

**T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI**

**TÜRKİYE'YE YERLEŞEN TATARLARDA
DİNİ HAYAT VE ADETLER
(KONYA YÖRESİ ÖRNEĞİ)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN
Doç. Dr. Mehmet AKGÜL**

**HAZIRLAYAN
Özcan GÖKÇEBAY**

KONYA-2006

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	1
ÖNSÖZ	6
KISALTMALAR.....	8
GİRİŞ	9
KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	9
1. Araştırmanın Konusu ve Amacı.....	9
2. Araştırmanın Evreni ve Örneklem	10
3. Kapsam ve Sınırlılıklar	10
4. Metod ve Teknikler	11
5. Varsayımlar.....	12
I. BÖLÜM	14
TATARLARIN MENŞEİ, SİYASİ TARİHİ VE GÖÇLERİ	14
1.1. TATARLARIN MENŞEİ VE TATAR KAVRAMININ ETİMOLOJİSİ	14
1.2. KIRIM TATARLARININ SİYASİ TARİHİ	16
1.2.1. Kırım'ın kısa tarihçesi	16
1.2.2. Osmanlı Dönemi Öncesi ve Altın Orda Hanlığı (1241-1502)	18
1.2.3. Kırım'da Osmanlı Dönemi: Kırım Hanlığı (1441-1783).....	20
1.2.4. Osmanlı Dönemi Sonrası: İşgal ve Sürgünler.....	22
1.2.4.1. İsmail Gaspıralı ve Genç Tatar Hareketi.....	23
1.2.4.2. Kırım'da Bolşevik İdaresi (1918 ve sonrası)	25
1.2.4.3. 1944 Sürgünü.....	25
1.2.4.4. Kırım Tatar Milli Hareketi	27
1.3. KIRIM TATARLARININ GÖÇLERİ	29
1.3.1. 1785–1788/1789–1790 Yıllarında Gerçekleşen Göçler	30
1.3.2. 1812 Yılı Göçü.....	31
1.3.3. 1856–1862 Yıllarındaki Göçler.....	31
1.3.4. 1890–1893 Göçü	32
1.3.5. Göç yolları.....	32
1.3.6. Göçmenlerin İskanı	34
1.4. TÜRKİYE'DE TATARLARIN COĞRAFİ VE DEMOGRAFİK DAĞILIMI	36
1.4.1. Eskişehir Bölgesi.....	36

1.4.2. Konya Bölgesi	36
1.4.3. Diğer Bölgeler ve Köylerin Dağılımı	37
1.5. GÖÇ, DEĞİŞİM VE DİN İLİŞKİSİ	42
1.5.1. Bir Sosyal Hareketlilik Olarak Göç Olgusu.....	42
1.5.2. Göç ve Değişim.....	45
1.5.3. Değişme Olgusu	49
1.5.4. Din ve Değişme	51
1.5.5. Göç ve Din İlişkisi.....	55
II. BÖLÜM.....	58
ARAŞTIRMANIN BULGULARI.....	58
2.1. YAĞLIBAYAT KÖYÜ	58
2.1.1. Tarihçe ve Yerleşme	58
2.1.2. Coğrafi Konumu ve Arazi Özellikleri	61
2.1.3. Ekonomik Yapı	61
2.1.4. Demografik yapı.....	62
2.1.5. Mesken Durumu	62
2.1.6. Ortak Mekanlar	62
2.1.7. İdari Yapı ve Ulaşım.....	63
2.2. SOSYO-KÜLTÜREL YAPI: GELENEKLER.....	63
2.2.1. Hıdrellez.....	63
2.2.2. Yüzbasar	64
2.2.3. Düğünler (Toy).....	64
2.2.4. Bayramlar.....	65
2.2.5. Tepreç Şenlikleri	65
2.2.6. Dini Törenler.....	69
2.3. ARAŞTIRMAYA KATILANLARIN KİŞİSEL ÖZELLİKLERİ.....	70
2.3.1. Cinsiyete Göre Dağılım	70
2.3.2. Medeni Durum	70
2.3.3. Yaş Düzeyleri.....	71
2.3.4. Eğitim Düzeyleri	71
2.3.5. Meslek Grupları.....	72
2.3.6. Sosyo-Ekonomik Düzeylerine Göre Dağılım	72
2.4. AİLE YAPISI VE AKRABALIK İLİŞKİLERİ	72
2.4.1. Aile Üyeleriyle Birlikte Yaşama Düzeyi.....	72

2.4.2. Konya ve Çevresinde Akraba Mevcudiyeti	73
2.5. DİNİ BİLGİ	73
2.5.1. Dini Bilgi Düzeyi	73
2.5.2. Dini Konuları Danışma (Dini Bilgi Kaynakları).....	74
2.5.3. Dini Kitap Okuma	74
2.5.4. Siyasette Dindarlık Tercihi	75
2.6. BOŞ ZAMAN ETKİNLİKLERİ.....	75
2.6.1. Televizyon Yayınlarını Tercih Düzeyleri	76
2.7. EVLİLİK VE AİLE HAYATI	76
2.7.1. Evlilik İçin Öngörülen Kriterler	76
2.7.2. Dini Nikah ile İlgili Tutumlar	77
2.7.3. Ailelerin Dindarlık Düzeyi	78
2.7.4. Sözlü Boşamayla İlgili Tutumlar	78
2.7.5. Miras Bölüşümü Hakkındaki Tutum ve Düşünceler	79
2.8. KİMLİK ALGISI VE TARİH/GEÇMİŞ BİLİNCİ.....	79
2.8.1. Kırım Göçleri Hakkında Bilgi.....	79
2.8.2. Günlük Konuşmada Tatarca'yı Kullanma Düzeyi	80
2.8.3. Konya'da Bulunan Kırım Köyleri Hakkında Bilgi Düzeyi	81
2.8.4. Kırım Türkleri Yardımlaşma Derneği ile İlişkiler	81
2.8.5. Dernek Yayınlarını Takip Etme Düzeyi	83
2.8.6. Kırım'a Gitme İsteği.....	83
2.8.7. Gaspıralı İsmail Bey Hakkındaki Bilgi Düzeyi	84
2.8.8. Kırında Yaşama İsteği	84
2.8.9. Kırım Gelenekleri ile İlgili Görüşler	85
2.9. DİNİ-SOSYAL ETKİNLİKLER	85
2.9.1. Konya'daki Türbeleri Ziyaret Etme	85
2.9.2. Sıkıntı Anında Yapılan Dini Etkinlikler	86
2.10. İNANÇ İLE İLGİLİ BULGULAR	86
2.10.1. Allah İnancı ile İlgili Tutumlar	86
2.10.2. Hz. Muhammed'in Peygamberliğine İnanma	88
2.10.3. Ahiret İnancı.....	90
2.11. İBADET İLE İLGİLİ BULGULAR.....	92
2.11.1. Namaz İbadeti ile İlgili Tutumlar	92
2.11.2. Hac ile İlgili Tutumlar	94

2.11.3. Zekat ile İlgili Tutumlar.....	95
2.11.4. Oruç İbadetiyle İlgili Tutumlar	97
2.11.5. Kuran Okuma Bilgi ve Becerisi	98
2.12. METAFİZİKSEL İNANIŞLAR	100
2.12.1. Çeşitli Varlık ve Olgulara İnanma.....	100
2.12.2. Alın Yazısı İnancı ile İlgili Tutumlar	101
2.13. KIRIM GÖÇLERİ HAKKINDAKİ BİLGİ DÜZEYİ.....	103
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	105
BİBLİYOGRAFYA.....	108
EK 1: DERNEK TÜZÜĞÜ.....	112
EK 2: ANKET FORMU.....	114
EK 3: FOTOĞRAFLAR	120

ÖNSÖZ

Toplumsal yaşamda her zaman önemli bir yeri olan din olgusu, insan ve toplum davranışlarını etkileyen hatta belirleyen bir fenomendir. Dinin toplumu etkilemesinin yanında toplumsal yapı da şüphesiz dini etkilemektedir. Din ve toplum arasındaki ilişki ve karşılıklı etkileşim ile bu etkileşimin ortaya çıkardığı sonuçları inceleyen din sosyolojisi alanında özellikle son dönemde uygulamalı çalışmalara önem verilmeye başlandığı görülmektedir. Yaşanan dini tecrübenin anlaşılabilmesi ve etkileşimin ortaya konulabilmesi için uygulamaya yönelik çalışmaların yapılması gerekmektedir.

Toplumda yaşanan değişim süreci insanların inanış ve düşünüş tarzlarını, algılarını, değer yargılarını da değiştirerek dönüştürmekte, bu durum dini tutum inanç ve değerleri de etkilemektedir. Değişim olgusu tabii bir süreç olarak insan ve topluma dair her alanda kendini göstermektedir.

Değişim olgusunu ortaya çıkaran birçok faktörden biri de toplumsal yaşamda karşılaşılan ve önemli sonuçlar doğuran göç olgusudur. Bu çalışma, temel olarak göç olayı ve ortaya çıkardığı değişimden hareketle, geçmişte göç olayını yaşamış bir topluluğun sosyal ve dini hayatını ele almaktadır. Ülkemiz yakın geçmişinde önemli göç hareketleriyle karşılaşmıştır. Osmanlı hakimiyetinde bulunan topraklar kaybedildikçe bu coğrafyanın insanları temel yaşam koşullarını yitirme tehlikesi karşısında, bulundukları yerlerden ayrılarak Anadolu'ya göç etmişlerdir. Osmanlı Devleti'nin son yüz elli yılı bu göç hareketleri ile uğraşılan bir dönem olarak anılabilir. Bu çalışmada Kırım'dan yapılan göçler ve Anadolu'ya gelerek yerleşmiş bulunan Kırım Tatarları ele alınmıştır.

Kırım tarihte eski devirlerden itibaren farklı boylardan oluşan Türk halklarının yurdu olmuştur. Kırım'ın en parlak devri Osmanlı dönemi de diyebileceğimiz Hanlık dönemidir. XV. asır ortalarından XVIII. yy. sonlarına kadar devam eden bu dönem 1783'te Rus işgaliyle sona ermiş ve bu tarihten sonra Kırım, Türk Yurdu olma vasfını kaybetmiştir. Kırım Türklerinin büyük bir kısmı da bu dönemde Osmanlı topraklarına göç etmişlerdir. İşte bu araştırma, göç eden toplulukların bugünkü nesli olan grupların, günümüzdeki sosyal hayatını, inanç ve adetlerini konu edinmektedir.

Araştırmanın giriş bölümünde, genel teorik çerçeve sunulmuştur. Çalışmanın ilk bölümünde yazılı kaynaklara dayalı olarak Kırım Tatarlarının siyasi tarihi, göçleri ve göçler sonrasında yerleşme durumları ele alınmıştır. Ayrıca göç olgusu ve bunun değişime olan etkisiyle beraber din, değişim ve göç ilişkileri sosyal bilimsel bakış açısıyla

incelenmiştir. İkinci bölümde ise seçilen örneklem çerçevesinde tatarların sosyal yaşamları, grup içi ilişkileri, gelenekleri ile dini inanç, tutum ve davranışları konu edilmiştir. Örneklem olarak köy seçimimiz nedeniyle bu çalışma aynı zamanda bir köy incelemesi sayılabilir.

Çalışmanın her aşamasında beni yönlendiren destekleyen ve danışmanlığımı yapan hocam Doç. Dr. Mehmet AKGÜL'e şükran borçluyum. Ayrıca anket formlarının istatistiksel analizi ve değerlendirilmesinde büyük yardımını gördüğüm Doç. Dr. Ahmet TAŞGIN'a ne kadar teşekkür etsem azdır. Yine çalışmanın her aşamasında çok yardımını gördüğüm, verdiği bilgilerle büyük katkı sağlayan Yağlıbayat Köyünden Ömer DEMİREL'e şükran borçluyum.

Bu çalışmanın, hatasız veya tam bir araştırma olduğu şeklinde bir iddiası yoktur. Ülkemizde yapılan uygulamalı din sosyolojisi çalışmaları literatürüne mütevazı bir katkı olması dileğimizeyizdir.

Özcan GÖKÇEBAY

Konya /Nisan 2006

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
mad./md.	: Ansiklopedi maddesi
a.y.	: Aynı yer
Ank.	: Ankara
İst.	: İstanbul
Bkz.	: Bakınız
bs./ bsm.	: Baskı / Basımı-Basımevi
c.	: Cilt
ev.	: Çeviren
Haz.	: Hazırlayan
İ.Ü.E.F.	: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
İ.Ü.İ.F.	: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi
M.E.B. İ.A.	: Milli Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi
T.D.V. İ.A.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
M.Ü.İ.F.V.	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
S.	: Sayı
s.	: Sayfa-Sahife
ss.	: Sayfalar-Sahifeler
T.T.K.	: Türk Tarih Kurumu
T.D.E.K.	: Türk Dünyası El Kitabı
T.K.A.E.	: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü
Yay.	:Yayınları-Yayınevi
Trs.	: Tarihsiz

GİRİŞ

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. Araştırmanın Konusu ve Amacı

Osmanlı Devleti'nin son döneminde Kırım'dan göç ederek Türkiye'ye yerleşen Kırım Tatarlarının sosyal ve dini hayatı, gelenekleri bu araştırmanın konusunu oluşturmaktadır. Yaklaşık bir asırdan fazla süredir Türkiye'de yaşamakta olan Tatarlar¹ sosyo-kültürel entegrasyon süreci ve toplumumuzun karşı karşıya bulunduğu uzun soluklu sosyal değişme ve modernleşme sürecinden etkilenmişlerdir.

Bu çalışmanın amacı; Türkiye'ye yerleşmiş bulunan Kırım kökenli Tatarların dini hayatını incelemek, dini ve sosyal karakterli inanç ve tutumlarını tespit etmek, ayrıca göç, değişim ve din ilişkileri ile bu ilişkilerin ortaya çıkardığı karşılıklı etkileşimi sosyal bilimsel bakış açısı çerçevesinde incelemek ve araştırmaktır. Ayrıca Kırım Tatarlarının halen bildikleri veya geçmişten bu yana devam ettirdikleri gelenekleri ile sosyal yaşama dair tutum ve inanışlarını tespit etmek ve sosyolojik bakış açısıyla incelemek de bu çalışmanın amaçlarındandır.

Araştırmamız, Konya bölgesinde iskan edilen Kırım Tatarları hakkında olup özelde ise Yağlıbayat köyünde yaşayan tatarları konu edinmektedir. Ülkemizin değişik bölgelerinde yerleşmiş bulunan Kırım Tatarları özellikle XIX. yüzyıl boyunca devam eden göçler ile gelmişlerdir. Göçmenlerin Anadolu topraklarına iskanı için geniş ve tarıma elverişli arazilere öncelik verilmiştir. Geniş ve düz arazi yapısı ile Konya ve çevresi önde gelen göçmen yerleşim bölgesi olmuştur. Bu itibarla Konya ili çevresinde bir çok Tatar köyünün bulunması ve bu konunun daha önce çalışılmamış oluşundan dolayı orijinal bir araştırma olacağı düşüncesi bu konuyu seçmemizde etkili olmuştur. Yerleşim yeri olarak köylerde yaşayanların dışında il merkezinde de çok sayıda tatar dağınık halde yaşamaktadır. Bu çalışma ayrıca bir köy araştırması niteliği de taşımaktadır.

Din Sosyolojisi çalışmalarında uygulamalı araştırmaların önemine binaen alan araştırması yapmak uygun bulunmuştur. Uygulamalı alan çalışmaları bize, yaşanan dini tecrübenin sosyal ilişkiler olarak bir yansımasını verecektir. Buradan yola çıkarak Konya ve çevresinde yerleşik bulunan Tatarların sosyal ve dini hayatı ile gelenekleri bu

¹ Bu çalışma boyunca geçecek olan "tatarlar" ifadesi ile ülkemizde yaşayan Kırım kökenli Türkler kastedilmektedir. Bugün Rusya Federasyonu içinde bulunan Tataristan halkı veya farklı bölgelerde yaşayan ve tatar diye isimlendirilen halklar bu ifadenin kapsamı dışındadır.

çalışmanın konusu olarak belirlenmiştir. Araştırmada din ve sosyal hayatın yanında göç olgusu ve bunun ortaya çıkardığı değişim ile din ilişkisi çeşitli boyutlarıyla ele alınacaktır.

2. Araştırmanın Evreni ve Örneklem

Evren, “araştırma sonuçlarının genellenmek istendiği elamanlar bütünüdür.”² Evren de genel ve çalışılan olmak üzere ikiye ayrılır. Genel evrene ulaşılması zor ve imkansızdır. Çalışma evreni ile üzerinde araştırma yapılan konu sınırlandırılmış olur. Bu sınırlandırma ile bütünü temsil ettiği düşünülen bir parça, örneklem olarak alınır. Örneklem, “araştırma evreninin bir kesitinin çalışma alanı olarak alınması ve sonuçların araştırma alanının tümüne genellenmesidir.”³ Kırım’dan göç ederek Türkiye’ye yerleşen Tatarlar bu araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Evreni temsil ettiği düşünüldük Konya bölgesine yerleşmiş bulunan Tatarlardan Yağlıbayat köyünde yaşayanlar ile il merkezinde ikamet eden bir grup tatar, karar örnekleme yöntemiyle örneklem olarak seçilmiştir. Özellikle Yağlıbayat köyünün diğer Tatar köylerine nazaran bölgenin en büyük köyü olması bu seçimde etkili olmuştur. Araştırmada incelenen toplum kesiminin tümünü temsil ettiği düşünülen bir alt grup belirlenmiştir.

3. Kapsam ve Sınırlılıklar

Araştırmamız yaklaşık bir asır önce Kırım’dan göç etmek suretiyle ülkemize gelip yerleşen Kırım Tatarlarını konu edinmektedir. Bu itibarla geçmişte ve günümüzde yine Tatar ismiyle anılan ve ülkemiz dışında yaşayan halkların tarihi, sosyal ve dini hayatı bu çalışmanın kapsamı dışındadır. Aynı şekilde günümüzde Kırım’da yaşayan Tatarlar da bu araştırmanın konusu değildir. Bu çalışmada Konya bölgesinde yaşayan Kırım Tatarları örneğinde ülkemizde yerleşik bulunan tatarların sosyal ve dini hayatları ele alınacaktır.

Araştırmamız; konunun önemi, amacı, kapsamı ve metodunun belirlendiği giriş kısmından sonra iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Kırım Tatarlarının siyasi tarihi, göçleri, iskan edilmeleri, göç ve değişim ile din ilişkisi ele alınacaktır. İkinci bölümde ise seçtiğimiz örneklem çerçevesinde incelenen grubun dini ve sosyal hayatı ile adetleri ele alınacaktır. Bu çalışma belirtildiği üzere, seçilen örneklem çerçevesinde sınırlıdır.

² Niyazi Karasar, **Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler**, Ank: Matbaş Matbaacılık, 1982, s. 115.

³ Aysel Aziz, **„Araştırma Yöntemleri-Teknikleri ve İletişim**, Ank: İletişim Araştırmaları Derneği Yay., 1990, s.43; Amiran Kurtkan Bilgiseven, **Sosyal İlimler Metodolojisi**, 3.bs., İst: Filiz Kitabevi, 1989, s. 203.

4. Metod ve Teknikler

Araştırmamız, Din Sosyolojisi çerçevesinde yapılacağından, Genel Sosyolojinin konuyla ilgili açıklama, metot ve tekniklerinden yararlanılacaktır. Araştırmada anket, doğrudan ve dolaylı gözlem ile mülakat tekniklerine başvurulmuştur. Ulaşılmak istenen amacın gerçekleşmesinde sadece anket uygulamanın yetersiz olacağı düşünülerek doğrudan gözlem ve mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Kırım Tatarları, bu çalışma boyunca sosyal bir grup olarak ele alınacak ve bu sosyal grubun dini hayatı ile sosyal hayatı incelenecektir.

Çalışmaya başlarken ülkemizde bu konuda yapılmış araştırmalar ve literatür incelenmiş olup bunların genelde Kırım Tarihi ve göçlerinin ele alındığı çalışmalar olduğu görülmüştür.⁴ Kırım Tatarlarının siyasi tarihi, Osmanlı Devleti ile ilişkileri, Rus işgali ve göçlerini ele aldığımız ilk bölümde genel olarak tarih kaynaklarından yararlanılmış ve konu ile ilgili literatür ayrıntılı olarak taranmıştır. Çalışmamız bir tarih araştırması olmadığından gereksiz yere uzatmamak için ilk bölümün konuları kısa olarak ele alınmış, ilgili dipnotlarda literatüre işaret edilmiştir. Göçler ve göç süreci hakkında o dönemi yaşamış olanlardan halen hayatta olan kimse bulunmadığından konu ilk ağızdan anlatılamasa da onlardan dinlemiş olan bazı kimseler ile görüşmelerimiz olmuştur. Göç ile yaşanan değişimin ilk şahitleri onlar olduğundan bu mülakatlar oldukça yararlı sayılabilir.

Sosyal hayatın ve özellikle yaşayan geleneklerin tespiti amacıyla birtakım mülakat ve gözlemlerde bulunulmuştur. Kırım Tatarlarınca çok önem verilen ve her yıl düzenli olarak ülkemiz genelinde birçok yerde gerçekleştirilen “Tepreç” şenliklerine Konya’da bizzat katılmakla yoğun gözlem ve ikili görüşmeler yapma imkanı elde edilmiştir. Bu durum, yaşayan geleneklerin değişimi, dönüşümü ve ortak kimliğin yaşatılmasında bunların ne derece etkili olduğunu anlamamıza yardımcı olmuştur. Ayrıca Kırım Türkleri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Konya şubesi üyeleriyle de görüşmelerde bulunmamız ve derneğin düzenlediği etkinliklere katılmamızın çalışma açısından çok yararlı olduğu açıktır.

⁴ Ülkemizde Kırım Tatarlarını ele alan çalışmalar az olmakla beraber teorik niteliktedir. Araştırmamız sırasında ülkemizdeki Kırım Tatarlarını konu edinen uygulamalı bir çalışmaya rastlamadık. Sadece Erciyes Ün. İlahiyat Fakültesinde bir öğrencinin hazırladığı bir lisans tezi mevcuttur. (Nidai İrgi, Bugünkü Müslüman Kırım Tatarlarının Dini Yaşayışı, Kayseri 1996) Ancak bu çalışma günümüzde Kırım’da yaşayan tatarların dini yaşayışını konu edinmiştir. Bu itibarla çalışmamızın ülkemizdeki tatarları konu edinmesi nedeniyle bir ilk olduğunu düşünmekteyiz.

5. Varsayımlar

Göç olgusu, göç edenle beraber yerleşilen yeni sosyal çevreyi de etkiler. Göç etmek durumunda kalmış olanlar geldikleri yerde yaşamakta olan toplumla karşılıklı etkileşim içine girerler. Bunun sonucunda ise değişim kaçınılmazdır. Araştırma konumuz olan Kırım Tatarları, XVIII. yy. sonlarından itibaren göç olgusuyla karşılaşmış, güdümlü (zorunlu) göç olayını yaşamış ve sosyo-kültürel ve dini anlamda kendilerine en yakın gördükleri Osmanlı Devleti'ne gelip yerleşmişlerdir. Araştırmanın örneklemini oluşturan Konya bölgesinde yerleşmiş bulunan Tatarlar, yaklaşık bir asırdır bu bölgede yaşamaktadırlar. Bu süre zarfında içinde yaşadıkları toplumun kültürüne uyum sağlamışlar ve aynı zamanda ülkemizde yaşanan sosyo-kültürel değişme ve modernleşme sürecinden etkilenmişlerdir. Örneklem üzerinde yapılan ön çalışma ve gözlemlerden sonra şu varsayımlar geliştirilmiştir:

1. Göç olgusu sosyo-kültürel entegrasyon sürecini de beraberinde getirir. Osmanlı Devleti'nin son döneminde Kırım'dan göç etmek suretiyle Türkiye'ye gelerek muhtelif bölgelere yerleşen Kırım Tatarları sosyal entegrasyon sürecini yaşamışlardır. Ülkemizdeki yerleşik kültürle bütünleşmiş olmakla beraber kendilerine özgü bilinen veya halen yaşayan adetleri mevcuttur.

1.1. Bu geleneklerin bir kısmı halen yaşamakta veya bilinmektedir.

1.2. Toplumun yaşamakta olduğu sosyo-kültürel değişme, Tatarların geleneksel yapılarını etkilemektedir. Buna bağlı olarak geleneklerin zamanla canlılığını yitirdiği düşünülmektedir.

1.3. Sosyo-kültürel entegrasyon sürecine bağlı olarak Tatar köylerinin çevre köylerle ilişkileri giderek gelişmektedir.

1.4. Grup üyeleri günlük konuşma dili olarak Türkçe'nin Tatarca şivesini de tercih etmektedirler.

1.5. Periyodik olarak düzenlenen şenlik türü toplantıların, Tatarlar arasında birlik duygusunu canlı tuttuğu, geleneklerin genç kuşaklara aktarılmasında önemli rol oynadığı düşünülmektedir. Ayrıca dernekleşme türü sosyal aktivitelerin ortak kimliği korumada yardımcı olduğu varsayılmaktadır.

2. Dini inanç ve yaşayış, özellikle köylerde canlılığını korumakla beraber, kentleşme, sosyo-kültürel değişme süreci, dini tutum ve yaşayışı etkilemektedir.

2.1. Köylerde dini yapı homojen bir nitelik arz eder. Kırım Tatarları İslam'ın Sünni-Hanefi yorumuna bağlıdırlar. Genel olarak orta ve üst yaş grubu üyeleri ve kadınların ibadetleri yerine getirmede daha titiz oldukları varsayılmaktadır.

2.2. Tatarlar arasında dini bilgi eksikliğinin yaygın olduğu düşünülmektedir.

2.3. Genç nüfus arasında dini yaşayış ve geleneklere bağlılık görece zayıftır.

2.4. Geleneksel toplum görünümünde olan köylerde din sosyal yapıyı ve ilişkileri şekillendirmede önemli rol oynamaktadır.

3. Grup üyeleri arasında “cemaat” anlayışı ve birincil ilişkiler yaygındır. Bu durumun şehirde yaşayanlar arasında gittikçe zayıfladığı düşünülmektedir.

4. Ülkemizde son çeyrek asırda görülen kitle iletişim araçlarındaki gelişim ve pazar ekonomisine yönelik gelişmeler köy-kent farklılığını hızla ortadan kaldırmakta ve köyden kente göçü teşvik etmektedir. Kırım Tatarları da başlangıçta yerleşmiş oldukları köylerden, kentlere göç etmeye başlamış, bunun sonucunda şehir toplumu içerisinde bir alt grup oluşturmuşlardır.

4.1. Grup üyeleri arasında akrabalık bağı yaygındır.

4.2. Sosyo-ekonomik nedenlerden dolayı kent hayatını tercih etme durumu özellikle gençler arasında yaygın görülmektedir. Bu durum köyde ki genç nüfus oranını azaltmaktadır.

5. Grup üyeleri arasında geniş aile tipi yaygındır. Sosyo-ekonomik ve kültürel değişim nedeniyle bu aile yapısı olumsuz etkilenmekte ve çekirdek aileye dönüşmektedir.

I. BÖLÜM

TATARLARIN MENŞEİ, SİYASİ TARİHİ VE GÖÇLERİ

1.1. TATARLARIN MENŞEİ VE TATAR KAVRAMININ ETİMOLOJİSİ

Tatar kelimesi, bir halkı veya halkları ifade eden isim olarak özellikle XIII. yüzyıldan itibaren Cengiz Han sonrası dönemde sıklıkla kullanılmıştır. VIII. yüzyıla ait Orhun yazıtlarında “Otuz Tatar” “Tokuz Tatar” şeklinde geçen adların Moğollara ait olduğu kabul edilmektedir.⁵ Bu itibarla Tatar adının köklerini Cengiz Han’dan daha önceki dönemlerde aramak gerekir. Çin kaynaklarında tatar kelimesi ilk olarak IX.yy.da “ta-ta” şeklinde geçer. Çinlilerin bu halk için ak tatar ve kara tatar şeklinde bir adlandırma yaptıkları görülmektedir.⁶

“Tatar” adı Avrupalılar ve özellikle Ruslar tarafından Cengiz Han dönemi ve sonrasında gelen halkların genel ismi olarak kullanılmıştır.⁷ Ruslar sonraları zapt ettikleri ülkelerde yerleşik bulunan halkı da “tatar” diye isimlendirmiş ancak bu adı “Moğol” anlamında kullanmamışlardır. Bunlara tatar demekle beraber Türk menşeli oldukları inkar edilemediğinden Türkiye Türklerinden ayırmak için ilmi neşriyatta Rusya içindeki halklar için “Tyurki” derlerken Türkiye halkı için “Turok-Turki” tabirini kullanırlar. Benzer şekilde batı dillerinde de bir ayırım görülmektedir. İngilizce’de Türkiye Türkleri için “Turkish” denilirken Rusya’daki Türkler için “Turkic” tabiri kullanılmaktadır. Kaşgarlı Mahmud Divan-ı Lugatı’t-Türk’de Tatarları Türk kavimlerinden sayarak meskun oldukları bölgeleri haritada göstermiştir. Tatar adı bugün bir Türk boy adı olarak genellikle İdil-Ural bölgesindeki Kazanlılar ve Kırım halkı için kullanılmaktadır.⁸

Tatar kelimesinin anlamının ortaya konulabilmesi için ilk defa kullanılışından itibaren kazandığı yeni manaları gözden geçirmek gerekir. İslâm dünyasında ilk kullanıldığında, "Tatar" kelimesiyle kastedilen, "Moğol" idi. Tarih kaynaklarında Moğollardan bahsedilirken daima "Tatar" kelimesinin kullanıldığı görülmektedir.⁹ Kelimenin bu anlamda kullanılması ile ilgili olarak Mehmet Maksud şöyle demektedir:

⁵ Türk Ansiklopedisi, “**Tatar**” md. C.XXX , M.E.B. bsm., Ankara 1981,s.495.

⁶ Bahattin Ögel, “**Tatar**”md., MEB İslam Ans., c.XII/1 MEB.bsm. İstanbul,1974, s.51.

⁷ Ögel, a.y.; Shirin Akiner, **Sovyet Müslümanları**, İnsan yay., İstanbul 1995,s.51.

⁸ Ögel,a.y.; Ahmet Temir, **Türk-Moğol İmparatorluğu ve Devamı**, T.D.E.K., Ayyıldız Mat., Ankara 1976, s.913. Tatar ismi hakkındaki tartışmalar için bkz. Nadir Devlet, **XX. Yüzyılda Tatarlarda Milli Kimlik Sorunu**, Tatarların Kökeni - Romanya’da ve Türk Dünyasındaki Yeri Sempozyumu/Köstence, 1994.

⁹ Mehmet Maksud, **Tatarlar Kimdir?**, Emel 214 / Ocak - Şubat 1996 s.2. İbnü’l Esir "Tatarların İslâm ülkelerine gelişi", "Tatarların Türkistan ve Maverâünnehir’e çıkışı" şeklinde bahseder. İbn Haldun da "Bu sultan, Cengiz Han, Tatarların sultanıdır" demektedir. Bkz. Maksud, a.g.m., s.3.

“Türklerin büyük çoğunlukta olduğu Moğol ordusu, günümüzde Rusya denen bölgeyi, on üçüncü yüzyılın ilk yarısında zaptetmişti. Bu durum, Rusların, Avrupa Rusya'sındaki bütün Türk kökenli Müslümanlara niçin Tatar dediklerini açıklar: Moğol (Tatar) ordusunun büyük çoğunluğu Türk'tü; Ruslara göre, bütün Avrupa Rusya'sında yaşayan Müslüman Türkler, Moğolların (Tatarların) torunlarıydı. Bu Tatar hakimiyeti altında yaşayan milletler de Tatar (Moğol) sülâlesinden hanedanların idaresinde yaşadıkları için "Tatar" diye anıldılar. Böylece, on dördüncü yüzyıldan başlayarak "Tatar" kelimesi, kavmî, etnik, soyla ilgili bir söz değil, ra'îyyet olmayı, teba'îyyeti (uyrukluğu), -hukukî durumu farklı olmakla birlikte- vatandaşlığı ifade eden bir deyim haline geldi. Yani, artık "Tatar" sözü, etnik (kavmî) değil, siyasî bir anlam ve içerik kazandı.”¹⁰ Buna göre “tatar” adı etnik bir anlam taşımaktan ziyade Moğollardan dolayı o dönemde Türklere verilmiş bir genel isimdir. Moğol (Tatar) hakimiyeti altında Hazar Denizi ve Karadeniz'in kuzeyinde yaşamış olan Türkler, “siyasî yafta olarak "Tatar" diye anılır hale geldiler. Günümüzde Karadeniz'in kuzeyinde ve Rusya'da yaşayan ve "Tatarca" denen kuzey Türkçesini konuşan Müslümanlar, bunların torunlarıdır. Çıkan netice şudur ki, "Tatar" kelimesi, yirminci yüzyılda, soy gösteren, başka bir deyimle, kavmî etnik bir tabir değildir, tarihî kimliği bildiren bir sözdür. Nasıl ki Osmanlı idaresinde yaşayan her ferd "Osmanlı" idi, Osmanlı tâbiyetinde idi; Tatar (Moğol) idaresinde yaşayan kuzey Türkleri de öylece Tatar idi. Kısacası, yirminci yüzyılda, kendilerine "Tatar" denilen Rusya Müslümanları, Moğol değil, ataları Moğol idaresinde yaşamış ve zamanla Moğolları da Türkleştirmiş olan Türklerdir”.¹¹ Anlaşılan o ki tarihte “tatar” ismi Moğollarla beraber anılmıştır. Geçmişten günümüze kelimenin anlamının daraldığını söyleyebiliriz. Bugün “tatar” denildiğinde Kırımlılar ile Rusya içindeki bir kısım halk kastedilmektedir.

Tatar kelimesinin anlamı ve kökenine dair farklı görüşler mevcuttur. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

a-Tatar (ta-ta) kelimesi okçu anlamında olup Avrupa'da olumsuz anlamda kullanılarak uygar toplumlara barbarca saldıran yağmacı Moğol anlamında kullanılmış, İslamiyet'in gelişinden önce Türkçe konuşan veya konuşmayan bir çok halka bu isim verilmiştir. İslamiyet'i kabullerinden sonra Rusya tüm Müslümanlara bu adı vermiştir.¹²

¹⁰ Maksud, a.g.m., s.4.

¹¹ Maksud, a.g.m., s.4. Ayrıca bkz.:Halil İnalcık, **Kırım Türk Yurdunun Yok Edilişi**, T.K.A.E. Türk Kültürü Dergisi, XXI, Temmuz 1964, s.61. (İnalcık da aynı tespiti yapmış ve bu ismin Kuzey Türkleri için sonradan yerleşik hale geldiğini belirtmiştir.); Marshall G.S. Hodgson , **İslam'ın Serüveni**, İz yayıncılık, İst.1993, c.II s.431.

¹² Müslüman Halklar Ansiklopedisi, **Tatarlar** md. Editör: Richard V. Weeks, İst. 1991, c. III, s.147 vd.

b-Tatarca “dağ” anlamına gelen “tau/tav” ile “kişi” anlamındaki “ar” kelimelerinin birleşmesiyle oluşan dağ adamı ifadesi ile bağlantılı olabileceği öne sürülmüştür. Farsça kişi anlamına gelen “ar” eki birçok halk adında mevcuttur; Bulgar, Macar, Avar vs.¹³

c-Tatar kelimesi Çin kökenlidir. V. asırda yaşamış ve barbarlıkla nam salmış bulunan bir kabileden sonra yayılmıştır.¹⁴

d-Eski Yunan ve Roma mitolojisinde "cehennem" anlamında kullanılan "Tartarus" sözcüğü, Hristiyanlık dinince de aynı anlamda kabul edilmiş ancak zamanla "Tatar" sözcüğü ile karıştırılmıştır. Bu anlamda kullanılmasıyla beraber “tatar” kavramı barbar halk anlamında olumsuz bir çağrışıma sahip olmuştur.¹⁵

Tarihte çoğunlukla Moğollarla beraber ad olarak yaygınlaşan ve sonraları Ruslar tarafından bütün Müslüman Türk halklarını ifade etmek üzere kullanılan “Tatar” kavramı bir etnik grup adı olmayıp bugün Rusya’da yaşayan bir kısım Türkler ile Kırım Türkleri için kullanılmaktadır.

1.2. KIRIM TATARLARININ SİYASİ TARİHİ

1.2.1. Kırım’ın kısa tarihçesi

Batı ve güneyden Karadeniz, doğudan ve kuzeyden Azak deniziyle çevrili bir yarımada olan Kırım, 9 km genişliğinde ve 20 km uzunluğunda bir berzahla karaya bağlanır. Yaklaşık 26.000 km² dir. Ana kara ile olan dar bağlantı nedeniyle bir ada görünümünde olan Kırım, Yeşil ada olarak anılmıştır.¹⁶ Tarih boyunca özellikle Asya içlerinden gelen kavimlerin uğrak yeri olan Kırım’ın en eski sakinlerinin Taurlar olduğu ileri sürülür. Daha sonra İskitler, Yunanlılar ve bir takım göçebe halk için yerleşim yeri olmuştur.¹⁷ M.S. V. yy.da Hunların hakimiyetinden sonra çeşitli Türk kavimleri Kırım’a yerleşti. VII. yy. da Kırım, Hazar Türklerinin idaresi altına girmeye başlamıştır. Bu dönemde Kırımın dağlık kesimlerinde Gotlar kısmi bir hakimiyet kurmuşlarsa da bir süre sonra Hazarlar Kırım’ın tamamını kontrol altına almıştır. X-XI. yy.larda Kırım’da

¹³ Ebrar Kerimullin, **Tatarlar: İsmimiz ve Kimliğimiz**, (çev. Zeynep Saruışık) İrfan Kültür Eğitim Merk. Yay. İzmir 1998, s.27 vd.

¹⁴ Kerimullin, a.g.e., s.29. Kerimullin’in tatarların kökeninin Bulgarlara dayandığı ve tatar ifadesinin kullanılmasının yanlış olduğu şeklindeki görüşleri ciddi eleştirilerle karşılaşmıştır. Bkz. Nadir Devlet, a.g.m.

¹⁵ H. B. Paksoy, **Türk Tarihi, Toplamların Mayası, Uygarlık**, Mazhar Zorlu Holding Kültür Sanat Yayını İzmir, 1997. s.8-9.

¹⁶ Mirza Bala, “**Kırım**” md., M.E.B.İ.A., c. VI, M.E.B. Bsm., İstanbul 1967, s.741. (Kırım’ın coğrafi yapısı iklimi ve ayrıntılı tarihi için bkz. s.742 vd.)

¹⁷ “**Kırım**” md. (Heyet) T.D.V.İ.A., c.XXV, Ankara 2002, s.448.

Hazarların hakimiyeti ortadan kalkınca geriye küçük topluluklar kaldı. Bu dönemde bölge Hazar ismiyle anılmaktaydı. Kırım'ın XIII. yy.da Anadolu ile ilişkileri gelişmeye başladı. Anadolu Selçukluları döneminde ticari ilişkiler kuruldu.¹⁸ Alaaddin Keykubat zamanında Kırım'ın önemli ticaret merkezi olan Suğdak ele geçirildi. 1220'lerde Batu Han'ın, ordusuyla gelerek Kırım'ı ele geçirmesiyle Altın Orda (Altın Ordu)¹⁹ hakimiyeti başlamıştır. Kısa sürede bütün Kırım Altın Orda topraklarına dahil edildi. Bu dönemde İslamiyet Kırım halkı arasında hızla yayılmaya başladı. Selçuklu tahtı için mücadele eden II. İzzeddin Keykavus, Altın Orda Hanının izniyle Kırım'a gelmiş ve bir süre kalmıştır. Bu dönemde Kırım'ın Anadolu ile olan irtibatı daha da güçlendi. 13. yy. sonlarında Cenevizliler Kırında ticari imtiyazlar edinerek koloniler kurdular. Zamanla Kırım'ın sahil kesimi ticaret merkezi durumuna gelmiştir. Altın Orda hükümdarı Toktamış Han ile mücadeleye giren Timur 1395'te bu devleti parçalayarak Ceneviz kalelerine de ağır darbe vurdu. Ancak Cenevizliler Fatih'in buraları almasına kadar varlıklarını sürdürmüşlerdir. Altın Orda'nın dağılmasıyla Kırım'da başlayan iç çekişmeler Kırım Hanlığı'nın kurulmasına kadar sürdü. 1475'te Osmanlı himayesine giriş ile birlikte Kırım'da yeni bir dönem başlar. Bundan sonra Kırım bir medeniyet merkezi haline gelecektir. Yeni yerleşim yerleri, hanlar, saraylar, camiler inşa edilmesiyle Kırım bir Türk-İslam merkezi durumuna geldi. Ayrıca tarım ve ziraat de gelişti. 17. yy. dan itibaren Kırım'a yönelen Rus tehdidi ile birlikte Hanlığın Osmanlı Devleti ile bağları daha da güçlendi.²⁰

1783 yılına kadar Osmanlı hakimiyetinde kalan Kırım bu tarihten sonra Rusların kontrolü altına girdi. Çarlık döneminden sonra Sovyet döneminde Kırım'ın asli unsuru olan Müslüman Kırım Tatarları II. Dünya Savaşının ardından ülkelerinden çıkarılmıştır. Bunların yerine Rus ve Ukraynalı nüfus yerleştirilerek yarımadanın demografik ve tarihi görünümü tümüyle değiştirilmeye çalışılmıştır. 1991'de Sovyetlerin dağılmasıyla Ukrayna'ya bağlı özerk bir cumhuriyet haline gelen Kırım'a Tatarlar tekrar dönmeye başlamışlardır.

¹⁸ Bala, “Kırım” mad., s.742 vd. ;

¹⁹ “Altın Orda” ismi bazı kaynaklarda “Altın Ordu” şeklinde de kullanılmaktadır. Bu çalışma boyunca birinci isimlendirme esas alınacaktır. Bu konuda ayrıntılı bilgi aşağıda verilecektir.

²⁰ Kırım'ın genel tarihi, coğrafi yapısı, Türk kavimlerinin buraya ilk yerleşmeleri hakkında dipnotlarda verilenler dışında şu kaynaklara bakılabilir: Müstecib Ülküsal, **Kırım Türkleri**, T.D.E.K., Ank. 1976,s.1141-1153; Türk Ansiklopedisi, “Kırım” md., c.XXII s.53 vd.; Akdes Nimet Kurat, **Kırım Hanlığı/IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri** , T.T.K. Bsm., Ankara 1972, s.203-207.

1.2.2. Osmanlı Dönemi Öncesi ve Altın Orda Hanlığı (1241-1502)

Kırım'da Osmanlı dönemi diyebileceğimiz ve yaklaşık üç buçuk asır devam eden Kırım Hanlığı idaresi, kendisinden önce bölgede hüküm sürmüş bulunan Altın Orda Devleti'nin mirası üzerinde tesis edilmiştir. Karadeniz'in kuzeyinde çok geniş bir sahada hakimiyet kuran Altın Orda Hanlığı dönemin en önemli devleti sayılabilir.

Adını kurucusu Batu Han'ın altın yaldızlı otağı ile Moğolca, “çadır, otağ” anlamına gelen “orda” kelimelerinden alır. Bu devlet Altın Orda isminden başka Han'ın ak otağından dolayı “Ak Orda” adıyla da anılır.²¹

Cengiz Han'ın ölümünden sonra oğullarınca başlatılan batı seferleri ile Doğu Avrupa'nın önemli bir kısmı istila edilmiştir. Cengiz'in torunu Cuci Han'ın oğlu Batu Han idaresinde süren batı seferleri sonucunda kısa zamanda Moskova ve diğer Rus knezlikleri ile pek çok şehir ve kale zapt edildi. Bu başarıyla tarihte ilk defa doğudan gelen Türk istilas, bir darbede Rus knezlerinin siyasi varlıklarını ortadan kaldırmıştır.²² Batu Han daha sonra güneye Ukrayna steplerine yöneldi ve 1240'da bölgenin en büyük knezliği olan Kiyef ele geçirildi. Kısa zamanda sağlanan bu başarıyla 1241'de Batu Han İdil nehrinin aşağı mecrasında “Orda” (karargah) merkezini kurdu. Saray adı verilen bu yer kısa zamanda bölgenin en önemli yerleşim birimi haline gelmiş ve çok geniş topraklar üzerinde kurulan Altın Orda Devleti'nin merkezi olmuştur.

Batu Han'dan sonra 1256 yılında onun yerine geçen kardeşi Berke Han döneminde yönetime karşı baş gösteren ayaklanmalar bastırılmış ve siyasi istikrar sağlanmıştır. Ayrıca bu dönemin en önemli özelliği, en parlak dönem olması ve Berke Han'ın Müslümanlığı kabul etmesiyle beraber Altın Orda'nın bir Türk-İslam devleti haline gelmesidir.²³ O dönemde ülke halkı X. yy. (922)'dan beri İslamiyet'le tanışmış durumdaydı ve İslam kültürü yayılmaya başlamıştı. Berke Han'dan sonraki dönemde Altın Orda zaman zaman iç karışıklıklarla karşılaşsa da devletin yapısı ve otorite korunmuştur. 14.yy. boyunca inişli çıkışlı bir seyir izleyen siyasi yapı en fazla saltanat kavgalarından zarar görmüştür. Beyler ve prensler arasında kan dökmeye kadar varan taht kavgaları nedeniyle devlet otoritesi sarsılmış, bunu fırsat bilen Litvanya Dukalığı ile Podolya prensliği hemen

²¹ Mehmet Saray, “**Altın Orda**” md. T.D.V.İ.A., c.II., İst.1989, s.538.

²² Akdes Nimet Kurat., **Altın Ordu Devleti**, T.D.E.K., Ayyıldız Matbaası, Ankara 1976, s.927.

²³ Kurat, a.g.e., s.929.; “1313 yılına gelindiğinde bütün Altın Orda Hanları müslümandı.” Altın Orda Devleti Cengiz Han sonrasında kurulan Moğol devletleri arasında ilk müslüman devlet olma vasfını taşır. Altın Orda'da İslam kültürü hakkında bkz. Marshall G.S Hodgson, a.g.e., c.II , ss. 414,453-456.

bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Bunun ardından bazı tatar beylerinin ve Rusların isyanı ortaya çıkmış, Ruslar 1380 yılında Altın Orda kuvvetlerine karşı başarı kazanmışlardır.

O dönemde batıda yeni kurulan Timur Devleti Altın Orda'nın bundan sonraki dönemlerini doğrudan etkilemiştir. 1379'da Altın Orda'nın başına geçen Toktamış Han, başlangıçta Timur tarafından desteklendi. Bu sayede ülkede istikrar sağlansa da Timur ile Toktamış Han'ın arasındaki dayanışma uzun sürmedi. Bu iki Müslüman devletin arası Azerbaycan meselesi yüzünden açılınca Timur Altın Orda'ya karşı sefere çıkarak Toktamış Han'ı 1391 ve 1395'te iki ağır yenilgiye uğrattı. Bu yenilgilerin ardından Altın Orda Hanlığı hızla parçalanmaya ve dağılmaya başlamıştır.²⁴ Bundan sonra ülke taht kavgaları, iç karışıklıklar ve dış etkilerle iyice zayıflamıştır.

XV.yy. ortalarında Altın Orda Hanlığı, o sıralar yeni güçlenen Hacı Giray ve onun kurduğu Kırım Hanlığı ile birlikte Moskova knezliğine karşı çetin bir mücadeleye girdi. Altın Orda'yı eski parlak günlerine kavuşturmayı amaçlayan bu mücadelede başarılı sonuçlar elde edildi. Ancak Kırım Hanı Hacı Giray ve Moskova yönetimi arasında kurulan bir ittifak ile bu durum tersine döndü. Ahmed Han döneminde (1465-1481) Moskova üzerine yürüyen Altın Orda kuvvetleri bu seferde başarı kazansalar da geri döndüklerinde başkentlerinin Kırım kuvvetlerince yakılıp yıkıldığını gördüler. Ahmed Han halkının ve ülkesinin içine düştüğü durumun acısıyla üzüntüden öldü. Yerine geçen oğlu Şeyh Ahmed Han döneminde ülke daha da kötü durumlarla karşılaştı ve hızla dağılmaya başladı. Bu dönemde Altın Orda toprakları üzerinde başta Kırım Hanlığı olmak üzere Kazan, Nogay, Astrahan ve Sibir Hanlıkları ortaya çıkmıştır.²⁵

Yaklaşık iki buçuk asır devam eden Altın Orda hakimiyeti, üzerinde bulunduğu topraklarda yaşayan halklar açısından, özellikle Rus halkı ve Rus tarihi üzerinde siyasal ve sosyal anlamda önemli tesirler bırakmıştır. Devlet yönetiminden ekonomik hayata, posta usulünden giyim-kuşam alışkanlıklarına kadar birçok alanda Ruslar için Altın Orda etkisi mevcuttur. XIII-XIV. asırlarda Altın Orda, siyasi iktisadi ve kültürel açıdan sadece Doğu Avrupa'nın değil bütün Türk dünyasının en önemli merkezlerinden biri olmuştur.²⁶

²⁴ Saray, "Altın Orda" md., s.539.

²⁵ Saray, "Altın Orda" md., s.540; Kurat, a.g.e., s.932.

²⁶ Altın Orda Devletinin idare biçimi,kültür ve medeniyeti hakkında ayrıntı için bkz. Kurat, a.g.e. s. 926-932.; Saray, "Altın Orda" md., s.540.

1.2.3. Kırım'da Osmanlı Dönemi: Kırım Hanlığı (1441-1783)

XIV.yy.da Altın Orda Devleti'nin, içine düştüğü kargaşa ve iktidar mücadeleleri nedeniyle parçalanarak dağılmaya başladığı dönemde rakip beylerin mücadele sahası durumunda olan Kırım'ın, müstakil bir siyasi yapıya kavuşacağı görünmekteydi. Kırım Hanlığının gerçek kurucusu Hacı Giray²⁷ olup adını taşıyan en eski para 845/1441-42 tarihini taşır.²⁸ XV. yy. başlarında Altın Orda Devletinin içine düştüğü karışıklık dönemimde Kırım, yönetim muhaliflerinin merkezi durumuna gelmişti. Hacı Giray Kırım'da nüfuzunu güçlendirerek Altın Orda hükümdarına karşı dostluklar kurdu. Bu dönemde İstanbul'un fethi ile Boğazlar ve Karadeniz'de hakimiyet elde eden Osmanlılarla işbirliğine giderek Cenevizlilere karşı ittifak yaptı. 1454'te Osmanlı ve Kırım müşterek kuvvetleri Kefe'yi kurtararak Cenevizlileri yıllık vergi vermeye razı etti. Hacı Giray'ın ölümünün ardından oğulları arasından taht kavgaları başladı. İktidarın irsi olarak vasıf kazanması Kırım Hanlığının en önemli zaafıydı. Kabile reisleri veya han ailesi içinde rekabet ve iktidar mücadelesi karşılıklı gruplaşma ve çekişmeye neden oluyordu. Hacı Giray'ın ardından uzun mücadeleler sonucunda Mengli Giray yönetimi ele alsa da zaman zaman sıkıntılar ve tahttan uzaklaşma durumu ile karşılaşmıştır. Nihayet 1475'te Fatih Sultan Mehmet, Gedik Ahmet Paşa kumandasında bir donanma göndererek bütün Kırım sahilini Cenevizlilerden aldı. Mengli Giray tekrar han ilan edilerek Osmanlı tabiiyetine girmeyi kabul etti.²⁹ Böylece Kırım Hanlığı için yaklaşık üç asır sürecek olan Osmanlı himayesi başlamıştır. Bu dönemde Mengli Giray kısa süre tahttan uzaklaşmak durumunda kalsa da Osmanlı himayesi ile tekrar idareyi ele geçirmiş ve 1478-1514 yılları arasında yönetimini sürdürmüştür. Bu dönem Kırım Hanlığının siyasi ve sosyal anlamda istikrar kazanmaya başladığı dönem olmuştur. Hanlığın siyasi bütünlüğü ve idari otoritenin sağlanması tamamen Osmanlı himayesi sayesinde mümkün olmuştur. Hanlık ilk olarak 1484'te II. Bayezid'in Akkirman seferine katılarak Osmanlı Devleti ile batıda işbirliği siyasetine bağlanmıştır. Mengli Giray daha sonra Yavuz Sultan Selim'in kayınpederi olmuş ve ona siyasi destek sağlamıştır. 1502'de Mengli Giray, Altın Orda Devletine son darbeyi vurarak Moskova ile ittifak siyasetinden vazgeçince bu iki devlet arasında

²⁷ Kırım'da hüküm süren bir hanedan adı olan "Giray" ifadesi hakkında bkz. Halil İnalçık, "Giray" md. T.D.V.İ.A., c.XIV, İstanbul 1996,s.76-78.; Kurat, **Kırım Hanlığı**, s.208-210.

²⁸ Kırım Hanlığı ve Kırım Hanları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.:Kurat, **Kırım Hanlığı**, s.207-273,308-310; Halil İnalçık, "**Kırım/Kırım Hanlığı**" md. T.D.V.İ.A.,c.XXV, s.450-455; M.E.B.İ.A., "**Kırım Hanlığı**" md., c.VI, s.746-756.(İnalçık'ın bu yazısı T.D.E.K. s.943-954'te de yayınlanmıştır.) ; Cevdet Paşa, **Kırım ve Kafkas Tarihçesi**, Ebu'z-ziya Matbaası, İst. 1307.

²⁹ Kırım Hanlığı'nın Osmanlı himayesine girmesi hakkında bkz.:Halil İnalçık, **Kırım Hanlığı'nın Osmanlı Himayesine Girmesi Meselesi**, III. Türk Tarih Kongresi, T.T.K. Bsm., İstanbul 1943, s.478-489.

hakimiyet mücadelesi başladı. Kırım Hanlığı Moskova'ya karşı diğer beyliklerle ittifak kurdu. I. Mehmet Giray (1514–1523) Moskova yönetimine karşı ciddi bir mücadeleye başlarken kardeşi Sahip Giray da Kazan tahtına geçerek Moskova'yı mağlup etti ve onlara vergi vermeyi kabul ettirdi. Mehmet Giray, Hanlığın en görkemli döneminde Astrahan seferinden dönerken bir baskınla Nogaylar tarafından öldürülünce Kırım'da Altın Orda mirası üzerinde çetin bir mücadele başlamıştır. Bu dönemde Kırım Hanlığı, Osmanlı Devleti tarafından belirlenerek gönderilen hanlar ile yerli kabilelerin seçtiği hanların iktidar mücadelelerine sahne olmuştur. Bu tür mücadeleler sonunda Sahip Giray tahtı ele geçirerek konumunu sağlamlaştırdı. Böylece Kırım Hanlığı üzerinde Osmanlı tabiiyeti ve nüfuzu tam olarak yerleşmiştir(1534). Sahip Giray'ın Moskova'ya karşı verdiği mücadele Osmanlı devletinin kuzeyden gelen Rus tehdidinin farkına varmasını sağlamış ve hanlığa olan desteğini artırmıştır. Ancak Sahip Giray'ın nüfuzunu güçlendirmesi, Astrahan'ı fethederek kudretini artırması ve Osmanlı sadrazamı ile üstünlük tartışmasına girişmesi endişe uyandırdı. Bunun üzerine İstanbul'dan gönderilen Devlet Giray 1551'de Sahip Giray'ı katlettirdi.³⁰

1552'de Kazan'ın ve ardından Astrahan'ın düşmesi Rus tehdidinin ciddi boyutlara ulaştığını göstermiştir. Devlet Giray Osmanlı Devletinin desteğini alarak 1571'de Kazan ve Astrahan'ın geri alınması amacıyla Moskova'ya savaş açtı. Kırım kuvvetleri Moskova önlerine kadar ilerleyerek şehrin çevresini yaktı. Bu başarı sayesinde Devlet Giray “Taht algan” unvanını aldı. Ancak seferin asıl maksadı olan Kazan ve Astrahan'ın Ruslardan kurtarılması gerçekleşmedi. Osmanlıların İran ve Avusturya ile uzun savaflara giriştiği 1578-1606 yılları arasında Kırım Hanlığı kuvvetlerinin sürekli olarak yardıma çağırılması Kırım'da savunma zaafı ortaya çıkarmıştı. Ayrıca Kırım hanlarının Osmanlı kuvvetleri arasında sıradan kumandan muamelesi görmesi büyük huzursuzluklara neden oldu. Bu durum isyana kadar vardı ve II. Mehmed Giray Kefe üzerinde hak iddia ederek şehri kuşattı. Bunun üzerine İstanbul'dan gönderilen yeni han II. İslam Giray tarafından katlettirildi.(1584). Osmanlı Devleti'nin iç karışıklıklarla karşılaştığı XVII. yy.da Kırım'daki Osmanlı nüfuzu sarsılmış, padişaha bağlı hanlar ile muhalifleri arasında mücadeleler baş göstermiş ve kuzeydeki Rus kazakları daha da büyük tehdit haline gelmişti. III. İslam Giray dönemi (1644-1654) Kırım hanlığının Osmanlılarla sıkı işbirliği içine girdiği bir dönemdir. XVII. yy.ın son çeyreğinde Ruslara karşı önemli başarılar kazanıldı ancak 1683 Viyana bozgunu ile başlayan ric'at süreci bu başarıları etkisiz

³⁰ Halil İnalçık, “**Kırım**” md. T.D.V.İ.A., c.XXV, s. 453.

kılmıştır.1683–1699 yılları arasında Hacı Selim Giray döneminde bazı başarılar elde edilmişse de sonraki dönemlerde gittikçe büyüyen Rus ilerleyişi engellenemez duruma gelmiştir. Rus kuvvetleri ilk defa 1736’da Kırım yarımadasını istila etti. Kırım açısından savaşlarla geçen uzun dönemin sonunda 1774’te imzalanan Küçük Kaynarca anlaşması bir dönüm noktasıdır. Bu anlaşmanın gerçekleşmesinde, Kırım’ın Osmanlı hakimiyetinde kalmasını istemeyen Kırımlı Mirzaların da etkisi olmuştur.³¹ Anlaşmaya göre Kırım bağımsız ve kendi kaderini tayin etme hakkına sahip oluyordu. Halk Müslüman olduğu için dini anlamda İstanbul’daki halifeye bağlı olacaktı. Ruslar önemli noktaları ele geçirerek Kırım’ı kuşatırken Osmanlılar da hilafete bağlılık maddesine güvenerek Kırım’ı elde tutmayı umuyordu. Hem Ruslar hem de Osmanlılar, bağımsızlığını teyit ettikleri devleti himaye altına almak için açık kapı bırakmıştı.³² Sonuçta bu anlaşma sadece kağıt üzerinde kalmış ve sonraki on yıl içinde Ruslar Kırım’ı tamamen işgal etmişlerdir. 1783 yılı ile birlikte Kırım’da topyekün tehcir politikası ile beraber yaklaşık bir buçuk asır sürece kitlesel göç süreci başlamıştır.

1.2.4. Osmanlı Dönemi Sonrası: İşgal ve Sürgünler

1783’te Kırım’ı ilhak eden Rusya burada askeri bir idare kurdu. Ülkenin iktisadi kaynaklarının, nüfusunun, sosyal yapısının tespiti amacıyla geçici bir mahalli hükümet tesis edildi. 1784’te Kırım’da Rus idaresi tamamen yerleşti. Bu tarihten sonra Çarlık döneminin sonuna kadar Kırım Tatarlarına ülkenin idari yapısında hiç yer verilmedi. Rus idaresi Kırım’ın Rusya’daki diğer bölgelerle demografik ve sosyal açıdan farklı olmasını önlemek ve bu bölgelerle birleştirilmesini sağlamak amacıyla Kırım’da bir eyalet yapılanması tesis etti.³³ Kırım’ın dahil edildiği ve kuzeydeki bölgeleri de içine alan Tavrida bölgesinde yerleştirilen bu idari yapı 1917’ye kadar varlığını sürdürmüştür. Rus işgaliyle birlikte öncelikle Kırımda Türk-İslam geçmişi ve izleri yok edilmeye girişildi. Yer isimleri özellikle değiştirildi. Örneğin Akmesjid “Simferopol” , Gözleve “Yevpatoriya” adını alırken eski bir Kırım Tatar köyü olan Akyar’da kurulan deniz üssü de “Sivastopol” adını aldı.³⁴ Bundan sonra Kırım’a Slav ve diğer gayri müslim unsurlar yerleştirilmeye ve Kırım Tatar köylülerinin toprakları ellerinden alınmaya başlandı. Bu demografik baskı ve

³¹ İnalçık, “Kırım” md. , s.453.

³² İnalçık, “Kırım” md. , s.454.

³³ Hakan Kırımlı, “Kırım/Rus İdaresi Dönemi” md., T.D.V.İ.A., c.XXV, s.458.

³⁴ Kırımlı, “Kırım/Rus İdaresi Dönemi” md., s.458-459.; İşgalden sonra Rus kolonizasyonu ve slavlaştırma politikası hakkında ayrıntı için bkz.: Hakan Kırımlı, **Kırım Tatarlarında Milli Kimlik ve Milli Hareketler**, T.T.K. Yay., Ankara 1996, s. 6-11.

ekonomik sıkıntılarla beraber yabancı bir toplumun baskısından kaynaklanan dini, idari ve psikolojik sıkıntılar Kırım Tatarlarının kitleler halinde ülkelerini terk ederek göç etmelerine yol açtı. Göç etmek için tek sığınak Osmanlı Devletiydi. Kırım'ın Rusya tarafından ilhakı ile başlayan ve yaklaşık 150 yıl süren bu göçler özellikle XIX.yy 'da zirveye ulaştı. XX. yüzyılda Kırım'da, göç eden Kırım Tatarları'nın sayısı, kalanlardan kat kat fazlaydı. Göçler sürekli bir hal almakla beraber özellikle 1812, 1828–1829, 1860–1861, 1874, 1890 ve 1902 yıllarında büyük kitle göçleri vuku bulmuştur. Büyük göç dalgalarının çoğu Osmanlı-Rus savaşlarının hemen ardından gerçekleşmiştir. Bunun nedeni Rusların her Osmanlı savaşından sonra Kırım Tatarlarına karşı baskılarını artırmaları ve Osmanlı Devletine yardım edebilecekleri düşüncesi ile onları göçe zorlamalarıdır. Özellikle 1853-56 Kırım harbinden sonra Kırım Tatarlarına karşı idari ve iktisadi baskılar iyice arttı. Toprakları ellerinden alınan ve Slavların insafına terk edilen Kırım Tatarları için bu durum dayanılmaz hale gelince 1860'ta büyük bir göç dalgası başladı. 200.000 civarında Kırımlı her şeyini bırakarak Osmanlı Devletine göç etmek zorunda kaldı. Rus idareciler için bu göç dalgaları istenen ve teşvik edilen bir durumdur. Göç eden Kırımlıların sayısını tespit etmek tam olarak mümkün değilse de 1783–1922 yılları arasında yaklaşık olarak 1.800.000 Kırım Tatarı Osmanlı Devletine göç etmiştir.³⁵

Kırım'da Rus hakimiyetinin tesisinden hemen sonra idareciler, halk üzerinde son derece etkili olan dini işleri kontrol altına almak için bütün din adamlarını hükümet memuru haline getirdi. 1794'te başında bir müftünün bulunduğu ve tamamen hükümetin emrinde olan Tavrida Müslüman İdare-i Ruhaniyyesi kuruldu. Bu kuruluş elliyle bilinçli olarak dini hayat ve din öğretimi zayıflatıldı. Eğitim-öğretim son derece ilkel hale getirildi. Müspet ilimler özellikle müfredat dışı tutuldu. Bunun yanında ekonomik hayat geriledi ve esnaf, sanatkar kesimi ile ziraatle geçimini sağlayan halkın durumu iyice kötüleşti. Sonuçta bir asır içerisinde Kırımda bir Tatar aydın sınıfı ve burjuvazisinden söz edilemez duruma gelmiştir.³⁶

1.2.4.1. İsmail Gaspıralı ve Genç Tatar Hareketi

Rus idaresi altındaki Kırım Tatar'larının içinde bulundukları bütün olumsuz şartlara rağmen milli bir uyanış dönemi başlatan kişi sonradan Türk dünyasının önemli

³⁵ Kırımlı, "Kırım/Rus İdaresi Dönemi" md., s.459.

³⁶ Kırımlı, "Kırım/Rus İdaresi Dönemi" md., s.460.; Kırım Tatarlarında Milli Kimlik ve Milli Hareketler, s.12 vd.

düşünürlerinden biri olarak anılacak olan Gaspıralı İsmail Bey (1851–1914)’dir.³⁷ Gaspıralı, Kırım Tatarlarının yaşadığı problemlerin Rusya’nın idaresi altındaki diğer Müslüman halkların meseleleriyle geniş ölçüde bağlantılı olduğunu, bu halklar arasında sadece dini bir bağ değil dil ve kültür bağlarının da mevcut olduğunu vurgulayarak Türk halkları arasında güçlü bir birlik tesis edilmesi gerekliliğini savunmuştur. Bu şekilde bir birlik ortaya konulabilirse yaşanan sıkıntılar daha kolay çözülecektir. Bunun için zaten mevcut olan din, dil, kültür bağlarının üzerine yeni bir eğitim anlayışı ve ortak bir edebi Türkçe’nin ihdası gereklidir. Gaspıralı, bu esaslar üzerinde ortaya attığı eğitim sistemine “Usul-i Cedid” adını verdi. Gaspıralı’nın milli maarif reformu ve savunduğu fikirler diğer Müslüman halklarda olduğu gibi kendi vatanı olan Kırım’da da genç bir milli aydınlar zümresinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Ayrıca Rusya tarafından, kendi amaçlarına hizmet etmesi için açılan Tatar Öğretmen Okulu da bu yeni aydın sınıfının oluşumunda etkili oldu. Bu okuldan mezun olan birçok öğrenci okulun kuruluş amacından çok farklı bir düşünceyle hayata atıldılar. Bu genç aydınlar Çarlık idaresine karşı mücadele etmeyi amaç edindiler. Bu sayede 1905 Rus inkılabı olaylarında aktif rol aldılar. Bu genç Tatar’lardan bir kısmı 1908–1909 yıllarında İstanbul’da da eğitim görmüşler ve “Vatan Cemiyeti” adıyla örgütlenmişlerdir.³⁸

Gaspıralı kendi savunduğu eğitim yöntemi olan “usul-i cedid”i tanıtmak ve yaymak amacıyla 1883’te Bahçesaray’da “Tercüman” gazetesini yayımlamaya başladı. 1884’te de usul-i cedid mekteplerinin ilk örneğini Bahçesaray’da açmıştır.

1917’de Bolşevik ihtilaliyle birlikte genç Tatarlar daha da geniş faaliyet imkanı elde ettiler. Aynı yıl Kırım Müslüman Vekiller Kongresi Akmesjid de toplandı ve Numan Çelebi Cihan başkanlığa seçildi. Kısa zamanda Kırım Tatarları kendi hükümetlerini oluşturdu. Kırım’ın çoğunda hakimiyeti ele aldı. Ancak Akyar (Sivastapol) deniz üssünde mevcut bulunan bahriyeliler, Bolşevik yanlıydı ve Kırım Tatar birlikleriyle giriştikleri

³⁷ Kırım için olduğu kadar Türk dünyası açısından da önemli bir yere sahip olan Gaspıralı İsmail Bey’in hayatı, fikirleri ve mücadelesi hakkında bkz.: Hakan Kırımlı, “**Gaspıralı İsmail Bey**” md., T.D.V.İ.A. c.XIII, s.392-395.; Kırımlı, **İsmail Bey Gaspıralı**, Kırım Türkleri Yard. ve Day. Der. Yay., Ankara, 2001.; Cafer Seydahmet Kırımer, **İsmail Bey Gasperenski**, Türk Yurdu, c.V S:36, Aralık 1930, s.48-55; Ayhan Göksan, **Gaspıralı İsmail Bey**, Türk Kültürü, S:23, Türk Kültürünü Araş. Ens. Yay. Eylül 1964, s.23-30; **Gaspıralı İsmail Bey ve Usülceditçiliği**, Türk Kültürü, S:18 s.126-129.; A.Battal-Taymas, **Türk Dünyasında Usülcedit Hareketi**, Türk Kültürü, S:18, Nisan 1964, s.119-125.; Altan Deliorman, **İsmail Gaspıralı ve Tercüman Gazetesi**, Türk Kültürü, S:69, Temmuz 1968, s.653-657.

³⁸ Bu konuda geniş bilgi ve literatür için bkz.: Hakan Kırımlı, **Kırım Tatarlarında Milli Kimlik ve Milli Hareketler**. (Kırım’da milli hareketler, genç tatar hareketi, Gaspıralı ve çalışmaları ile Kırım aydınları ve Türkiye ile ilişkileri hakkında ülkemizdeki tek kapsamlı çalışma budur.)

mücadelede kısa zamanda ilerleyerek Bahçesaray ve Akmesjid'i ele geçirdiler. Böylece Kırım Tatar milli hükümeti yıkılarak yerine Bolşevik idare kuruldu.

1.2.4.2. Kırım'da Bolşevik İdaresi (1918 ve sonrası)

1918'de Tavrida Sovyet Cumhuriyeti adıyla kurulan Bolşevik idare döneminde binlerce insan katledildi. Bu dönemin kurbanları arasında Kırım Tatar milli hükümetinin başkanı olan Numan Çelebi Cihan da vardı. 9 Şubat 1918'de imzalanan Brest-Litovsk barış anlaşması ile Ukrayna'nın bağımsızlığını tanıyan Almanya'nın Ukrayna yönetimiyle yapmış olduğu anlaşma uyarınca Alman ordusu Bolşevikleri temizlemek üzere Ukrayna'yı işgal etti. İşgal daha sonra Kırım'a kadar uzandı. Kırım kısa sürede Bolşeviklerden temizlendi ve Alman askeri idaresi kuruldu. Bu dönemde kısa süren bir karma yönetim oluşturuldu. Tatarlar, Ukraynalılar ve Almanların iştirak ettiği bu idare Alman ordusunun çekilmesine kadar devam etti. 1919 yılı ve sonraki yıllarda Kırım, Bolşeviklerle karşıtlarının mücadelelerine sahne oldu. 1921'de Kırım Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti kuruldu. Bu yıllar Kırım Tatarları için bir çok baskı ve sıkıntı ile karşılaşılan bir dönem olmuştur. Zaten sıkıntılar içinde bulunan Kırım halkı 1922'de büyük bir açlık felaketi ile karşılaştı ve binlerce insan hayatını kaybetti. 1936-38 yılları arasında bütün Sovyetler Birliği çapında yürütülen ve rejimin potansiyel muhaliflerinin yok edilmesini amaçlayan "terör dönemi" Kırım'da çok büyük tahribata ve katliama neden oldu. Bu dönemde Kırım'da yetişmiş bilim, sanat, edebiyat gibi alanların simaları öldürüldü. Hasan Sabri Ayvaz, Bekir Sıtkı Çobanzade gibi önemli isimler bunlardandır. Kaynaklarda verilen bilgilere göre Sovyet hakimiyetinin ilk yirmi yılı boyunca Kırımda yaklaşık 150.000 civarında insan yok edilmiştir. Bu terör hareketi Kırım Tatar kültürüne de büyük darbe vurdu. 1926-28 yıllarında Arap alfabesinden Latin alfabesine geçildi. 1938'de ise Kiril alfabesi zorunlu hale getirildi. Müzeler, kütüphaneler, hanlar, camiler ve daha bir çok tarihi eser yıkılarak yok edildi.³⁹

1.2.4.3. 1944 Sürgünü

II. Dünya savaşının patlak vermesiyle on binlerce Kırımlı askere alınarak Kızıl ordu saflarına sürüldü. 1941'de Alman birlikleri Kırım'a girmeye başladı. Kızıl ordu ile Alman

³⁹ Edige Kırımlı, **Kırım'da Topyekün Tehcir ve Katliam**, Türk Kültürü, S:21, Temmuz 1964, s.70-74.; Kırımlı, "**Kırım/Rus İdaresi Dönemi**" md., s.460.

ordusunun savaşlarında Almanlar üstünlük sağladı ve Kırım’da 1941–1944 yılları arasında Alman işgali yaşandı. Bu dönemde Kırım Tatarları yönetimde ve sosyal hayatta söz sahibi olamadılar. Dini ve kültürel hayatta kısmi bir serbesti tanındı. Almanlar, Sovyet ordusuna karşı Kırım Tatarlarından yararlanarak çeşitli sınır birlikleri kurdurdu. Almanların tesis ettiği yönetim Kırımlılar için Sovyet rejiminin baskılarının sona erdiği bir dönem olmamıştır. Bu dönemde de baskı ve zulümler mevcut olup Kırım Tatarları adeta iki ateş arasında kalmış ve büyük acılar çekmiştir. Kızıl ordu birlikleri Nisan-Mayıs 1944’de Alman birliklerini yenerek Kırımda yeniden hakimiyet kurmaya başladı. Bu tarihten itibaren Kırım Tatarları için daha büyük felaket günleri yaklaşmakta idi. Sovyetler tarafından hain diye nitelenen Kırımlılar ilk günlerde kurşuna dizme ve yağmalanma ile karşılaştılar. Asıl büyük felaket Stalin’in 11 Mayıs 1944’te imzaladığı ve bütün Kırımlıların sürülmelerini emreden karardan sonra gelmiştir.

17 Mayıs 18 Mayıs’a bağlayan gece Kızıl ordu askerleri tarafından yataklarından kaldırılan Kırım Tatarları 15-20 dakika içinde hazırlanmaları emriyle karşı karşıya kaldılar. Yanlarına bu sürede ne alabilirse onu alarak zorla hayvan vagonlarına dolduruldular. Vagonlar ağzına kadar insanla dolduruldu ve dışarıdan kapılar kilitlendi. Hiçbir şey söylenmeden ve en küçük bir bilgi olmaksızın üç dört hafta sürecek bir yolculuğa çıkarıldı. Günlerce aç, susuz, tıbbi yardımdan yoksun olarak mecbur bırakılan bu ölüm yolculuğu sırasında binlerce insan hayatını kaybetti.⁴⁰ 18 Mayıs 1944 günü tarihe acı ve kara bir gün olarak kaydedilmiştir. Bu sürgünde hiçbir Kırım Tatarı istisna edilmemiştir. Kızıl ordu tarafında savaşanlar bile savaştan sonra madalyaları verilerek sürgün edildi. Sürgün yerleri Özbekistan ve Sibiry bölgesiydi. Kırım Tatarları burada normal yaşam koşullarından yoksun olarak ağır şartlar altında yaşamaya zorlandılar. Sürgün ve sonrasındaki birkaç yıl içerisinde 100.000 kişi civarında insanın öldüğü kaynaklarda geçmektedir. 18 Mayıs sürgününe gönderilenlerin neredeyse yarısının hayatını kaybettiği belirtilmektedir.⁴¹

Sürgünle birlikte Kırım Tatarlarından geriye kalan mallar yağma edildi. Bütün kültür mirası, mezarlıklara varıncaya kadar tahrip edilerek yok edildi. Yerleşim yerlerinin isimleri değiştirildi. Uzun bir zaman Kırım’da Tatar adının söylenmesine bile müsamaha gösterilmemiştir.

Sürgüne gerekçe olarak gösterilen, Almanlara yardım etme iddiası asılsızdır. Çünkü Kızıl ordu saflarında bizzat Almanlara karşı savaşmış olanlar bile sürgün edilmiştir. Asıl

⁴⁰ Kırımlı, “Kırım/Rus İdaresi Dönemi” md., s.461.

⁴¹ Kırımlı, “Kırım/Rus İdaresi Dönemi” md., s.461-462.

amaç Kırım'da Tatar halkının ayıklanması ve buraların tamamen Slavlaştırılmasıdır. Ayrıca II. Dünya Savaşı'nın sonunda Türkiye ile muhtemel bir savaşı kaçınılmaz gören Sovyet idarecileri Türkiye'ye yakınlık göstermesi ve sempati duyması muhtemel halkları, yerlerinden uzaklaştırmak istemiş olabilirler.⁴²

1.2.4.4. Kırım Tatar Milli Hareketi

1956 yılından itibaren insani ve milli hakların talep edilmesi Kırım Tatarları arasında yaygınlaştı.⁴³ Bu amaçla Moskova'ya delegeler ve heyetler gönderildi. 1960'lı yıllarda Kırım Tatar Milli hareketi adını alan bu yöneliş basın yayın yoluyla daha da canlanarak Sovyet idaresindeki diğer unsurların da desteğini kazandı. Önceleri rejime sadakat vurgusu yapılarak haklar talep edilirken sonradan radikalleşme ve rejim aleyhtarlığı yayılmaya başlamıştır. Bu gelişmelere Sovyet yönetiminin tepkisi önceleri engelleme ve tutuklamalar şeklinde sert oldu. Buna rağmen Kırım Tatar Milli Hareketi ortadan kaldırılamazken iç ve dış faktörlerin etkisi ile 1967'de Sovyet yönetimi bir kararname ile görünüşte Kırım Tatarlarının haklarını iade etti. Sürgün ve haksızlıklar kabul edilmiş görünse de Kırım Tatarları ifadesi bile kabul görmemiştir. Ayrıca Tatarlar için yurt olarak Kırım topraklarından hiç bahsedilmiyordu. Bu kararname ile geri dönüşün serbest bırakıldığı düşüncesiyle birlikte Kırım Tatarları Kırım'a akın etmeye başladı ancak bunlar şiddetli bir şekilde engellendi. Yerleşmelerine izin verilmedi. Dönenler dövüldü, malları tahrip edildi. 1968 yılında Kırım'a dönüp geri çıkarılan Kırımlı sayısı 10.000 civarındaydı. Sovyet yönetimi bu geri dönüşü engellemek ve tamamen imkansız hale getirmek amacıyla 1967 sonrasında Kırım'a Slav nüfusunu yerleştirme işine hız verdi. Bugün Kırım'da yaşayan Rusların büyük kısmı bu tarihlerde yerleştirilenlerden oluşmaktadır.⁴⁴ Kırım Tatar Milli Hareketi liderleri (M.Abdülcemil/Cemilev, İzzet Hayırov) sürekli takip ve baskı altında tutularak mahkum edildi. Sovyet rejimi geri dönüşü ve milli hareketi engelleyemeyince farklı tedbirlere başvurdu. Milli hareket içinde ayrılık oluşturma çalışmalarına girişti. Kırım Tatarlarından az bir kısmına Kırım'a yerleşme izni vererek diğerlerinin sürgün edildikleri yerlerde kök salmasını ve umutlarının sönmesini amaçladı. Bunun için bir takım bilinçli tavizler verildi. Özbekistan ve başka yerlerde Kırım Tatar ana dilinin okutulmasına, bu amaçla okullar açılmasına izin verildi. Bütün bunlarla

⁴² Kırımlı, "Kırım/Rus İdaresi Dönemi" md., s.462.

⁴³ Kırımlı, "Kırım/Rus İdaresi Dönemi" md., s.463-465.

⁴⁴ Kırımlı, "Kırım/Rus İdaresi Dönemi" md., s.463.

amaçlanan Kırım Tatarlarının geri dönme isteğini tamamen bitirmektir. 1980'li yıllara kadar bu durum böylece sürüp gitti. 1987'de M.Gorbaçov döneminde Kırım Tatarlarının meselelerini görüşmek üzere bir komisyon oluşturuldu ancak yine sonuç değişmedi. Bunun üzerine Kırım Tatarları akın akın Kırım'a dönmeye başladı. Gelenler bütün engellemelere ve zorluklara rağmen Kırım'ı terk etmedi. 1988-89'da Kırım'a dönenlerin sayısı 40.000'e ulaştı. Geri dönüşün artmasıyla beraber Kırım Tatar Milli Hareketi yeniden teşkilatlandı. 29 Nisan 1989'da Özbekistan'da düzenlenen genel kongrede farklı grupların birleştirilmesi ve merkezi bir teşkilatlanmaya gidilmesi kararlaştırıldı. Böylece Kırım Tatar Milli Hareketi Teşkilatı resmen teşekkül ettirilerek başkanlığına Sovyet rejimi tarafından defalarca mahkum edilen ve on dört yılını hapiste ve çalışma kamplarında geçirmiş bulunan tanınmış lider Mustafa Abdulcemil Kırımoglu getirildi.⁴⁵ 1989-1991 yıllarında Kırım'a dönüş hareketi büyük ölçüde arttı. Bir çok olumsuz şart ve engellemelere rağmen Kırım Tatarları yeniden hayatlarını kurmaya başladılar. Dönüş hareketi ile beraber Kırım Tatarlarının milli muhtariyeti yeniden gündeme gelince Kırım'da yerleşmiş bulunan Rus çoğunluk bundan endişelendi. Sonuçta içinde Kırım Tatarlarının bulunmadığı bir Kırım Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti tesis edildi. Kırım Tatarları kendi haklarını korumak amacıyla Kırım Tatar Milli Meclisi'ni (Kurultay) kurdular. Yapılan seçimler sonucunda 26 Haziran 1991'de Kırım Tatar Milli Kurultayı Akmescid'de toplandı. Kurultay yayınladığı bildiri ile Kırım Sovyet Muhtar Cumhuriyetini bu haliyle tanımadığını, kendi kaderini yine Kırım Tatarlarının belirleyeceği bir oluşumun gerekliliğini vurguladı. Kurultay otuz üç üyeden müteşekkildi. Başkanlığa M.Abdulcemil Kırımoglu seçildi. Kırım Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti idaresi bu meclisi tanımadıysa da engelleyemedi. Kurultay kısa sürede Kırım'ın her tarafında teşkilatlandı.⁴⁶

1991 yılı sonlarında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla Kırım, bağımsız bir devlet olan Ukrayna'ya bağlı bir muhtar cumhuriyet haline geldi. Kırım Tatarları arasında milli kültür, eğitim, sanat ve dini alanda canlanma görülmeye başladı. Kırım içindeki Ruslar Kırım'ın Rusya'ya bağlı kalması için uğraşılsa da bu mümkün olmamıştır. Kırım Muhtar Cumhuriyeti Parlamentosu 14 Ekim 1993'te bir karar alarak mecliste Kırım Tatarlarına on dört sandalye hakkı tanıdı. 1994'te yapılan seçimlerde bu sandalyelerin hepsini Kırım Tatarları kazandı. Muhtar Cumhuriyet parlamentosunda Ruslar çoğunlukta idi ve Kırım Tatarlarının lehine hiçbir gelişmeye yanaşmıyorlardı. 1998'de on

⁴⁵ Kırımli, "Kırım/Rus İdaresi Dönemi" md., s.464.

⁴⁶ 90'lı yıllarda Kırım'a geri dönüş hareketleri ve Kırım Tatarları Milli Kurultayı'nın faaliyetleri hakkında bkz.: Hakan Kırımli, **Kırım Tatarları Kırım'a Dönerlerken**, Yeni Forum, Aralık 1992, s.49-55.

dört üyelik kontenjan kaldırıldı. Seçimde hiçbir Kırım Tatarı meclise giremezken M.Abdulcemil ve yardımcısı Refat Çubar Ukrayna merkezi parlamentosuna girmeyi başardı. 2002’de ise bütün zorluklara rağmen yedi Kırım Tatarı Kırım Muhtar Meclisine girmeyi başardı. Günümüzde Kırım’a geri dönebilenlerin sayısı 300.000, Kırım’ın toplam nüfusu ise 2.100.000 kişidir.⁴⁷

1.3. KIRIM TATARLARININ GÖÇLERİ

Rusya’nın Kırım’ı istila planı siyasi coğrafya bakımından adım adım yürüten ve günden güne hedefine yaklaşan bir tarzda işlemiştir. Rusya hakim olduğu yerleri öncelikle merkeze bağlıyor ve buraları kendisi için sonraki adımlarında bir dayanak haline getiriyordu. Böylelikle daha önce düşman olarak çatıştığı bölgeler Rusya için sonraları en önemli ittifak merkezi oluyordu.⁴⁸ Kırım’ın istilasına giden süreçte Rusya önce batıda Polonya’yı ele geçirerek ardından Ukrayna’yı zaptetmiş, böylece güneyde yer alan Kırım’a ulaşmadan önce bütün kuzey bölgesi kendisi açısından emniyetli duruma gelmişti. XVII. yy.ın sonlarına doğru Rus emperyalizmi Kırım’a karşı silahlanmış ve harekete geçmişti. Bu yıllardan itibaren Kırım gittikçe büyüyen Moskova tehdidi ile karşı karşıyaydı.

XVIII.yy.da askeri gücünü, teknik imkanlarını artıran Rusya coğrafi ve jeopolitik konumu ile çok önemli bir ülke olan Kırım’ı istila etmeye hazırlandı. Rusya için Kırım güneye ve Akdeniz’e açılan bir kapıydı. 1774 Küçük Kaynarca antlaşmasıyla Osmanlı Devletinden ayrılan Kırım görünüşte bağımsız bir yapıya kavuşuyordu ancak Rusya istediği gibi Kırım’ın içişlerine karışmaya başlamıştı. Rusya’nın kısa sürede Kırım’a hakim olmasında Kırım’ın kendi iç meseleleri ve yöneticilerin çekişmeleri de önemli rol oynamıştır. Bu konuda E.Feyzi Gözaydın şu tespiti yapar: *“Asrileşmek isteyen ve bunun için de Rus emperyalizminden medet uman Şahin Giray, ne Katerina’nın Kırım istiklalinin korunması uğrunda boş ve aldatıcı vaatlerini, ne de onun arzularını tam bir imtiyazla istediği gibi idare eden Potemkin’in emperyalist politikasını ve hafife sistemini anlayabilmiştir.”*⁴⁹ Kırımdaki iktidar mücadelelerinden kendi lehine yararlanan Rusya 1783’te Kırım’ın Rusya’ya ilhak edildiğini halka ilan etti. Bu işin hile ile oldu bittiye getirilmesine Osmanlı Devleti tepki göstermek istemişse de pek net bir tavır konulama-

⁴⁷ Kırımlı, “Kırım/Rus İdaresi Dönemi” md., s.465.

⁴⁸ Ethem Feyzi Gözaydın, **Kırım Türklerinin Yerleşme ve Göçleri**, Vakıf Matbaası, İstanbul 1948, s.60.

⁴⁹ Gözaydın, a.g.e., s.65

mıştır. Kırım bağımsızlığının hile ile gasp edilmesini Kırım tarihi yazarı Boudrier “*tarihte eşine rastlanmayacak bir saygısızlık ve hilekarlık örneği*” diye nitelemektedir.⁵⁰

1783’te Kırım’ın ilhakının ardından Rusya, yerli halkın inanç ve kültüründe serbestçe hareket edeceğini vaat etse de sonraki uygulamalar bunun sadece kağıt üzerinde kaldığını göstermiştir. Öncelikle din adamları ve camiler hedef alınarak toplumun dini yaşayışı baskı ve engellemelerle yok edilmeye çalışılmıştır. Hatta ilk yıllardan başlayarak camilerin kiliseye çevrildiği görülmektedir. Rusya’nın bundan sonraki Kırım politikası, yerli halkın baskı altına alınarak göçe zorlanması ve boşalan yerlere Rusların (özellikle ordu mensupları, kilise mensupları ve yüksek rütbelilerin) yerleştirilmesi temeline dayanıyordu.⁵¹ Rus Hristiyan kültürünün Rus olmayanlara aşılması Ortodoks kilisesinin işiydi. Rusya bu politikayı güderken dış dünyaya da “şarka ve şark milletlerine Hristiyan medeniyetini götürdüğü” izlenimini vermeye gayret ediyordu. İçeride ise Kırım Türkleri türlü eziyetlere maruz bırakılıyor, toprakları ve mülkleri ellerinden zorla veya hile ile alınıyor ve göç etmeye zorlanıyorlardı. Böylece Kırım Türklerinin sosyal ve kültürel hayatı tam anlamıyla bitirilirken Kırım Türk kültürü yok edilerek yerine Rus Ortodoks kültürü ikame ediliyordu. Kırım Türkleri ise bu inanılmaz baskı ve zulümlere direnmeye çalışıyor artık durum dayanılmaz hale gelince de küçük gruplar veya büyük kitleler halinde göç yollarına düşüyorlardı.⁵² Bu süreç XVIII.yy sonundan başlayarak XX. asır başlarına kadar devam etmiştir.

Kırım’ın Ruslar tarafından işgaliyle başlayan ve uzun bir süre devam eden göçler, kitlesel olarak ya da gruplar halinde gerçekleşmiştir. Bazen yoğunluk kazanan bazen de azalan göç hareketlerini, gerçekleştiği tarihe göre belli başlı olarak şöyle sıralayabiliriz:

1.3.1. 1785–1788/1789–1790 Yıllarında Gerçekleşen Göçler

XVIII. yy. sonlarında Kırım’dan yapılan ilk göçler 1783 Rus işgali sonrasında görülmektedir. Kırım Tatarları topraklarının haksız şekilde ellerinden alınması, çeşitli bahanelerle yurtlarından çıkarılma, aşağılanma, dini hayatın kısıtlanması gibi sosyal ve psikolojik engellemelerle karşı karşıya kalınca bu koşullar altında onlar için yurtlarından göç etmek dışında seçenek kalmamıştı. İlk olarak kıyı bölgelerinde yaşayan halk Balkanlara ve Anadolu’ya göçmek için mülklerini yok pahasına elden çıkararak göç yollarına düştüler. Göç eden Kırımlıların yerlerine çarlık idaresince yüksek rütbeli prensler

⁵⁰ Gözaydın, a.g.e., s.66.

⁵¹ Halil İnalıcık,, **Kırım Türk Yurdunun Yok Edilişi**, Türk Kültürü, S:21, s.66-67.; Gözaydın, a.g.e., s.66.

⁵² Gözaydın, a.g.e., s.67 vd. Göçlerin sebepleri ve göç süreci hakkında ayrıntı için bkz.: Abdullah Saydam, **Kırım ve Kafkas Göçleri**, T.T.K., Yay., Ankara 1997.

yerleştiriliyordu. 1789–90 yıllarında göç dalgasının en şiddetli ve acıklı safhası başladı. 1800 yılına kadar devam eden göç sürecinde binlerce insan yurdunu terk etmek durumunda kalmış, göç yollarında hastalık, açlık sebebiyle veya denizde fırtınaya yakalanarak birçok insan hayatını kaybetmiştir. Bu yıllarda göç edenlerin sayısı 500 bin civarında olup Osmanlı Devleti kayıtlarında ancak 300 bin olarak geçmektedir.⁵³ 1770 yılında Kırım'ın nüfusu bir buçuk milyona yakın olarak tahmin edildiğine göre bu göç dalgası ile nüfusun %30'unun Kırım'ı terk ettiği görülmektedir.⁵⁴ Kırım Türklerinin boşalttığı verimli araziler yağma edilerek üst düzey Sovyet idarecilerine dağıtılmıştır.⁵⁵

1.3.2. 1812 Yılı Göçü

Kırım'da yaşamaya devam eden Tatar halkının özellikle fakir durumda bırakılan köylü kesimi gittikçe artan baskılar, ağır vergiler karşısında bunalmıştı. Sovyet yönetimi bunları yurtlarından çıkarmak için halkın sözüne itibar edeceği din adamlarını, önde gelen beylerini de kullanmıştır. İlginçtir ki Kırım Türklerinin yüksek rütbeli mirzaları, zenginleri ve beyleri Sovyetlerin sürdürdüğü Tatar düşmanlığına ve göç ettirme politikasına rağmen Rus prens ve çiftlik sahipleriyle anlaşmışlar ve çarlık yanlısı bir tutum izlemişlerdir.⁵⁶ Sovyet politikasını kabul etmeyen köylüler için tek seçenek kalmıştı ki oda öz yurtlarını terk etmektir. Göç ettirme politikası, Sovyet yönetimince ülkenin sosyo-ekonomik yapısını sarsabileceği endişesiyle zaman zaman gözden geçirilse de⁵⁷ göçler XIX.yy. boyunca aralıklarla devam etmiştir.

1.3.3. 1856–1862 Yıllarındaki Göçler

Kırım Türklerinin aleyhine olan mevcut durum, Osmanlı Devleti ve müttefikleri İngiltere ve Fransa ile Rusya arasında yapılan Kırım savaşı (1853–1856) sonrasında daha da kötüleşmiştir. Savaşın sona ermesiyle Kırım'da bulunan Osmanlı kuvvetlerinin geri çekilmesini yeni bir göç dalgası izledi. Savaşın ardından 1860 yılına kadar yaklaşık 140.000 kişi göç etmiştir.⁵⁸ Bu dönemde Rus yönetiminin Kırım'ı Tatarlardan temizleme ve bölgeyi Slavlaştırma çabaları artarak devam etmiştir. 1860–62 yıllarında öncekilere nazaran daha yıkıcı ve büyük bir göç hareketi meydana gelmiş ve yaklaşık 230 bine yakın

⁵³ Gözaydın, a.g.e., s.71.

⁵⁴ Gözaydın, a.g.e., s.71.

⁵⁵ Saydam, a.g.e., s. 65 vd.

⁵⁶ Gözaydın, a.g.e., s.77.

⁵⁷ Rus yerel idareciler, göçlerden sonra kalan bölgeleri teftiş etmişler ve bu yerlerin harap durumda olduğunu ve toprakların kullanılması konusunda büyük iş gücü kaybı olduğunu rapor etmişlerdir. Bu nedenle Rus Yönetimi zaman zaman göçleri engellemiştir. Ancak temel politika değişmemiştir. Bkz.: Saydam, s.68 vd.

⁵⁸ Saydam, a.g.e., s.86.

Kırımlı öz yurdunu terk etmek zorunda kalmıştır.⁵⁹ Kırım savaşıdan sonraki yedi yılda yurtlarını terk etmek durumunda kalanların sayısı 370.000'e yaklaşmaktadır.1874'te Kırım Türklerinin ilk defa askere alınmak istenmesi yeni göçlere neden olmuştur.

1.3.4. 1890–1893 Göçü

1877–1878 Osmanlı-Rus harbi ve sonrasında Kırım Tatarları daha ağır şartlar ve sıkıntılara maruz kalmıştır. Rusların genişleme amacına yönelik olarak takip ettiği baskı siyaseti, eğitim ve dini hayata dair baskı ve kısıtlamalar, topraklarının ellerinden alınması ve zorla askere alınma gibi durumlar karşısında Kırım Tatarları göç etmekten başka çare bulamadı.⁶⁰ Burada özellikle dini hayatın kısıtlanması dikkat çekicidir. Toplum için birleştirici rolü açık olan din hedef alınarak yerli halk göçe zorlanmıştır. Müslümanlar açısından camilerin birliği sağlamadaki önemini bilen Ruslar doğrudan camileri yıkmaya girişmişlerdir.⁶¹ Bu ortam 1890–92 yıllarında yeni bir kitlesel göç dalgası meydana getirmiş ve bu süre zarfında yaklaşık 20 bin kişi göç etmiştir.⁶²

1902 yılından itibaren yine göçler başlamış ancak o dönemde Gaspıralı İsmail Bey'in çıkarmış olduğu Tercüman gazetesindeki yayınların olumlu tesiriyle göçlerde kısmi bir azalma görülmüş, sonraki göçler kitlesel değil bireysel veya ailelerin göçü şeklinde meydana gelmiştir.

Kırım'da Rus işgalinin başladığı 1783'ten 1914'e kadar siyasi sosyal ve ekonomik baskı ve yıldırma politikaları nedeniyle devam eden kitlesel veya gruplar halindeki göç dalgaları sonucunda adada mevcut 1.5 milyona yakın nüfustan ancak 238 bin kişi kalmıştır.⁶³

1.3.5. Göç yolları

Göçmenler başlangıçtan 1877 yılına kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun Rumeli kıyılarında bulunan Köstence, Mangalya, Balçık, Varna, Burgaz gibi şehirlere gitmiş oradan da Balkanların içlerine yayılmışlardır.⁶⁴ Göçmenlerin toplandıkları merkezler arasında Dobruca önemli bir yer tutar.⁶⁵ Osmanlı topraklarına gelen göçmenlerin

⁵⁹ Gözaydın, a.g.e., s.84. Göçmen sayısı 227.361 olarak verilmektedir ve bu rakam Rus yetkililerinin bilgisi dahilinde olan göçmen sayısıdır.

⁶⁰ Süleyman Erkan, **Kırım ve Kafkasya Göçleri**, Karadeniz Tek.Ün. Yay., Trabzon 1996, s.25.

⁶¹ Erkan, a.g.e., s.27. 1805 yılında Kırım'da cami sayısı **1556** iken 1914'te bu sayı **729**'a düşmüştür.

⁶² Gözaydın, a.g.e., s.93.

⁶³ Gözaydın, a.g.e., s.94.

⁶⁴ Gözaydın, a.g.e., s.97.

⁶⁵ Dobruca bugünkü Romanya ve Bulgaristan sınırları içinde kalan bir bölgedir. Türk kavimlerinin ve Kırım Türklerinin öteden beri yerleşim yeri olma özelliği taşıyan Dobruca'da ilk Türk varlığı, Osmanlıların

yerleştirildiği başlıca bölgeler İstanbul, Edirne, Bursa, Eskişehir, Ankara, Sivas, İzmir, Konya, Adana, Diyarbakır ve Halep vilayetleridir.⁶⁶

Göçlerin ortaya çıkardığı hazin tabloyu E.Feyzi Gözaydın şöyle anlatır: “*Kırım göçlerinin sonucu pek acıklıdır ki, yurtlarını istilacıların hükmüne bırakıp da vakitsiz, coşkun denizi ecel tekneleri ile aşarken mülküünün bir kısmını kaybeden bu halkın sahile çıktuktan sonra ihtiyaçlarını giderecek tedbirleri bulamaması ve Kırım iklimine uygun yerlere yerleşememelerinden dolayı pek çoğu salgın hastalıktan kırılmıştır. Bu hal umduğunu bulamayan bir milyona yakın göçmenin gözleri arkada kalarak bıraktıkları o yeşil eşsiz yurtlarını daha çok özlemelerine sebep olmuştur.*”⁶⁷

Göçmen sayısı ile ilgili olarak yukarıda verilen rakamlar, Rus makamları veya Osmanlı Devleti kayıtlarına geçen sayıları ifade etmektedir. Gerçek rakamların bunun çok üstünde olduğu tahmin edilmektedir. Zira göç yolunda, salgın hastalık, açlık nedeniyle ve özellikle denizde batan teknelerden dolayı hayatını kaybeden birçok insan mevcuttur ve bunların sayısı bilinmemektedir.

Kırım Tatarları için göç süreci, birçok maddi ve manevi sıkıntıyı, hüznü, ayrılıkları, ailelerin parçalanmasının acısını, insan kayıplarını ve hasreti içinde barındıran bir dönem olmuştur. İnsanlar hiç istemedikleri halde yaşadıkları toprakları terk etmeye mecbur kalmış, bütün varlıklarını geride bırakarak ve daha da önemlisi üzerinde doğup büyüdüğü yurtlarını bırakarak göç etmek durumunda kalmışlardır.

Göç sürecinde yaşananların tesiriyle, göç türküleri ve ağıtlarından oluşan bir göç edebiyatı meydana gelmiştir. Önce sözlere yansıyan hüznü, sonraları sayfalara dökülmüştür. Örneğin işgal ve göçlerin yol açtığı acı, bir türküde şöyle anlatılır:

Biz Kırım’dan çıkkanda / Kar yağmadı kan aktı

Anam babam gız gardaşlarım / Gözleri dolu yaş kaldı

Kaçar idim men Akyar’dan / Karadeniz bolmasa

Asar idim men özümnü / Anam babam bolmasa.

Balkanlarda hakimiyet kurmasıyla ortaya çıkmıştır. Bu itibarla bölge XIX.yy. Kırım göçlerinin önemli bir durağıdır. Bkz.: M.Ali Ekrem, **Kırım ve Nogay Türklerinin Osmanlı Devrinde Dobruca’ya ve Tüm Rumeliye Geçmeleri ve Yerleşmeleri**, VIII.Türk Tarih Kongresi,TTK Bsm., Ankara 1983, s.1599-1606. Dobruca’da Türk yerleşmeleri ve bölge hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: Müstecib ÜLKÜSAL, **Dobruca ve Türkler**, T.K.A.E. Yay. , Ankara 1966.

⁶⁶ Gözaydın, a.g.e., s.98.

⁶⁷ Gözaydın, a.g.e., s.99.

Ayrılık acısı ve göçlerin sonucu hakkında duyulan endişe ise şöyle anlatılır:

“Ot bastırıp ketermız kapını çeklep (Ateşi söndürüp gideriz kapıyı kilitleyip
Tütep kaldı ocaklar sönermi eken Tüterek kalan ocaklar söner mi aceb,
*Tatar halkı korlıkka koner mı eken?”*⁶⁸ Tatar halkı gurbete alışır mı aceb?)

Şu örnekte ise göçlerin hüznü dolu manzarası dile getirilir:

“Aylanıp çıktı bir gemi Gökburun’dan (Döndü çıktı bir gemi Gökburun’dan
Koterilgen kismetler şu Kırım’dan Kaldırılmış artık kismetler şu Kırım’dan
Ketiyatur gemimiz, tütünü budak Gidiyor gemimiz dumanı budak
*Biz Kırım’dan ketgen sun kalmadı kunak”*⁶⁹ Biz Kırım’dan çıktık kalmadı bahtiyarlık)

Ayrılıştan sonra geride kalan yurtlarıyla ilgili dini kaygılar şöyle dile getirilir:

“Biz ketken sun bu yerni (Biz gittikten sonra bu yeri
Sıncırman sızarlar Zincirle çizerler
Minareli camini Minareli camiye
*Kılısege bızarlar”*⁷⁰ Kiliseye bozarlar)

Kırım’dan ayrılış ve göç süresinde yaşananların anlatıldığı bu tür deyiş ve türküler, yaşanan facia nedeniyle duyulan hislerin dışı yansımasıdır. Sonradan bu konuda hatırı sayılır bir literatür oluşmuştur.⁷¹

1.3.6. Göçmenlerin İskanı

Kırım’dan göç edenlerin geldiği yegane ülke Osmanlı Devleti topraklarıdır. Kendi yurdunda yaşama olanağı kalmayan Müslüman halk, inancına uygun ve daha rahat yaşayabileceğine inandığı Osmanlı Devleti’ne sığınmıştır. Müslüman göçmenler için Rus baskısından kurtulmak amacıyla sığınılacak tek yer “halife” nin ülkesiydi. Ayrıca Osmanlı yönetiminin sadece Müslümanlara değil, her çeşit dini ve etnik gruba hoşgörü ve merhametli yaklaşımı, Müslüman olmayan toplulukların da göç etmelerine yol açmıştır.

Osmanlı Devleti, içinde bulunduğu siyasi, sosyal ve ekonomik sıkıntılara rağmen gelen bütün kitlelere kapılarını açmıştır. Göç olayına yaklaşımın temelinde insani kaygılar

⁶⁸ M. Ali Ekrem, **Kırım Türkleri’nde Göç Destanları ve Türküleri**, I. Uluslar arası Türk Halk Edebiyatı Semineri (7-9 Mayıs 1983), Yunus Emre Kültür Sanat Vakfı Yay., Eskişehir 1987, s.74.

⁶⁹ M. Ali Ekrem, a.g.m. s.75.

⁷⁰ M. Ali Ekrem, a.g.m. s.77.

⁷¹ Bu tür eserler hakkında toplu bilgi için bkz: Hakan Kırımlı-Ünsal Aktaş, **Kırım Bibliyografyası** (1923-1986), Şafak Mat., Ankara, trs.

vardır.⁷² Osmanlı yöneticilerinin hangi bölgeden ne kadar göçmen geleceğini hesap etme ve buna göre plan yapma durumları bile olmamıştır. Kırım'dan ve Kafkasya'dan ardı ardına gelen göç dalgaları karşısında bütün olumsuz şartlara rağmen Osmanlı yönetimi göçmenlerin iskanı ve temel yaşam koşullarının sağlanması için yoğun çaba harcamıştır. Osmanlı Devleti son yüz elli yılında karşılaştığı göç yoğunluğuyla adeta “mazlumların sığınağı” durumundadır.

Göçlerin belli aralıklarla ve farklı yoğunlukta devam etmiş olması yöneticilerin belli bir iskan politikası geliştirmesini engellemiştir. Göçmenlere boş bulunan geniş topraklardan belli miktarda arazi verilmesi, ev ve araç-gereç temininde yardımda bulunulması ve birkaç yıl vergi muafiyeti tanınması gibi tedbirler gündeme gelmiş ancak yeni kitlesel göçler bu tedbirlerin uygulanmasını zorlaştırmıştır.⁷³ Devletin zor durumda olduğu bir dönemde hazineye bu derece ağır yük getiren göçmenlerin sığınma talebi ve ülkeye girişleri her şeye rağmen reddedilmemiştir. Öncelikle gelen kitlelerin zulümden ve baskıdan kurtarılmaları amacı ve insani kaygılar ön plandadır. Müslüman göçmenlerin kabul edilmesi aynı zamanda dini ve siyasi zorunluluktur. Çünkü göçmen kitleleri, halife bildikleri Sultan'ın ülkesine sığınıyorlardı. Ayrıca ülkenin boş bulunan arazilerinin işlenir hale getirilmesi, uzun vadede vergi gelirlerini arttırma, yeni savaşı topluluklar kazanılması ve göçmenlerin itaatkârlığının diğer halka örnek olması gibi düşünceler göçmen kabulündeki iyimser beklentilerdir.⁷⁴ Esasen göçmenlere yaklaşımda insani kaygılar ilk düşüncedir. Diğer beklentiler başta ele alınmış değildir. Sadece karşılaşılan bu ani zorluğun, ileride fayda sağlayabileceği düşüncesi teselli unsurudur.

Göçmenlerin iskanı ile ilgili planlama ve uygulamayı gerçekleştirmek üzere *Ticaret Nezareti ve Şehremaneti* (1854) ve *Muhacirin Komisyonu* (1860) gibi kuruluşlar oluşturulmuştur. Osmanlı topraklarına gelen göçmenler ilk olarak temel ihtiyaçlarının karşılanacağı geçici yerlere yerleştirilmiştir. Asıl yerleşim yeri olacak iskan bölgesi belirlendiğinde oralara sevk edilmişlerdir. İskan bölgesi olarak özellikle boş ve geniş arazilere sahip vilayetler seçilmiştir. Eskişehir, Konya, Bursa, Adana gibi merkezler önde gelen iskan bölgeleridir.⁷⁵

⁷² Saydam, a.g.e., s.95.

⁷³ Saydam, a.g.e., s.96.

⁷⁴ Saydam, a.g.e., s.97.

⁷⁵ Göçmenlerin sevk edildiği bölgeler ve iskan edilen göçmen sayıları hakkında ayrıntı için bkz.: Saydam, a.g.e., s.120 vd.

1.4. TÜRKİYE’DE TATARLARIN COĞRAFİ VE DEMOGRAFİK DAĞILIMI

Kırım Tatarlarının günümüzde, Türkiye’deki coğrafi dağılımı ve yerleşim yerleri genel olarak Osmanlı Devleti döneminde yapılan iskan uygulamalarıyla yerleştikleri bölgelerdir. Yukarıda da bahsedildiği üzere göç eden kitlelerin iskanında geniş topraklara sahip bulunan vilayetler öncelikli olmuştur. Gruplar halinde yapılan yerleştirmeler sonucunda bazı bölgelerde diğer yerlere nazaran daha kalabalık tatar nüfusu oluşmuştur. Belli başlı yerleşim bölgeleri aşağıda verilmiştir:

1.4.1. Eskişehir Bölgesi

Osmanlı Devleti’nin son döneminde Bursa ve buraya bağlı bir kaza durumunda olan Eskişehir, Kırım göçmenleri için olduğu kadar Kafkas göçmenleri için de önemli bir iskan bölgesi olmuştur. Eskişehir bölgesine Kırım Tatarlarının 1880 yılından itibaren iskan edildikleri görülmektedir. 1303/1887 yılı Bursa Vilayet Salnamesine göre bölgeye yerleştirilen Kırım Tatar nüfusu 3.706 kişi (789 hane) dir.⁷⁶ 1893 ve 1902’de Eskişehir’de yeni Tatar köyleri oluşturulmuştur.⁷⁷ Günümüzde Eskişehir, köyleri ve şehir merkeziyle en fazla Kırım Tatarının bulunduğu ilimizdir.⁷⁸

1.4.2. Konya Bölgesi

Göçmenlerin iskanı açısından Konya, düz ve geniş arazisiyle sürekli tercih edilen bir il olmuştur. İskan amacıyla arazi arandığında her zaman Konya ön plandadır. Ancak bu ilde iskan olunan Kırım ve Kafkas göçmenlerinin sayısı net olarak bilinmemektedir. 1861’de Konya’ya 17.173 kişi (3.520 hane) yerleştirilmiştir.⁷⁹ 1892’de bu ile İstanbul’dan sevk edilen göçmenlerin sayısı 19.291’dir.⁸⁰ Ancak bunların ne kadarının Kafkasya veya Kırım göçmeni olduğu konusunda net bilgi yoktur. Çalışmamız sırasında tespit edebildiğimiz kadarıyla Konya bölgesinde Kırım Tatarlarının yerleştirilmeleri 1890-1905 yılları arasında gerçekleşmiştir. İl merkezi ve ilçelere bağlı toplam on köy mevcuttur. Ayrıca Konya merkezde ikamet eden bir miktar nüfus bulunmaktadır. Bunlar sosyo-ekonomik nedenlere bağlı olarak köyden göç etmiş ailelerdir.

⁷⁶ Erkan, a.g.e., s.142. Burada verilen rakam Bursa ve Eskişehir bölgesine yerleştirilen göçmen sayısıdır.

⁷⁷ Erkan, a.g.e., s.138-140.

⁷⁸ Eskişehir Kırım Türkleri Yardımlaşma Derneği kayıtlarına göre il genelinde toplam 29 tatar köyü mevcuttur. 2000 yılı nüfus sayım sonuçlarına göre bu köylerin toplam nüfusu 5.440’dır. Başka kaynaklarda köy sayısı 36 olarak geçmektedir. Köylerin tam listesi aşağıda verilecektir.

⁷⁹ Saydam, a.g.e., s.131. Bu yıllarda Konya’ya muhacir yerleşmeleri, yapılan yardımlar ve sorunlar hakkında bkz. a.g.e. s.132-135.

⁸⁰ Erkan, a.g.e., s.150.

1.4.3. Diğer Bölgeler ve Köylerin Dağılımı

Kırım Tatarlarının bu iki bölge dışında yerleşmiş bulundukları iller de vardır. İskan yoluyla veya göçmenlerin sonradan bir araya gelmesiyle oluşturulmuş Tatar köyleri farklı bölgelerde dağınık haldedir. Buralardaki Tatar nüfusu yukarıda bahsedilen illerdeki kadar yoğun değildir. Bugün Kırım Tatarlarının yerleşik bulundukları belli başlı iller Adana, Ankara, Bursa, Edirne, İstanbul ve Tekirdağ'dır. Az da olsa Kırşehir, Kırıkkale ve Yozgat'ta da tatar köyleri bulunmaktadır. Türkiye genelinde toplam köy sayısı ve nüfus net olarak bilinmemektedir. Bununla beraber tespit edebildiğimiz kadarıyla İl ve İlçelere göre Tatar köylerinin listesi aşağıya çıkarılmıştır:⁸¹

TÜRKİYE'DEKİ BAZI KIRIM TATAR KÖYLERİ

ADANA

Ceyhan - **BüyükBurhaniye**

Çakaldere

Kılıçkaya

Yellibel

AFYON

Sandıklı - **YeniBelkavak**

Çay - **Orhaniye**

AKSARAY - **Hamidiye(Alaca)**

ANKARA

Bâlâ - **Ahmetçayırı**

Gölbaşı - **Ballıkpınar**

Günalan(Holos)

Taşpınar

Haymana - **Ahırlıkuyu**

Keçiören - **Sarıbeyler(Lezgi)**

⁸¹ Köy adları koyu harfle yazılmış olup bağlı bulundukları ilçe ve il adlarıyla birlikte verilmiştir.

Polatlı - **Eskipolatlı**
Karakaya
Karakuyu
Karapınar
Karayavşan
Sakarya(Tırnaksız)
Taşpınar
Tatlıkuyu
Toydemir
Yenidoğan

BALIKESİR

Merkez - **Karakaya**
Bandırma - **Orhaniye**
Gönen - **Saraçlar**

BURSA

Karacabey - **Bakırköy**
Durumtay
Güngörmez
Sazlıca(Dümberez)

ÇORUM

Alaca - **Kalecikkkaya**
Boğazköy
Küçükgölpınar

EDİRNE

Merkez - **Suakacağı**
Havsa
Taptık
Keşan - **Büyük Doğanca**
Lalapaşa

Çömlekköy

Sinanköy

Süloğlu

Hacıumur

Uzunköprü - **Balabankoru**

ESKİŞEHİR

Merkez - **Boyacıoğlu**

Gökdere

Kalkanlı

Karaçay

Karaçobanpınarı(Tilkipınar)

Rıfkiye (Aktepe)

Alpu - **Çardakbaşı**

Çerkes Çukurhisar

Fevziye

Gökçeoğlu

Güneli(Mâmûre)

Güroluk(Kızılsuvat)

Kireçli

Yellice(Esence)

Yeşildon

Uyuzhamam

Beylikova(Beylikahır)

Sultaniye

Işıkören (Aziziye)

Çifteler - **Hayriye(Şüngülhöyük)**

Ilıcabaşı (İhsaniye)

Yıldızören(Mecidiyeköprüsü)

Zaferhamit

Mahmudiye - **Fahriye**

Güllüce(Hayriye)

Hamidiye

Akyurt(Lütfiye)
Mesudiye(Taşlıhöyük)
Şerefiye
Tokathan(Tokatmecidiye)
Yeniköy(Canköy)
Seyitgazi - **Aksaklı**
Çukurağıl
Yenikent(Canköy)
Sivrihisar - **Karakaya**
Ortaklar(Aziziye)
Paşakadın (Burhanettin)
Yaverören (Yaverviran)

İSTANBUL

Arnavutköy - **İmrahor**
BüyükÇekmece - **Ahmediye**
Çatalca - **Bahşayış**
İzzettin
Sazlıbosna
Hacımışlı
Küçükçekmece - **Şamlar**

KIRŞEHİR

Kaman - **Darıözü**
Değirmenözü
Gökeşme

KONYA

Merkez - **Dokuz (Şadiye)**
Yağlıbayat
Akören - **Süleymaniye(Susuz)**
Ahmediye(Yıkık)

Çumra - **Fethiye**

Seçme

Sarayönü - **Konar**

Akşehir - **Dursunlu**

Kaha(Köklüce)

Erdoğdu

KARAMAN - **Ayrancı**

KIRIKKALE

Karakeçili - **Sulubük**

Keskin - **Polatyurdu**

Yoncalı (Göztepe)

KIRKLARELİ

Babaeski - **Mutlu(Kofalca)**

SİVAS

Kangal - **Akpınar**

Şarkışla - **Ahmetli**

TEKİRDAĞ

Merkez - **Yukarı Kılıçlı**

Çorlu - **Şahbaz**

Türkgücü(Paşaalan)

Yakuplu

Hayrabolu

Emiryakup

Malkara - **Ahievren**

Muratlı

Ballıhoca

Saray - **BüyükYoncalı (BüyükManika)**

YOZGAT

Sorgun - **Tuzlacık**

Yerköy - **Beserek**

Yukarıda adları geçen Tatar köyleri farklı kaynaklardan elde edilen bilgilere göre çıkarılmıştır.⁸² Köyler dışında adı geçen il ve ilçe merkezlerinde de küçük gruplar halinde tatar nüfusu bulunmaktadır. Bugün Kırım Tatarları birçok ilde dernek çatısı altında bir araya gelerek sosyo-kültürel yapılarını korumaya çalışmaktadırlar. Dernekler tarafından yayınlanan çeşitli dergi ve bültenler tatar kimliği ve kültürünün tanıtılması ve yaşatılmasında önemli rol oynamaktadır.⁸³

1.5. GÖÇ, DEĞİŞİM VE DİN İLİŞKİSİ

1.5.1. Bir Sosyal Hareketlilik Olarak Göç Olgusu

Basit anlamda bir yerden başka bir yere gitme olarak ifade edebileceğimiz göç olgusu, *kişilerin hayatlarının gelecekteki kısmının tamamını veya bir parçasını geçirmek üzere tamamen yahut geçici bir süre için bir iskan ünitesinden (şehir, köy vb.) diğerine yerleşmek kaydıyla yaptıkları coğrafi yer değiştirme olayıdır.*⁸⁴ Bu yer değiştirme hareketi bireysel veya kitlesel olabilir. Göç olayında mekan değiştirme eyleminin tamamlanması gerekir. Başka bir deyişle bir iskan ünitesinden ayrılmış olmak tek başına göç anlamı taşımaz. Göç olayında yer değiştirmenin süresi de önemlidir. Kısa süreli bir yer değiştirme göç sayılmaz. Burada belirleyici olan “*yerleşme gayesi*”nin olup olmamasıdır. Örneğin iş seyahati, tatil, ziyaret ve tedavi gibi amaçlarla yapılan yer değiştirmeler “sürekli ikamet etme” niteliği taşımadığı için göç olarak değerlendirilmez.⁸⁵ Göç olgusu göç eden topluluk veya birey için önemli sonuçlar ortaya çıkardığı gibi göç edilen mekan ve sosyal çevre açısından da sonuçları olan bir süreçtir.

⁸² Bkz.; Peter A. Andrews , **Ethnic Groups in the Republic of Turkey**, Wiesbaden-1989, s.305-309.; Emel Dergisi (Çeşitli sayılar); <http://www.vatankirim.net/yazi.asp?yazi=diaspora> (20.04.2006) . (Kırım Tatarları ile ilgili en kapsamlı içeriğe sahip web sitesi budur.)

⁸³ Derneklerin çoğu, Ankara’da bulunan “Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği” Genel Merkezine bağlı il şubeleri (22 şube) şeklinde faaliyet göstermektedir. Bazı illerde de müstakil dernekler bulunmaktadır. Yayınlanan dergilerden bazıları şunlardır: **Kırım-Bülten** (Ankara), **Bahçesaray** (İstanbul), **Tarag Tamga** (İzmir), **Kalgay** (Bursa), **Birlik Bülten** (Konya).

⁸⁴ Taylan Akkayan, **Göç ve Değişim**, İ.Ü.Ed.Fak Yay., İst.1979, s.21; Ömer Demir-Mustafa Acar, **Sosyal Bilimler Sözlüğü**, Vadi Yay., Ank. 1997 s.97.

⁸⁵ Akkayan, a.g.e., s.22

Toplumsal yaşamda göçler hakkında ileri sürülen teorilerden biri göçlerin sebebinin ekonomik olduğudur.⁸⁶ İnsanlar tabii ihtiyaçlarını karşılayamaz duruma geldiklerinde veya genel anlamda yaşama olanaklarının yetersizliği nedeniyle göçerler. Amerikan sosyolog P. Sorokin göçlerin nedenini açlığa bağlar. Ona göre göçler kıtlık görülen yerlerden bolluk olan yerlere doğru gerçekleşmiş, tok toplumların bulunduğu bölgeleri aç toplumlar kaplamış, karşılıklı etkileşim ve direnç ortaya çıkınca da savaşlar baş göstermiştir.⁸⁷ Ekonomik nedenler göçlerin gerçekleşmesinde etkili olmakla beraber farklı sebeplere bağlı olarak da göçler görülmektedir. Ulusça yapılan toplu yer değiştirme hareketine toptan göç denilmektedir.⁸⁸ Buna kitlesel göç de denilebilir. Kitlesel değil de birkaç kişilik küçük gruplar halinde yapılan göç ise bireysel/münferit göç olarak adlandırılır.

Göç olgusu, hareketliliğin meydana geldiği mekana göre veya göçün gerçekleşmesinde etkili olan faktörlere göre tasnif edilmiştir. Bir ülke sınırları içinde kalan nüfus hareketi iç göç; nüfusun ülke sınırlarını aşması ise dış göç olarak adlandırılmaktadır.⁸⁹ Ülkemizde kırsal kesimden kente göç hareketleri iç göç, yaşam koşullarını iyileştirme gayesiyle Avrupa ülkelerine doğru gerçekleşen nüfus hareketi ise dış göçe örnektir. Özer Ozankaya göç olgusunu, bundan etkilenen yer açısından ele alarak *içe göç* ve *dışa göç* şeklinde ayırır. Bir ülkedeki kimi bireylerin yada toplumsal kümelerin başka bir ülkeye göç etmeleri dışa göç; bir ülkeye başka ülkelerden bireylerin veya toplumsal kümelerin gelip yerleşmesi ise içe göçtür.⁹⁰ Göç olayını meydana getiren faktörler açısından göçler, *serbest ve güdümlü*(zorunlu) olmak üzere iki gruba ayrılır.⁹¹ Bireyler veya sosyal kümelerin farklı amaçlar güderek kendi iradeleriyle yer değiştirmelerine serbest göç denilmektedir. Ülkemizde sosyo-ekonomik nedenlerle kırsal kesimden kente doğru gerçekleşen göçler serbest iradeli göçlerdir. Göç olayı kişilerin veya kitlelerin iradesi dışında çeşitli nedenlere bağlı olarak gerçekleşirse buna da güdümlü (dış etkenlere bağlı olarak gerçekleşen) göçler denir. Toplumda, yöneticilerin çeşitli sosyal ve ekonomik konularda veya güvenlik gerekçesiyle aldığı kararların uygulanması sonucu ortaya çıkan nüfus hareketi güdümlü göçü oluşturur. Türkiye örneğinde arazileri üzerinde baraj yapılan köylülerin göçleri güdümlü göçe örnek olarak verilebilir. Burada ortaya çıkan göç olayı devletin kamu

⁸⁶ Orhan Hançerlioğlu , **Toplumbilim Sözlüğü**, Remzi Kitabevi, İst. 1996,s.158.

⁸⁷ Hançerlioğlu , a.g.e., s.158

⁸⁸ Hançerlioğlu , a.g.e., s.158.

⁸⁹ Acar-Demir, a.g.e., s.97 ; Hançerlioğlu , a.g.e., s.158.

⁹⁰ Hançerlioğlu , a.g.e., s.158.

⁹¹ Akkayan, a.g.e., s.23.

menfaatine olarak aldığı bir karar sonucu veya ekonomik nedenlere bağlı bir uygulamadır. Göç eden bireyler için de bunun yararı bulunabilir.

Güdümlü göçün tek taraflı ve göçmenlerin tamamen aleyhine olarak ve zor kullanarak uygulanması durumu ise bu göç türünün en ileri aşamasıdır. Bu durum insanların yurtlarından zorla çıkarılması demektir. Genel olarak mecburi göçlerin sebeplerini şöyle sıralayabiliriz:⁹² **a)**Coğrafi ve tabii şartların yaşamı olumsuz etkilemesi sonucu meydana gelen göçler. Özellikle deprem sel gibi afetlerden dolayı zorunlu bir yer değiştirme hareketi gerçekleşir. **b)**Devletin kalkınma ve gelişme amaçlı programlarının uygulanması sonucu gereken yer değiştirme hareketleri ki yukarıda bahsedilmiştir. **c)**Sosyo-kültürel sebeplere bağlı zorunlu göçler. Eğitim, kan davaları, sağlık ve nüfus artışı gibi nedenlere bağlı olarak insanların bu problemlerini çözebilecekleri yerlere göç etmeleri gibi. **d)**Savaşlar ve uluslararası anlaşmalar dolayısıyla yapılan nüfus mübadeleleri. **e)**Bir devletin, bazı grupların veya toplulukların varlığına son vermek üzere uyguladığı politikalar sonucu ortaya çıkan göçler. Devlet tarafından düşman görülen ve istenmeyen topluluklar ölüm ve sürgün gibi yollarla göçe zorlanmaktadır. Bu uygulama ile toprakların tamamen o halklardan temizlenmesi amaçlanır. Kırım Türklerinin sürgün edilmesi ve göçleri buna örnektir. Burada insanlar hakim otoritenin tehdidi ile karşı karşıyadır ve hürriyetlerini, hatta hayatlarını kaybetmek durumundadırlar. Ayrıca kendilerine sunulan yeni şartları inançlarına ve yaşayışına tamamen ters gördüğü için kendi vatanında barınamaz duruma gelir ve göç etmeye mecbur kalırlar.

Göçler, göç edenlerin yer değiştirme sürelerine göre daimi ve mevsimlik göçler şeklinde de tasnif edilmiştir. Mevsimlik göçler belli bir zaman dilimini kapsayan ve kısa vadeli gayelerin gözetildiği yer değiştirme hareketidir.⁹³ Ülkemizde yaz mevsiminde çalışmak üzere yapılan yer değiştirmeler buna örnektir.

Çeşitli nedenlere bağlı olarak görülen göç olgusu, insanlık tarihi boyunca toplum ve insan yaşamı içinde daima yer almış ve yerine göre büyük etki ve sonuçlar ortaya çıkarmıştır. İnsanın ve toplumun tarihi aynı zaman da göçler tarihidir diyebiliriz.

Yakın tarihinde büyük çaplı göç hareketleriyle karşılaşmış ve göçmen nüfusu barındırmış, bunların sorunlarıyla uğraşmış bulunan ve özellikle iç göçlerin sürekli gündemde olduğu ülkemizde, demografik yapının önemli unsurlarından birini göçmen halklar oluşturmaktadır. Göç olgusuyla bu derece iç içe olmamıza rağmen ülkemizde bu

⁹² Ayrıntı için bkz.: Saydam, a.g.e.. s. 4-5.

⁹³ Akkayan, a.g.e., s.23-24.

konuda yapılan çalışmalar oldukça azdır. Mevcut çalışmalarda konu, genellikle iç göç dolayımında veya ülkemizden dışarıya doğru gerçekleşen dış göç açısından ele alınmakta olup⁹⁴ bununla beraber ülkemize doğru yapılan dış göçler de son dönemde çeşitli çalışmalara konu olmuştur.⁹⁵ Günümüzde göç olgusunu bütün yönleriyle ele alan çalışmaların giderek artmakta olduğu görülmektedir. Göç ve ortaya çıkardığı değişim medyada ele alındığı gibi akademik çalışmalara da konu olmaktadır.⁹⁶

Bu çalışmanın konusu olan Kırım Göçleri yukarıdaki tasnifler açısından ele alındığında, **daimi ve güdümlü (zorunlu) dış göçler** olarak nitelenebilir.

1.5.2. Göç ve Değişim

Tarih sahnesinde insanın varlığıyla beraber görülmeye başlanan ve toplumların yaşamında önemli yeri olan göç olgusu, gerek göç veren gerekse göç alan toplum ve çevre açısından çok büyük sonuçlar doğuran ve değişimi tetikleyen bir olaydır. Göç olgusunun merkezinde yer alan göçmen için bunun ortaya çıkaracağı sonuçlar kuşkusuz daha etkili ve sürekli bir nitelik taşıyacaktır. İç ve dış göçler toplumsal yaşamda sosyo-kültürel değişimlerin oluşmasında rol oynayan önemli etkenlerdendir.

Göç olgusu, toplumun sosyo-kültürel ve iktisadi yapısını derinden etkileyen ve değiştiren bir olaydır. Toplum için göçlerin ortaya çıkaracağı ilk sonuç demografik yapının değişmesidir.⁹⁷ Göçle birlikte nüfusun mevcut yaş ve cinsiyet yapısı değişime uğrar. Demografik yapının etkilenmesi, göç alan ve göç veren çevrelerde ters orantılı olarak gerçekleşir. Göçe katılan kitlenin cinsiyet ve yaş gruplarına bağlı olarak, göç alan çevrede bu özellikler yönünden yığılmalar, göç veren çevrede ise azalmalar ortaya çıkar. Ayrıca

⁹⁴ Göçlerle ilgili çalışmalar özellikle 1960'lı yıllardan itibaren görülmektedir. Örneğin; A. Cevat Eren, **Türkiye'de Göç ve Göçmen Meseleleri**, İst. 1966; T. Akkayan, a.g.e., İst. 1979; Erol Tümerterkin, **Türkiye'de İç Göçler**, İst. 1968; Necdet Tunçdilek, **Türkiye'de Yerleşmenin Evrimi**, İst. 1986.

⁹⁵ Ülkemize yapılan göçler hakkında dipnotlarda geçenler dışında bazı çalışmalar şunlardır: Nedim İpek, **Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri 1877-1890** (Doktora tezi) ; Bilal N. Şimşir, **Rumeliden Türk Göçleri I-II**, Ank.1968-1970; Kadircan Kafalı, **Türkiye'ye Göçler**, İst. 1966.

⁹⁶ Göç olgusu ilk defa bilimsel bir toplantıda ele alınmıştır. 08-11 Aralık 2005 tarihlerinde İstanbul'da Zeytinburnu Belediyesi tarafından "**Uluslararası Göç Sempozyumu**" düzenlendi. Sempozyum ile, göç olgusunun bütün yönleriyle ilk defa bu düzeyde bir bilimsel toplantıda ele alındığını görmekteyiz. Dört gün boyunca devam eden sempozyumda farklı konularda toplam 26 bildiri sunulmuştur. Sempozyumla ilgili ayrıntılı bilgiler ve bildiri özetleri için bkz.: <http://www.gocesempozyumu.org> . Konu ile ilgili yakın dönemde yapılan bazı çalışmalar: Mahmut Tezcan, **Dış Göç ve Eğitim**, Anı Yay. Ank.2000.; Cemal Yalçın, **Göç Sosyolojisi**, Anı yayıncılık.

⁹⁷ Akkayan, a.g.e., s.19.

nüfusun nitelikli (kalitatif) yapısında da değişme görülür.⁹⁸ Bütün bu durumların sosyo-kültürel yapıyı, ekonomik ve siyasi durumu etkilemesi kaçınılmazdır.

Göç olgusu, buna katılan grup veya kitleler ile göç edilen sosyal çevre ve toplum arasında karşılıklı etkileşim meydana getirir. Göç alan sosyal çevre açısından yeni sosyal gruplar ve bu gruplara ait bir sosyal gerçeklikle karşılaşma söz konusudur. Göç eden kitle veya gruplar, sosyal yapı ve kurumlarını, kültürel ve dini tutum inanış ve davranış kalıplarını da beraberinde getirmiş olmaktadır. Göçmenler, yerleştikleri toplum içinde yeni alt gruplar oluştururlar. Göç olgusu, göçmenler açısından yeni bir sosyal çevre ve tanımadıkları veya alışmadıkları bir toplumsal yapı ile karşılaşma ve buna uyum sağlama anlamına gelmektedir. Bu durum doğal olarak karşılıklı etkileşim ve sosyal yapının büyük ölçüde değişimini gündeme getirecektir. Değişimin boyutları ve hızı, bir çok faktöre bağlı olarak kendini gösterse de göçmen gruplar açısından değişimin daha hızlı ve hissedilir bir süreç olacağı söylenebilir. Burada değişim, sosyal, ekonomik ve kültürel yapıda görüleceği gibi dini yapıda da görülecektir. Göç olayına katılanların dini inanç yaşayış ve tutumları, ibadet şekilleri ve çeşitli ritüelleri, yeni sosyal çevre ile karşılıklı etkileşime girer ve bu durum da, iki taraf açısından değişim olgusunu gündeme getirir. Burada değişimin niteliği ve hızı, taraflar açısından dini inanç ve yaşayışın benzerliğine veya uyuşmazlığına göre değişir. Aynı din ve inanç mensupları için köklü bir değişimden söz edilemez.

Ülkemizde bugün meydana gelen ve araştırmalara konu olan göç olayları çoğunlukla iç göçlerdir. Sosyo-ekonomik ve kültürel nedenlere bağlı olarak nüfusun köyden kente veya kentten kente olan hareketi süreklilik arz etmektedir. Göç olgusu ve ortaya çıkardığı sosyal, ekonomik, siyasi ve kültürel sonuçlar ile değişim ve etkileşim süreci karmaşık ve uzun vadede etkisi anlaşılabilecek bir nitelik taşımaktadır. Sosyal olayların genelinde olduğu gibi bu konuda da genel sebep-sonuç ilişkileri ortaya koymak mümkün değildir. Her göç olayı kendi şartlarında ele alınarak incelenirse daha sağlıklı bir yaklaşım sergilenmiş olacaktır.

Bu çalışmanın konusu olan Kırım Türklerinin yaşamış olduğu göç süreci geçmişte meydana gelmiş ve bitmiş bir olgudur. Burada, devam eden bir göç hareketi söz konusu değildir. Bu itibarla göç ve değişim ilişkisi ile sosyal entegrasyon süreci birbiriyle bağlantılı olarak ele alınmalıdır. Ayrıca geçmişten bugüne süregelen inanış tutum ve yaşayışların tespiti ve bunların sosyo-kültürel anlamı önem arz etmektedir.

⁹⁸ Akkayan, a.g.e., s.19-20.

Göç olgusu, merkezinde insanın bulunduğu bir yer değiştirme hareketi olarak çok önemli sosyal, siyasi, kültürel, demografik ve ekonomik sonuçlar doğurur. Bu sonuçlar, göçün başladığı yer, göç alan ülke ve göçmenin bizzat kendisi açısından ele alındığında farklı tablolar ortaya çıkacaktır.⁹⁹ Göçün bu üç unsuru, olaydan aynı oranda etkilenmez. Göçlerin sebepleri, süresi ve mesafesine göre, ortaya çıkacak sonuçlar da değişiklik gösterecektir. Örneğin; Bulunduğı ülkedeki siyasi şartların tehdit edici unsurlarından dolayı göç edenler için ortaya çıkacak ilk sonuç, bu tehditten kurtulmuş olmalarıdır. Aynı şekilde ekonomik kaygı ve beklentilerle yapılan göçler, ilk olarak bu amaca yönelik sonuç verir.

Ekonomik yapı ve faaliyetler açısından bakıldığında göç olgusunun bu alanda köklü değişikliklere neden olan bir faktör olduğı görölmektedir. Özellikle kitlesel göçler ekonomik yapıda hemen etkisini gösterir. Göç veren çevre açısından, ortaya çıkan nüfus kaybı aynı zamanda iş gücü kaybıdır. Ekonomik yapının bundan olumsuz etkilenmesi kaçınılmazdır. Bu durum daha çok dış göçlerde ortaya çıkar. İç göçler ise olumsuz sonuçları olsa da genellikle iş gücü transferi ile ekonomik canlanmaya katkı sağlayan bir faktör olarak düşünülebilir. Kitle göçleri, göç alan ülke veya çevre açısından ise genellikle kısa vadede olumsuz sonuçlar ortaya çıkarır ve önemli ekonomik sorunlara yol açar. Bu durum uzun vadede ülke için kazanç haline de gelebilir ancak bunun zamanını ve boyutunu kestirmek güçtür. Örneğin; Osmanlı Devleti'nin XIX. yy. da karşılaştığı göçler, zor durumda olan ülke ekonomisini daha da kötüleştirmiş, göçmenlerin iskan ve yaşam koşullarının sağlanmasının maliyeti oldukça ağır olmuştur.

Göç olgusuyla beraber demografik yapı köklü şekilde değişir. Göç alan çevrede demografik anlamda “karışan nüfus” ve “yayılan nüfus” tipleri ortaya çıkar. Karışan nüfus tipi, nüfus artışı çok fakat ekonomik anlamda zayıf durumda olan bir kitlenin, nüfus artışı yavaş ama zengin bir toplumla irtibat kurmasıyla meydana gelir. Böylece göçmen alan ülkenin nüfusu çok farklı kültürlere, geleneklere, siyasi anlayışlara sahip insanların karıştığı ve etkileşime girdiğı bir yapı halini alır. Bu durumda, homojen nitelikte olan demografik yapı, heterojen nitelik kazanır.¹⁰⁰ Sanayileşmiş Batı ülkelerinin durumu buna örnek olarak verilebilir. Aynı şekilde Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Anadolu'ya yapılan göçler ile burası demografik, etnik ve kültürel açıdan çeşitlilik gösteren bir karakter kazanmıştır. Demografik yapı, göçmen alan ülke için heterojen bir niteliğe

⁹⁹ Saydam, a.g.e., s.8.

¹⁰⁰ Saydam, a.g.e., s.9.

bürünürken göç veren ülke açısından homojen bir yapıya yönelik olduğu söylenebilir. Yayılan nüfus tipi ise bir ülke nüfusunun çeşitli ülkelere göç etmesidir.¹⁰¹ Bu durumda aynı toplumun içinden çıkan gruplar, farklı bölgelerde yaşayacaklardır. (Batı Avrupa'daki Türk işçileri gibi).

Göçmen veren çevre veya ülke açısından ortaya çıkan nüfus kaybı cinsiyet ve yaş gruplarında önemli değişmelere yol açar. Aynı durum göç alan yer için de geçerlidir. Bir taraftaki azalma şeklinde görülen değişim diğer taraf için artış ve yığılma şeklinde kendini göstermektedir.

Genellikle göçe katılanlar orta yaş grubu olup aynı zamanda üretici gruplardır.¹⁰² Bununla beraber -Kırım göçleri örneğinde görüldüğü gibi- güdümlü kitle göçlerinde, göç eden nüfusun tamamen üretici nüfus olduğu söylenemez. Çünkü burada temel yaşam koşullarından mahrum kalma durumu söz konusu olup bütün nüfus grupları göçe katılmaktadır.

Göç olayı bir toplumda mevcut sosyo-ekonomik yapı ve nüfusun kalitatif özelliklerinin başka bir topluma transferini (nitelikli nüfus hareketi) sağlar.¹⁰³ Böylece göçün olumlu yanı ortaya çıkmakta olup iş gücünün nakli, göç alan çevre için olumlu etkiler yaratmaktadır. Ancak göçle ortaya çıkacak sosyo-ekonomik problemler de önemlidir. Aşırı nüfus, kentleşme problemleri, işsizlik ve eğitim sorunları bunlardandır. Anlaşılan o ki göç olgusu yarar veya zarardan her ikisini de bünyesinde barındırmaktadır. Bu iki durumdan hangisinin öne çıkacağı ise göçün boyutuna, meydana geldiği şartlara ve çevreye göre belli olacaktır.

Göç, ekonomik imkanlarla nüfus arasında denge sağlayan, aynı zamanda da insanların kabiliyet ve uzmanlıklarından faydalanmayı mümkün kılan, kişilerin sosyal, kültürel ve psikolojik arzularının tatminine imkan veren olumlu bir mekanizmadır. Göçün bu yararlarından çok sorunlu bir yapı haline gelmesi durumunda bu mekanizmanın olumsuz bir işleyişe yöneleceği açıktır.¹⁰⁴ Göç sosyo-kültürel değişmeyi sağlayan bir olgu ve değişimi ortaya çıkaran bir faktördür.

¹⁰¹ Saydam, a.g.e., s.10.

¹⁰² Saydam, a.g.e., s.10-11.

¹⁰³ Akkayan, a.g.e., s.21.

¹⁰⁴ Akkayan, a.g.e., s.21.

1.5.3. Değişme Olgusu

Genel olarak varlığın temel karakteristiği olan değişme olgusu, “*bütün nesne ve olayların en genel var olma biçimidir.*”¹⁰⁵ Birey ve topluma dair en tabii süreç değişimdir. Değişme kavramıyla burada kastedilen sosyal değişmedir. Genel anlamda toplumsal yapının ve sistemlerin yapısal ve fonksiyonel değişimi anlamına gelen sosyal değişme kavramı alt ve üst yapı kurumlarının değişmesini de kapsar.¹⁰⁶ Değişme nesnel ve bilimsel bir kavramdır. İyilik veya kötülük gibi herhangi bir değer yargısı taşımaz. Buna karşılık toplumsal gelişme ya da ilerleme gibi kavramlar değer yargısı taşımakta olup belli bir yöne doğru olan değişmeyi ifade eder.¹⁰⁷ Toplumsal değişme terimi bütün değer yargılarından arınmış, her türlü özel durumu kapsayan ve bu nedenle evrensel ve nesnel olan bilimsel bir terimdir.¹⁰⁸ Değişimi nötr bir kavram ve olgu olarak ele alan bu düşünceler gelişme ve ilerleme ile değişim arasında ayrım yapmaktadır. Bir başka görüşe göre, değişim ve gelişme birbiriyle paralel seyreden olgulardır. Değişim niceliksel yapıdan niteliksel yapıya geçiyorsa bu durumda “gelişme” söz konusudur. Toplumsal değişme nicelik ve nitelik açısından bütünlük taşımalıdır. Başka bir deyişle niceliksel değişme, niteliksel bir anlam taşııyorsa değişmeden söz edilemez.¹⁰⁹

Değişme insan ve toplum için doğal bir olgudur. Her toplum az veya çok bir değişme ile karşı karşıyadır. Değişim toplumdan topluma farklılık gösterse de her insan topluluğunun ortak karakteristiğidir. Her toplum aynı zamanda yaşayan bir tarihtir ve değişim süreci daima vardır.¹¹⁰ Bununla birlikte toplum hayatında görülen her değişiklik sosyal değişme sayılmaz. Örneğin; moda ile ilgili veya iş hayatındaki geçici değişmeler sosyal değişme değildir.¹¹¹ Sosyal değişmenin temel özelliği yenilik meydana getirmesidir. Bu da sosyal sistemi oluşturan yapısal unsurların ve bunların işleyişinin değişmesi anlamına gelir.¹¹²

Sosyal değişmeyi, toplum bünyesinde görülen ve uzun vadede gerçekleşen köklü değişiklikler anlamındaki “sosyal tekamül” den ayırmak gerekir. Sosyal değişme daha kısa vadede, bir insanın ömrü boyunca görebileceği ve daha küçük bir coğrafyada meydana

¹⁰⁵ Hançerlioğlu , a.g.e., s.86.

¹⁰⁶ Emre Kongar, **Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği**, Remzi Ktb., 7. bs., İst. 1999, s.55.

¹⁰⁷ Kongar, a.g.e., s.55-56; Ayrıca bkz.; Sulhi Dönmezer, **Toplumbilim**, Beta Yay. 11.bsk. İst. 1994, s.400 vd.

¹⁰⁸ Kongar, a.g.e., s.58-59.

¹⁰⁹ Bkz.; Hançerlioğlu , a.g.e., s.87.

¹¹⁰ Ünver Günay, **Din Sosyolojisi**, İnsan yay. İst. 1998, s.324.

¹¹¹ Dönmezer, a.g.e., s.400.

¹¹² Günay, a.g.e., s.327.

gelen değişmeleri ifade eder. Sosyal değişme bireysel değil kollektif bir değişmedir. Toplumun tamamını veya büyük bir bölümünü ilgilendirir. Toplumda küçük gruplarda ortaya çıkan, sosyal yapıda ve fonksiyonlarda köklü değişiklik içermeyen durumlar için değişmeden bahsedilemez. Sonuçta sosyal değişme, toplumda meydana gelen köklü değişiklikler olup toplumun tarihinin akışını değiştirecek niteliktedir.¹¹³

Sosyal değişme kavramı ile bağlantılı olarak kullanılan diğer bir kavram kültürel değişmedir. Bu iki kavram anlam açısından yakın olsa da bunları birbirinden ayırmak gerekir. Sosyal değişme, sosyal yapı ve kurumlar ile bu kurumların birbirleriyle olan ilişkilerinde görülen değişmedir. Kültürel değişme ise kültürü oluşturan maddi ve manevi unsurlarda meydana gelen değişmedir. Başka bir ifadeyle sosyologlar toplumu ve ondaki değişmeyi incelerken sosyal değişme tabirini kullanırlar. Kültürü inceleyen antropologlar ise kültürel değişme kavramını kullanmaktadırlar.¹¹⁴

Değişme, bir toplumun kendi iç dinamiklerinden yola çıkarak değişim öğelerinin istenilerek zamanla benimsenmesi şeklinde gerçekleşirse serbest değişme; belli bir etkene bağlı olarak veya iç ve dış baskılarla edinilen kültür kalıpları tarafından oluşturuluyorsa zorunlu değişme olarak adlandırılır.¹¹⁵

Toplumsal değişimin sebepleri veya başka bir deyişle sosyal değişmeyi ortaya çıkaran faktörler başlıca üç grupta ele alınmaktadır: Birincisi, sosyal sistemin kendi iç bünyesinden kaynaklanan değişmedir ki bunların başında “çatışma” gelir. İkincisi, sosyal sistemin ilgili olduğu ortamın etkili olduğu değişmeler buna kültür değişmeleri denilmektedir. Değişime yol açan faktörlerin sonuncusu da çevrenin etkileridir.¹¹⁶

Sosyal değişmenin gerçekleşmesi için birtakım şartların yerine gelmesi gerekir. Bunları da şöyle sıralayabiliriz:¹¹⁷

i.Fiziki çevre değişimi (coğrafi değişim ve tabii olaylar)

ii.Biyolojik şartlar (insan neslinin değişimi)

iii.Teknolojik düzen: Teknoloji, değişmenin insan tarafından oluşturulan şartıdır. Teknolojik gelişmeler değişimi doğuran bir etkidir.

¹¹³ Günay, a.g.e., s.329.

¹¹⁴ Akkayan, a.g.e., s.15.

¹¹⁵ Akkayan, a.g.e., s.18.;Ayrıca için bkz.:Mümtaz Turhan, **Kültür Değişmeleri**, M.Ü.İ.F.V.Yay. İst.1997 s.50 vd. Serbest ve zorunlu değişmelerle ilgili olarak yakın tarihte toplumumuzun karşı karşıya kaldığı değişim süreçlerinin tahlili için bkz. a.g.e. s.135-200.

¹¹⁶ Günay, a.g.e., s.331.

¹¹⁷ Amiran Kurtkan, **Köy Sosyolojisi**, İ.Ü.İ.F. Yay., İst.1968, s.188.

iv. Kültürel nizam: Sosyal ilişkilerden doğan ve bireylerin davranışlarında ortaya çıkan bütün inanış, tutum ve normlardır.

Sosyal değişme bu dört faktörün hepsinin birden etkisi ile ortaya çıkar. Bu faktörler karşılıklı etkileşime girerek sosyal değişimin yönünün belirlenmesinde etkili olurlar.

1.5.4. Din ve Değişme

Din, insanlık tarihinin başlangıcından itibaren varolan ve insanlar için belli temel değerler ortaya koyan bir ilkeler bütünü olarak sosyal yapının temel kurumlarından biridir. Birey ve toplum hayatının merkezinde yer alan din, sosyal yapıdaki değişimlerden az veya çok etkilenmektedir. Aynı zamanda dinin kendisi sosyal yapıyı etkileyerek değişime yol açan bir faktör olabilmektedir.

Din ve değişme ilişkisine bakıldığında burada dinin toplumla ilişkileri ve bu ilişkilerin ortaya koyduğu karşılıklı etkileşimin belirleyici olduğu görülecektir. Din ve toplum arasında var olan karşılıklı etkileşim, benzer şekilde din ve değişim ilişkisinde de görülmektedir. Din sosyal yapıyı etkilemekte olup aynı şekilde dini inanç, tutum ve ibadetler de sosyal yapının işleyişinden etkilenmektedir.

Din ve değişme arasında çok yönlü bir ilişkiden söz edilebilir. Buna göre sosyal değişme ile olan ilişkilerinde din, bir yönüyle sosyal değişmeye engel teşkil eden bir faktör olarak karşımıza çıkarken bir başka yönüyle sosyal değişimin temel faktörü ve itici gücü olarak kendini göstermektedir. Bu durumda dini değişmeyi sosyal değişimin bir sonucu olarak ele almak veya en azından değişimin din üzerindeki etkilerinden bahsetmek mümkün olmaktadır.¹¹⁸

Din, fonksiyonel anlamda sosyal bütünleşmeyi sağlayıcı bir kurum olarak çoğunlukla sosyal yaşamda bir istikrar faktörü şeklinde ele alınmaktadır. Toplumsal bağları sıkı tutan, bütünleşmeyi sağlayan ve sosyal çözülmeyi engelleyen bir unsur olarak din, sabit değerleriyle değişimin önünde engel olarak algılanır. Ancak dinin değişmeye tümüyle engel olduğu ve değişmeyi inkar ettiği yargısına varılamaz. Aksine din, yapısal ve fonksiyonel olarak değişimin itici gücü rolünü de oynayabilir.¹¹⁹ Esasen dinin değişen ve değişmeyen iki yönü olduğu bir gerçektir. Dinin temelini oluşturan ilkeler zamana veya

¹¹⁸ Günay, a.g.e., s.333.

¹¹⁹ Günay, a.g.e.,s.334. ; Yünni Sezen, İslamın Sosyolojik Yorumu, Birleşik Yayıncılık, İst. 2000, s.348-349.

toplumlara göre değişmez. Eğer böyle olmasaydı sürekli değişen ve dönemlere göre farklılaşan bir din ortaya çıkardı ki buna da din denilemezdi.¹²⁰

Dinin değişen ve değişimi ortaya çıkaran yönü, insan ve toplumla ilintili olan tarafıdır. Dinin birtakım medeni ve sosyal hükümlerinin değişerek devam etmesi, onun özünün ve kaynağının değişmesi değil, insanın ve toplumun davranış ve kabiliyetleriyle birlikte değişmesi, gelişmesi veya bozulması sebebiyledir.¹²¹

Din ve değişme ilişkisini doğru anlayabilmek ve doğru tanımlayabilmek, dini tarihin ve tabiatın bir ürünü olarak kabul edip etmemeye bağlıdır. Din, tarihten çıkan ve insanın tabiat ile çatışmasının sonucu olarak beliren bir inançlar, değerler, ritüeller, tavırlar ve beklentiler bütünü olarak alınırsa, bu durumda dinde değişimin sınırı yoktur. Bu tür değişimin anlamlı bir tarafı da yoktur. Buna karşılık din, kaynağı vahiy olan ve insan eseri olmayan kutsal değerler bütünü olarak kabul edildiğinde gerçek anlamını bulacaktır. *“Dinin geleneği vahiyden doğar, insan eseri değildir, insan düşüncesinin tarih ırmağında taşınan bir ürünü değildir.”*¹²² Dinin bu vasfı taşıması, onun değişmeye kapalı olduğu anlamına gelmez. Aksine din, çoğu zaman değişimi ortaya çıkaran itici güç işlevi görebilir.

Dinin değişmeye olan etkisinden ziyade sosyal değişimin din üzerindeki etkisi daha belirgin ve önemlidir. Kutsal ve orijinal tecrübe olarak din, sabit değerleri ve ilkeleri ile varlığını korusa da toplumsal değişim olgusunun din üzerinde belli oranda etkili olduğu bir gerçektir. Nitekim İslam Hukuku’nun genel prensiplerinden olan *“zamanın değişimi ile hükümlerin değişmesi”* kuralı buna örnektir.¹²³ Esasen, dinin muhatabı olan insan değişimin temel amili olarak bu sürecin merkezindedir. İnsan ve toplum için söz konusu olan değişim dini ve toplumdaki dini hayatı doğal olarak etkileyecektir.

Değişim olgusu doğal bir süreç olmakla beraber bir kavram olarak ve sosyolojinin ilgilendiği önemli bir konu olarak özellikle modern dönemde ele alınmaya başlanmıştır. Sanayi devrimi ve onun ortaya çıkardığı modern durum, toplumlara ve onların inançlarına, yaşam biçimlerine köklü değişim empoze etmekte ve uyum problemleri ortaya çıkarmaktadır. Bu realiteyi son birkaç asırdır genel anlamda bütün insanlık yaşamaktadır. Geleneksel toplum ve sosyal yapısında mevcut ilişkiler, inanışlar, değerler ve varlık tasavvuru köklü bir şekilde değişmekte ve yerini modernitenin getirdiği dünya görüşü ve değerlere bırakmaktadır. Toplamların geleneksel kurumları, yaşayışları, inanışları,

¹²⁰ Yünni Sezen, a.g.e., s.348.

¹²¹ Sezen, a.g.e., s.348.

¹²² Sezen, a.g.e., s.349.

¹²³ Günay, a.g.e., s.334.

normları ve kültürleri bu yeni süreçten derin şekilde etkilenmektedir. Sanayileşme, bilimsel ve teknolojik gelişmeler, kentleşme, sosyo-ekonomik gelişmeler, hızlı nüfus artışı, eğitim ve kitle iletişim araçlarının küresel ölçekte yayılması, adeta dünyanın ve dinin yeniden kurulması sonucunu doğurmuştur.¹²⁴ Eskinin bütün değer ve inanışları yeniden kurgulanarak değişmeye ve dönüşmeye başlamıştır. Bu süreçten din ve onun oluşturduğu kurumlar, tutumlar ve ilişki yapıları da derinden etkilenmektedir.

Değişim olgusu genel anlamda Avrupa'da yaşanan ve bugünkü Batı medeniyetinin temelini oluşturan teknolojik değişme dolayımında gündeme gelen bir süreçtir. Sanayi devrimi ile birlikte Avrupa'da yaşanan teknolojik gelişmeler ve bunun sonucunda ortaya çıkan değişim, sosyo-kültürel değişimi tetiklemiş, bu durum zamanla diğer toplumlara ulaşarak yaygınlaşan değişim olgusunu ortaya çıkarmıştır.¹²⁵

Değişim süreci insan ve toplumun varlıkla kurduğu ilişkinin, üretilen değer ve kurumların dönüşümüdür.¹²⁶ Değişim tabii bir süreç olduğu gibi bunu etkileyen bir takım sebeplere bağlı olarak da ortaya çıkabilir. Toplamların birbirini etkilemesi veya hakim ve güçlü olan kültürün diğer kültürleri etkilemesi değişimi hızlandırır. İki kültür arasındaki etkileşim sonucunda hakim kültürün ürettiği anlam ve değerler diğer kültür tarafından alınmaya başlandığında, alan tarafın eski varlık tanımı, değer ve kavramları, kurumları anlamını kaybetmeye başlar. Bu durum kültür değişmesini ortaya çıkarır.¹²⁷

Toplum yaşamında yer alan teknik imkan ve gelişmeler şeklindeki maddi unsurlar kadar, tutum inanış ve davranışların altında yatan ve bunların ortaya çıkmasını sağlayan manevi unsurlar da önemlidir. Yaşamın bu iki alanı birbirinden ayıramaz. Aksine karşılıklı etkileşim halindedir. Bir toplumdaki teknolojik değişme ve gelişmeler manevi kültürde de değişime yol açacak uygun zemin yaratır. Aynı şekilde inanç ve tutumlardaki değişimler teknolojik değişimi hazırlar. Burada etkileşimin tek yönlü olduğu düşüncesi doğru değildir. Başka bir deyişle birtakım teknolojik değişimin yada kültürel değişimin mutlaka belli bir değişmeyi ortaya çıkaracağı söylenemez.¹²⁸

Sanayi devrimi ve aydınlanma düşüncesiyle beraber ortaya çıkan modern dönemde din ve dini yaşam, önceki etki alanını kaybetmeye başlamıştır. Moderniteyle birlikte insanın dünyaya bakışı, varlık tasavvuru köklü şekilde sarsılmış ve değişime uğramıştır.

¹²⁴ Günay, a.g.e., s.335.

¹²⁵ Mehmet Akgül, **Türkiye'de Din ve Değişim**, Ötüken Yay., İst. 2002, s.211.

¹²⁶ Akgül, a.g.e., s.214.

¹²⁷ Bkz.; Akgül, a.g.e., s.214 vd.

¹²⁸ Akgül, a.g.e., s.70.

Dinin kendisi ve bununla ilgili bütün kurumlar, ilişki sistemleri, tutumlar ve davranış kalıpları bu süreçten etkilenmiştir. Değişim sürecinde dini yaşamın gerilemesi, din ve onunla ilgili olan her şeye karşı bir ilgisizlik oluşması, değişme olgusunun din üzerindeki etkisini göstermektedir.

İnsanlığın modern dönemde dinden uzaklaşması ona ilgisiz kalması dinin özünden kaynaklanan bir problem değildir. Dini yaşamdaki çözülmenin ve insanların dini kurumlardan uzaklaşmalarının özel sebepleri olabilir. Sosyal değişme olgusu insanların dini hayatlarını etkileyen önemli bir faktördür. Bu da genellikle sanayi toplumunun hakim olduğu toplum tiplerinde ortaya çıkan iş bölümü ve uzmanlaşma ile ilgilidir. Geçmiş zamanlarda bütün sosyal kurumlar iç içe bulunduğu için yaşamın her alanında din önemli bir referanstı. Modern toplumda din de artık bir uzmanlık alanıdır. Yaşam alanları arasındaki kopukluk insanların her bir ihtiyacını ayrı kurumlar aracılığı ile gidermesine, dolayısıyla insan ve yaşamın parçalanmasına neden olmuştur. Bu durum modernleşmekte olan toplumlarda giderek belirginleşmektedir.¹²⁹

Değişim olgusu, kapsamı ve hızının yanında bunun yol açacağı sonuçlar açısından önemle üzerinde durulan bir gerçekliktir. Bu derece genişliğe sahip ve böylesine etkili bir olay olan değişimin neyi getireceği veya insanlığı nereye götüreceği önemli bir sorundur. Özellikle teknolojik değişmelerin manevi kültür alanında ne gibi değişmelere yol açacağı veya nasıl bir etkileşim gerçekleşeceği konusu önemlidir. Ayrıca bir toplumun manevi kültürünün teknolojik yaşamına hakim olması veya ulaşılan teknik düzeyin belli bir manevi kültür seviyesi oluşturup oluşturamayacağı konuları önemli sorunlardır.¹³⁰ Bunlara cevap bulmak üzere birçok sosyal teori ve çözümleme öne sürülmüştür. Değişim olgusu sosyolojik yaklaşımın önemle üzerinde durduğu bir konudur.

Değişim sürecinin oldukça hızlı ve kapsamlı olduğu modern zamanlarda, insanlığa değişmez değerler sunan dinin, insan ve toplum için dün olduğu gibi bugün ve gelecekte de önemli ve vazgeçilmez olduğu açıktır. Dini yaşamın zayıflamış görünmesi, bunun yarın için de böyle olacağı anlamına gelmez. Bu konuyla ilgili olarak çağdaş sosyal bilimci Erol Güngör'ün şu tespitleri dikkat çekicidir: *“İnsanlarda din duygusu o kadar köklü ve o kadar devamlı bir şeydir ki, en ağır dinsizlik suçlamaları bile bu duyguyu söküp atamaz. Dahası var; kendilerinin dinsiz olduğunu resmen ilan edenlerin bile hakikatte yok edemedikleri bir duygunun ağır baskısı altında bulunduklarını söylemek mümkündür. Yaratılışın sırrı*

¹²⁹ Akgül, a.g.e., s.101-102.

¹³⁰ Akgül, a.g.e., s.212.

karşısında hayret ve huşu duymayan bir akıl sahibi bulunamaz; insanlar bu sırrı bazan sanatta, bazan ilimde, bazan başka şeylerde arayabilirler, ama din adeta bu konuyu özel ihtisas sahası yapmıştır. Dinin konusunu teşkil eden sorular ezeli ve ebedidir. Bir gün bunların cevabının başka alanlarda bulunacağı ve dolayısıyla dine ihtiyaç kalmayacağı yargısına hiçbir zaman varılamaz. Dinden uzaklaşanlar bile zihinlerini meşgul eden sorulardan vazgeçmiş veya cevabını bulmuş değillerdir. Sadece susuzluklarını başka bir kaynaktan gidermeye çalışmaktadırlar. Denedikleri din onları tatmin etmemiştir. Dinin getirdikleri dışında hiçbir değişmez değer yoktur. İnsanlığın din dışında bütün değerleri yer ve zamanla sınırlı olmuştur. En objektif bilgi kaynağı kabul edilen bilim bile hep birbirinin yerine geçen teorik şemalardan ibarettir. Bu şemalar zamanla mükemmele doğru yaklaşmakla birlikte esas olan yine değişmezdir. Şu halde insanoğlu, bugün doğru sayılanın yarın yanlış çıktığı, bugün güzel görülenin yarın çirkin ilan edildiği bir dünyada, kendisini dalgalanmalardan kurtaracak değişmez değerlere sarılmak zorundadır. Dinin başlıca işlevlerinden biri insanlığa ezeli ve ebedi değerler sunmaktır.”¹³¹

1.5.5. Göç ve Din İlişkisi

Göç olgusu ve din ilişkisi yukarıda geçtiği üzere dinin değişme olgusu ile olan etkileşimine benzer şekilde karşılık etkileşim meydana getirmektedir. Bu etkileşimin farklı boyutlarda ortaya çıktığını söyleyebiliriz.

İnsanların gruplar halinde veya kitlesel olarak gerçekleştirdikleri yer değiştirme hareketi, belli sebeplerin etkisi sonucunda meydana gelir. İnsan ve toplum yaşamının temel unsurlarından biri olarak din, tek başına göç nedeni olabilmektedir. Dini inançlarını yaşama konusunda engellerle karşılaşan veya ibadetlerini rahatça yapamayan insanlar, inanç ve yaşayış alanında karşılaştıkları zorlukları aşmak amacıyla göç etmeyi tercih edebilirler. Din unsuru göç hareketini ortaya çıkaran faktörlerden biri olabilir.

Dini inanç ve tutumlar göç eden kitlenin, göç yönünün belirlenmesinde de etkili olabilir. İnsanlar, inanç ve yaşayış açısından kendilerine en yakın gördükleri ülkeye göç etmek isterler. Örneğin Kırım göçlerinin sebepleri arasında dini hayatın kısıtlanması, engellenmesi ve aşağılanması da vardır. Böyle bir ortamda müslüman halk, dini ve sosyal açıdan kendisine en yakın bulduğu Osmanlı Devleti'ne sığınmıştır. Görülüyor ki din faktörü burada göçü başlatan ve yönünü belirleyen etkenlerden biri durumundadır.

¹³¹ **İslam'ın Bugünkü Meseleleri** , Ötüken Yay., XI. bs., İst. 1997, s.204-205.

Göç olgusu ve ortaya çıkaracağı değişim süreci dini inanç tutum ve davranışları da etkileyecektir. Burada din, göçten etkilenen unsur olarak karşımıza çıkar. Dini yaşayış ve tutumların göçten hangi boyutta etkileneceği göç olayının kendi bünyesine bağlı olarak anlaşılabilir. Her göç olayı, yol açtığı değişim süreci açısından kendine özgü olarak ele alınmalıdır. Bu konuda genel sebep-sonuç ilişkileri çıkarmaya çalışmak doğru bir yaklaşım sayılmaz. Göç, değişim ve din ilişkisi karşılıklı etkileşime bağlı olarak ortaya çıkan ve oldukça karmaşık bir süreci içinde barındıran bir yapıdadır.

Göç ve din ilişkisini ele aldığımızda, din olgusunun göçü ortaya çıkarmasının en güzel örneği olarak İslam tarihinin dönüm noktası olan **hicret** olayını görmekteyiz. Hz. Peygamber ve bazı müslümanların doğup büyüdüğü şehri terk ederek, dini daha rahat yayıp yaşayabilecekleri Medine'ye göç etmeleri, şüphesiz tarihin en önemli olaylarından. Bu göçle birlikte yeni bir dönem başlayacak, din süratle gelişerek yayılacak, tarihin akışını değiştirecek bir toplum ve medeniyetin temeli atılmış olacaktır.

Hicret hareketlerinin Hz. Peygamber döneminden önce de görüldüğünü, bazı peygamberlerin kendilerine inananlarla birlikte ülkelerini terk ederek başka yerlere göç ettiklerini Kur'an haber vermektedir.¹³² Bununla beraber hicret kavramı ile kastedilen, Hz. Peygamber ve ilk müslümanların göçleridir.

Hicret, dini yaymanın ve inananlar tarafından yaşanmasının olanaksız hale gelmesi sonucunda, bu amacın gerçekleşmesi için daha elverişli olan bir çevreye göç etmenin özel ismidir. Bu göçün en temel sebebi, yeni dinin tebliği ve mensupları tarafından rahatça yaşanabilmesini temin etmektir. Bu göç sayesinde din, kısa zamanda yayılacak, mensupları artacak, yeni bir toplum inşa edilecek ve başarılı bir geleceğe doğru hareket başlayacaktır.¹³³ Hicret, yeni bir medeniyetin doğuşuna hizmet eden başlıca faktördür. Tarihte bilinen medeniyetlerin hemen hepsinin bir hicretten (göç) hemen sonra ortaya çıkmış olduğu görüşü yaygındır.¹³⁴

Dinin temel faktör olduğu göç hareketlerine Hristiyanlık tarihinde de rastlamaktayız. Hristiyanlık, ilk doğduğu bölgede yayılma imkanı bulamamış, inananları baskı ve sıkıntılarla karşılaşmış ve bulundukları ülkeden göç etmek durumunda

¹³² Bkz: Hicr,15/65; Meryem,19/46; Taha,20/77-78; Şuara,26/52-67.

¹³³ İzzet Er, Din Sosyolojisi (Makaleler), Akçağ Yay., I. Bs., Ank. 1998, s. 134-135.

¹³⁴ İzzet Er, a.g.e. s.136. Bu konuda dikkat çekici bir tespit İbn Haldun'a aittir. Ona göre, büyük medeniyet ve devletler, safiyetlerini ve cevvaliyetlerini koruyan göçebe milletler tarafından kurulmuştur. Göçebe kavimler diğer kavimlere galip gelmiştir. İbn Haldun, Mukaddime'nin I. Kitabının II. bölümünde bu konudan uzunca bahsetmektedir. Bkz.: İbn Haldun, Mukaddime, c.I, Çev. Z. Kadiri Ugan, M.E.B. Yay., İst. 1997, s. 302-350.

kalmışlardır. İlk Hıristiyanların bu göçleri sonucunda din, doğduğu coğrafyanın uzağında yayılarak gelişme göstermiştir.

Din olgusu, göçlerin temel sebeplerinden biri olarak göç sonucunda da bundan doğrudan etkilenmektedir. Göçün temel faktörü din olduğunda, göç olayının dine etkisi olumlu olmaktadır. Artık din, kendisi için daha rahat yayılma ve yaşanma ortamı bulmuştur. Göç de bu amaçla meydana gelmiştir. Bu durumda göçler, dini canlanma ve gelişmeyi sağlayan bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Kırım göçlerinin sebeplerinden birini, dini yaşayışın baskı altına alınarak kısıtlanması oluşturmaktadır. Bu itibarla Kırım göçleri, dini yaşayışı olumlu etkileyen göçler olarak sayılabilir. Zira göçmenler dini yaşam açısından daha rahat bir ortama gelmişlerdir.

Göç olgusunun niteliğine göre dinin olumsuz etkilenebileceği durumlar da görülebilmektedir. Özellikle güdümlü göç olayında, göç edilen yeni çevrede dinin daha rahat gelişeceği bir ortam olmayabilir. Bu durumda din, önceki durumuna göre daha da gerileyecektir. Sonuç olarak göçün dine etkisi, bunun sebebine veya niteliğine göre değişecektir.

II. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

2.1. YAĞLIBAYAT KÖYÜ

2.1.1. Tarihçe ve Yerleşme

Yağlıbayat Köyü, Konya ile Aksaray arasında, antik dönemde ismi “Savatra” olarak bilinen bölgede kurulmuştur. Bölgede bulunan ve bir kısmı da Konya Müzesi’nde sergilene antik eserlerden anlaşıldığına göre bölge eski bir yerleşim yeridir. Osmanlı döneminde buraya “Bali Bayat” adı verilmiştir.¹³⁵

Kırım Tatarlarınca köye ilk yerleşim yaklaşık bir asır önce gerçekleşmiştir. 1877-78 Osmanlı-Rus savaşından sonra Rus zulmünden kurtulmak için Kırım’dan Anadolu’ya göç eden kitlelerden bir grup göçmen, köyün bulunduğu yere iskan edilmiştir. Köy Muhtarlığında Osmanlıca yazılı Ceride’de ilk gelen kişilerin isimleri bulunmaktadır. Devlet tarafından göçmenler için yapılan evler, doğu-batı doğrultusunda uzanan ana duvarın güney ve kuzeyine bitleştirilen odalardan oluşmaktadır. Köye ilk gelenlerin yaklaşık elli hane olduğu belirtilmektedir.

1913 yılında gezi ve gözlem amacıyla Anadolu’ya gelen Macar araştırmacı Dr. Bela Horvath, gezisi sırasında Yağlıbayat Köyüne de uğramış ve burada bir süre kalmıştır. Henüz yeni iskan olunan göçmenler ve köyle ilgili olarak bir gezginin o zamanki izlenimleri bize köy hakkında önemli bilgiler vermektedir. Göçmenlerin genel durumu, geçim kaynakları ve yaşam standartlarına dair ilk tespitleri yapan araştırmacı Bela Horvath köy izlenimlerini şu şekilde aktarmaktadır:

“Bu köy tepelerin ortasında bir vadide uzanıyor. Evler dışardan badanalı ve bu özelliği, köyü daha ilk görüşte diğerlerinden farklı kılıyor. Evlerin bahçeleri taş duvarlarla birbirinden ayrılıyor. Pencereelerde demir parmaklık ve kapılarda kilit olduğunu fark ediyoruz. Tüm bunlar köyü son derece ilginç ve diğerlerinden değişik hale getiriyor. Burada biraz daha uzunca kalmaya karar veriyor ve bir ev kiralyoruz. Evimizin iki odası var. Yerleştiğimiz odanın yanındaki bölmenin mutfak olabileceğini, duvardaki bacayı görünce düşünüyoruz.

¹³⁵ Burada verilen bilgiler Yağlıbayat Köyü Yardımlaşma Derneği tarafından köyün tanıtımı amacıyla hazırlanan kitapçıktan alıntılanmıştır. (Yağlı Bayat Köyü, s.1-3., trs.)

Ev sahibi ve birkaç meraklı komşusu gelip evi temizliyor, su taşıyor ve bizimle sohbet etmeye başlıyorlar. Son derece zeki insanlar ve aksanlarında yöreye özgü genizden çıkan “gh” sesi fark edilmiyor. Görünüş itibarıyla de yöre insanından farklılar: Aralarında bol miktarda sarışın ve mavi gözlü var. Kadınları da yüzlerini kapatmıyor. Tüm bu farklılıkların nedenini kısa sürede öğreniyoruz: Tatar göçmenlerinin köyündeyiz.

- Biz buraya geleli çok olmadı, diye anlatıyorlar. “Rusya’dan göçtük buralara. Kimimiz Sivastapol’dan, kimimiz Moskova’dan, kimimiz ise Kırım yarımadasından geldik. Oralarda hayat çok zor. İnsan çok, toprak ise az. Ama bizi en çok zorlayan üzerimizdeki baskılar ve askerlik konusuydu. Orduda Müslüman ve Hıristiyan askerler arasında fark gözetmiyorlar ve bu nedenle bize domuz eti bile yediriyorlardı. Dayanamadık ve 8-10 sene kadar önce terk ettik o toprakları.”

- Peki burada daha mı iyi?

- Daha iyi. Aslında oralarda otomobille yolculuk eden bizler için buralara alışmak kolay olmadı ama yine de halimizden memnunuz, çünkü hiç değilse kendimizi özgür hissediyoruz. Burada mal mülk sahibi olabilir, zenginleşebiliriz. Bu köyü kurduğumuzda tek bir ineğimiz bile yoktu. Bugün ise otlaklarımızda 400 ineğimiz otluyor.”¹³⁶

Göçmenlerin önceki ekonomik imkan ve yaşam standartlarının Anadolu’dan daha iyi olduğunu anlatan bu ifadeler göç olayına yol açan etkenin sadece ekonomik kaygılar olmadığını ve özgürce yaşama isteğiyle yola çıkıldığını anlatmaktadır. Yazar göç olgusunun olumlu etkilerine değinerek şu tespitleri yapar:

“Muhacir hareketi Anadolu için son derece yararlı bir gelişme. Bir yandan ülkenin zaten çok düşük olan nüfus yoğunluğunun artmasını, öte yandan da çalışan ve kültürel olarak kalkınmış katmanlarla ülkenin zenginleşmesini sağlıyor. Muhacirler geldikleri ülkelerden kendileriyle beraber Anadolu’dakinden kesinlikle daha gelişmiş iş araçları ve kaliteli tohumluk getiriyorlar. Kısa süre içinde de yerleştikleri bölgeyi kalkındırıyorlar. Tabii, koşulların elvermediği bölgelere yerleşmeleri de, tamamen başarısızlığa uğramaları da söz konusu olabiliyor... Ülke topraklarının büyük bölümü devletin mülkiyetinde. Böylece ülkeye göç eden her göçmen ailesi 25 dönüm ve her çocuk için artı beş dönüm toprak

¹³⁶ Bela Horvath, **Anadolu 1913**, (çev. Tarık Demirkan) Tarih Vakfı Yurt Yay., 2. bs. İst. 1997 , s. 44-45. Kitapta anlatılan dönem, Balkan savaşı sonrası ve I. Dünya savaşının hemen öncesidir. Yazar İstanbul’dan başlayarak Bilecik, Eskişehir, Konya, Niğde, Nevşehir, Kırşehir ve Ankara’yı içine alan uzun bir geziye çıkmış ve memleketin içinde bulunduğu şartlara bizzat tanık olmuştur. Anlatılan gözlemler o dönemdeki sosyal yapı hakkında da önemli bilgiler içermektedir. Kısaca ifade etmek gerekirse yazar bizi yaklaşık bir asır önceki Anadolu’da bir gezintiye çıkarmaktadır. Kitabın orijinal adı “Türkiye’nin Kalbinde, Anadolu’da 2300 kilometre” şeklindedir.

*sahibi olabiliyor. Ama aslında, dağıtılan topraklar bunun çok üzerinde çıkıyor. Göçmen, ilk altı yıl içinde her türlü vergiden, ürün vergisinden ve askerlik gibi yaptırımlardan muaf tutuluyor.”*¹³⁷

Göçmenlerin iskanında takip edilen yöntem ve bunun sonuçlarına da değinen yazar, Yağlıbayat Köyünün ilk sakinlerinin günlük yaşamları ve kılık kıyafetler ile ilgili gözlemlerini şöyle ifade eder:

*“Yağlıbayat muhacirleri iskan yeri ve yerleşme açısından şanslı sayılırlar. Sağlıklı, güçlü fiziki yapıya sahip, uzun boylu insanlar. Burunları basık, gözleri çekik. Erkekler çoğunlukla tıraş oluyorlar. Birçoğu çarık yerine ayakkabı giyiyor. Şalvar kullanmıyorlar. Bellerine geniş, alaca renkli veya kırmızı kuşaklarla sararak bağladıkları giysi, şalvardan daha çok pantolona benziyor. Yeleklerin altına ise siyah veya gri renkli gömlek giyiyorlar. Kadınlar işlemeli bluzları tercih ediyorlar ve gayet şık görünüyorlar. Genç kadınlar çiçekli elbiseleri tercih ediyor, başlarına da gümüş veya altın işlemeli fes takıyorlar. Daha yaşlı kadınlar ise ince pamuklu yazma örtüyor, bunun uçlarını enselerinde topluyor veya sırtlarına bırakıyorlar. Kadınlar bizleri görünce kaçmıyor, aksine hiçbir kaygıya düşmeden bizlerle konuşuyorlar. Bazı evlerde son derece değerli işlemler ve peşkirlerden oluşan süsler var. İnce bir zevkle hazırlandıkları belli ama doğu gelenekleri burada da geçerli; evlerde masa ve sandalye yok. Duvardaki bir girinti veya pencerenin pervazı eşyaların konulabileceği yeri oluşturuyor.”*¹³⁸

Kırım Tatarlarının yerleşim yeri olarak bu köyü seçmelerinin bir nedeni de köyde anlatıldığına göre buraların sahip olduğu bitki örtüsü ve yeşiliyle Kırım’a benzemesidir. İlk gelen göçmenler kendilerine gösterilen yerler arasında bu araziye beğenmişler ve “burasının Kırım’a benzediğini” düşünerek buraya yerleşmişler. O günlerde yeşilliğiyle öne çıkan köy arazisi bugün tamamen kırıç ve ağaçsız bir görünümündedir.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla Yağlıbayat Köyü’ne ilk yerleşmeler 1318 (1902) yılından itibaren görülmektedir. Bir grup göçmen buraya devlet tarafından yerleştirilmiş ve yine idare tarafından yapılan evlerde barınmışlardır. Bu şekilde oluşan köyün isminin, bölgenin eski adından çağrışımla oluştuğu belirtilmektedir.

Köyün yerleşme şekli, ailelerin müstakil iskanı şeklindedir. Meskenlerin araziye göre durumları bakımından Yağlıbayat Köyü’nün sosyolojik karakteri, Türkiye genelinde

¹³⁷ Horvath, a.g.e. s.45.

¹³⁸ Horvath, a.g.e. s. 46.

de hakim olan toplu köy tipi özelliklerini¹³⁹ taşımaktadır. Coğrafi açıdan da ova köyü niteliği taşımaktadır.

Göçler sonucu yeni bir çevreye yerleşen insanlar daima toplu yaşama şekillerini tercih etmişlerdir.¹⁴⁰ Buna göre emniyet ve savunma ihtiyacı köyün oluşumunda önemli bir faktördür. Birlik ve dayanışmayı gerçekleştirebilmek için de bir arada yaşamak, yeni bir çevreye yerleşen göçmenler için zorunluluktur.

2.1.2. Coğrafi Konumu ve Arazi Özellikleri

Yağlıbayat Köyü, Konya'nın doğusunda yer almakta olup il merkezine uzaklığı 73 km'dir. Köye, Konya-Aksaray yolunun 60. km'sinden sonra ana yoldan sağa ayrılan tali yol ile 13 km sonra ulaşılmaktadır. Köy, hafif engebeli bir arazi üzerinde kurulmuştur. Bununla beraber köyün arazisi ve ekilebilir alanları geniştir. Köyün bulunduğu yere kurulmasında Kırım coğrafyasına olan benzerliğin etkili olduğu ifade edilmektedir.

Köyün iklimi, tipik karasal iklim özellikleri gösterir. Sıcak ve kurak yazları, şiddetli kışlar takip eder. Bitki örtüsü açısından köy ve çevresinin oldukça fakir olduğu görülmektedir. Genel olarak çevre tamamen bozkırdır. Ağaç ve orman neredeyse yoktur.

2.1.3. Ekonomik Yapı

Köyün kurulduğu sıralarda halkın maddi durumunun genelde zayıf olduğu, bu durumun 1960'lara kadar böyle devam ettiği belirtilmiştir. Bugün için önemli geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Kuru tarım yapılmaktadır. Tarlalar bir yıl nadasa bırakılarak ertesi yıl ekilmektedir. Genellikle buğday, arpa, çavdar, yulaf ekilir. Arazi geniş olmakla beraber sulu tarım imkanından yoksun olması nedeniyle toprağın verimi düşmektedir.

Hayvancılık ikinci gelir kaynağıdır. Büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık yapılmaktadır. Son yıllarda süt hayvancılığının geliştirilmesi ile büyükbaş hayvancılıkta artış olmuştur. Küçükbaş hayvancılıkta koyun ve keçi yetiştirilmektedir. Yaylın alanlarının ve meranın geniş olması küçükbaş hayvancılığın devamını sağlamaktadır.

¹³⁹ Kurtkan, Köy Sosyolojisi, s.53-54.

¹⁴⁰ Kurtkan, a.g.e. s.55.

2.1.4. Demografik yapı

1997 yılı sayımına göre köy nüfusu 812 kişi, 2000 yılı sayımına göre ise 728 kişidir.¹⁴¹ Nüfusun azalma eğiliminde olduğu görülmektedir. Genellikle ekonomik nedenlere bağlı olarak kente göç süreci düşük yoğunluklu da olsa devam etmektedir. Özellikle genç nüfus, eğitim veya iş bulma amacıyla Konya il merkezine yerleşmektedir. Zaten köyden daha önce çıkmış bulunan ve il merkezinde farklı semtlerde ikamet eden yaklaşık 100 hane kadar Yağlıbayatlı bulunmaktadır. Genç nüfusun hareketliliği ve kente göçü sonucu, köyde daha çok orta ve üst yaş grubu üyeleri kalmış bulunmaktadır.

Köyde bazı ailelerin soyadlarını, Kırım'da bazı yer isimlerinden aldıkları belirtilmektedir. Anlatıldığına göre bazı aileler kendi atalarının geldiği köylerin isimlerini aynen soyadı olarak almışlar.¹⁴²

2.1.5. Mesken Durumu

Köyde evler genelde kerpiç yapılar olup betonarme olan yapı sayısı azdır. Bunlar okul, cami, köy konağı ve birkaç evden oluşmaktadır. Köy evleri ve odaları kerpiçten yapılmış olup, evler iki oda bir hayattan (sofa/antre) oluşmaktadır. Evlerde kiremitli çatı yaygındır. Evlerin önünde içe dönük bir bahçe mevcut olup bunu çevreleyen ikinci bir bahçe bulunur. Mutfak eve yakın birinci bahçenin içindedir. Mutfak geniş olup içinde ocak ve soba bulunur, mutfağın dışında bitişik olarak tandır vardır. İkinci bahçede ise tezeklik ve odunluk gibi diğer bölümler bulunmaktadır.

Evlerin ikinci bahçesinde yatılı misafirlerin kalması veya gençlerin oturması için ayrılmış bulunan bir oda mevcuttur. Bu odaların döşemesi özenle seçilmiştir. Duvarlarda el dokuması kilim veya halılar asılmıştır. Misafir odaları köy halkının önemli sosyal mekanlarından. Özellikle uzun kış gecelerinde bir arada bulunmak için vazgeçilmezdir.

2.1.6. Ortak Mekanlar

Köyün ortak mülkü durumundaki mekanlar okul, cami ve köy konağıdır. Okul 1954'te açılmış bulunmaktadır. Cami ise köye yerleşmeden sonra ilk yapılan yerlerdendir. Sonradan camiye tek şerefeli minare eklenmiştir.

¹⁴¹ <http://www.yerelnet.org.tr/iller/koy.php?koyid=252660> , 10.05.2006

¹⁴² Bu durumun örnekleri diğer köylerde de görülmektedir. Örneğin Sarayönü ilçesine bağlı Konar Köyünde “**Kaynavut**” soyadını taşıyan bir ailenin, bu soyadını Kırım'da bir köy isminden aldığı belirtilmiştir.

2.1.7. İdari Yapı ve Ulaşım

İdari örgütlenme Muhtarlık şeklindedir. Köy resmi olarak, Konya merkez Karatay ilçesine bağlıdır. Köyün il merkezi ile ulaşımı her gün düzenli seferler yapan köy otobüsü ve diğer köylerden gelip geçen ulaşım vasıtaları ile sağlanmaktadır. İl merkezinden köye ulaşım süresi yaklaşık bir buçuk saattir.

2.2. SOSYO-KÜLTÜREL YAPI: GELENEKLER

2.2.1. Hıdrellez

Hıdrellez, bütün Türk dünyasında bilinen mevsimlik bayramlardan biridir. Ruz-ı Hızır (Hızır günü) olarak adlandırılan hıdrellez günü, Hızır ve İlyas Peygamber'in yeryüzünde buluştuklarına inanılan gün olması nedeniyle kutlanmaktadır. Hızır ve İlyas sözcükleri birleşerek halk ağzında hıdrellez şeklini almıştır. Hıdrellez günü, miladi takvime göre 6 Mayıs, eskiden kullanılan Rumi takvime göre ise 23 Nisan günü olmaktadır.

Halk arasında kullanılan takvime göre eskiden yıl ikiye ayrılmaktadır: 6 Mayıs'tan 8 Kasım'a kadar olan süre Hızır Günleri adıyla yaz mevsimini, 8 Kasım'dan 6 Mayıs'a kadar olan süre ise Kasım Günleri adıyla kış mevsimini oluşturmaktadır. Bu yüzden 6 Mayıs Günü kış mevsiminin bitip sıcak yaz günlerinin başlamasına işaret eder.

Baharın gelişinin şenlikle karşılanması olarak Hıdrellez, ülkemizde etkin bir biçimde kutlanmaktadır. Büyük şehirlerde daha az olmak üzere, kasaba ve köylerde hıdrellez için önceden hazırlıklar yapılır. Bu hazırlıklar, evin temizliği, üst-baş temizliği, yiyecek-içeceklerle ilgili hazırlıklardır. Hıdrellez gününden önce evler baştan başa temizlenir. Çünkü temiz olmayan evlere Hızır'ın uğramayacağı düşünülür. Hıdrellez günü giyilmek üzere yeni elbiseler, ayakkabılar alınır.

Hıdrellez kutlamaları daima yeşillik, ağaçlık alanlarda, su kenarlarında, bir türbe ya da yataının yanında yapılmaktadır. Bu itibarla hıdrellez sosyal ve kültürel anlamıyla beraber dini yaşam içinde de belli bir yere sahiptir. Kurban kesilmesi, adak adanması ve çeşitli dualar edilmesi, bu günde görülen bazı tutum ve davranışlardandır. Bu nedenle hıdrellez, bir yönüyle, dini karakter taşıyan bir olgudur. Anadolu'da hala çeşitli şekillerde kutlanan Hıdrellez günü, insanlar arasında birlik ve dayanışmanın öne çıktığı etkinliklerle geçmektedir. Farklı zamanlarda, farklı isimler altında kutlansa da Hıdrellez motiflerine pek çok yerde rastlamak mümkün olmaktadır.

Bir folklorik unsur olarak Hıdrellez, Kırım Tatarları tarafından da önem verilen bir şenliktir. Hıdrellez günü, sabah camide mevlit okunup şerbet içilmesi ile başlar. Sonrasında köy halkı, civar köylerin de iştiraki ile beraberce yemek yerler, yemeğin bitiminde herkes traktörlerle tarlasını gezmeye gider. Çalgılar çalınır, oyunlar oynanır ve piknik yapılır. Hazırlanan kalakaylar (bir çeşit kalın köy ekmeği) tarlada yuvarlanır. Bunlar eğer düz düşerse o yıl bolluk ve bereket olacağına, ters düşerse kıtlık olacağına inanılır. Kalakaylardan birkaç tanesi kuşlar ve böcekler yesin diye tarlaya bırakılıp, köye dönülür.

2.2.2. Yüzbasar

Kırım'da Rumların benzer bir geleneğine karşı olarak yapılan ve göç sonrasında da süregelen yüzbasar¹⁴³, Mayıs ayının ilk günü gerçekleşir. Köy halkı köyün yüksek tepelerine çıkıp orada eğlenir, yanlarına çeşitli yiyecek ve içecekler alırlar ve piknik tarzında vakit geçirirler. Özellikle yumurta boyayıp pişirmek önemli görülür. İçeriği itibarıyla yüzbasarın hıdrellez günü yapılan etkinliklere benzediği görülmektedir. Kırım kökenli olması bu uygulamayı farklı kılmaktadır. Ancak bugün yüzbasar sadece hafızalarda kalmış, hatta unutulmaya yüz tutmuş bir gelenek olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.2.3. Düğünler (Toy)

Evliliğin ve dolayısıyla ailenin gerçekleşmesinin önemli adımı olarak düğünler aynı zamanda birer sosyal gösteridir. Tatarlar tarafından “toy” olarak adlandırılan düğün olayı, öncesindeki hazırlık safhası ve gerçekleşmesiyle her aşamada önem verilen bir tören sayılır. Tarafların rızasıyla ve yakınlarının katılımıyla söz kesildikten sonra başlangıç anlamında şerbet içilerek irade beyanı yapılır. Daha sonra çeşitli hediyeleri içeren karşılıklı birer hediye “bohça” hazırlanır ve kararlaştırılan günde nişan yapılır. Bu aşamada her iki tarafın birbirlerini kutlama amacıyla hazırladıkları hediye bohçasına “mübarek dürüsü” denilmektedir.

Toy genellikle Perşembe günü başlar. Düğünün asıl başlangıcı, Cuma sabahı uygun bir yere bayrak dikilmesiyle olur. Öğleye doğru kız ve erkek tarafı camide ayrı ayrı mevlid okuturlar. Bu merasim aynı zamanda köy halkına bir davet anlamı taşır. Daha sonra çalgı eşliğinde oyunlar, eğlenme ve ikramlarla toy devam eder. Cuma akşamında çırak telleme adıyla yapılan bir uygulama vardır. Çırak telleme, mumların etrafının süslenerek zamanı gelince yakılması şeklinde yerine getirilir. Mumlar bir elma veya patatesin ortasına

¹⁴³ Sarayönü ilçesine bağlı Konar köyünde yüzbasara “gavur yüzü” de denilmektedir. Ağırlıklı olarak kadınların katıldığı etkinliklerde kadınlar bir taşı alıp “ağırlık gavura, cengillik (hafiflik) bana” diyerek atarlar. Bunun Kırım'dan gelme bir adet olduğu belirtilmiştir.

yerleştirilerek etrafı süslenir. İki çırak gelin için bir çırak da sadıç için hazırlanır. Gelin için hazırlanan çıraklar cumartesi günü bir takım hediyelerle beraber kadınlar tarafından kız evine götürülür ve akşam kına yakma esnasında yakılır.

Düğünün son gününde kız tarafınca hazırlanan ve dokuz parça kumaş eşyadan oluştuğu için “tokuz” adı verilen hediyeleri kazanabilmek için gençler güreş ve at yarışları düzenlerler. Her iki yarışı da kazanan tokuzu alır. Daha sonra bunlar satılır ve parayı gençler paylaşır. Toy, Pazar akşamı damadın evine uğurlanması şeklinde yapılan “kiyev kapama” (damat uğurlama) ile sona ermiş olur.

2.2.4. Bayramlar

Bayramlar sosyal bütünleşme ve dayanışmanın ortaya çıktığı günlerdir. Ortak kimliğin korunması ve ifade edilmesi açısından da bayramlar en uygun zamanlardır. Bayramdan bir gün önce arefe günü hazırlıklar yapılır. İkindiden sonra genellikle bütün köy halkı kabristana giderek dua eder. Bayram günlerinde de ikramlar ve ziyaretler ile sosyal ilişkiler canlı tutulur, küskün olanlar varsa barıştırılır.

Sayılan bu adetler, geleneksel yapı ve ilişki ağlarının daha canlı olduğu köy yaşamında uygulanmakta veya bilinmekte ise de yaşanan değişim süreci bu olguları da etkilemektedir. Şehirleşme, teknolojinin yaygınlaşması, kitle iletişim araçlarının etkisi gibi nedenlere bağlı olarak köyde ve şehirde tutumlar, inanışlar ve uygulamalar değişmekte ve dönüşmektedir. Ancak bu geleneklerin köyde olduğu gibi şehirde de grubun üyeleri arasında ortak duygular oluşturarak kültürel kimliğin korunmasında önemli rol oynadığı açıktır. Şunu da belirtmek gerekir ki köyde bizzat gördüğümüz orta yaş grubu üyelerinden bazıları, geleneklerin giderek ortadan kalktığını, unutulduğunu ve gençlerin bunlara ilgisiz kaldığını söylemektedir. Mesela Yağlıbayatlı Ömer Demirel¹⁴⁴ kendilerinin gençlik dönemlerinde adetlerin daha canlı yaşandığını, insanların buna özen gösterdiklerini ancak şimdi bu durumun tersine döndüğünü söylemektedir. Adetlerin artık unutulmaya yüz tuttuğunu belirterek şöyle diyor: “Yeni nesilde gelenek görenek kalmadı. Tatarca’yı bile konuşmuyorlar, anlamıyorlar.”

2.2.5. Tepreç Şenlikleri

Kırım Tatarları arasında en yaygın, kapsamlı ve en uzun geçmişi olan etkinlik Tepreç şenlikleridir. Türkiye’nin dört bir yanında yaşamakta olan tatarlar her yıl düzenli olarak, baharın gelişinin kutlanması niteliği taşıyan bu şenlikleri gerçekleştirmektedir.

¹⁴⁴ 57 yaşında, boyacılık yapıyor.

Genellikle Mayıs veya Haziran ayında, önceden belirlenen yerlerde yapılmakta olan tepreç şöleni, geniş katılımın olduğu ve özellikle son yıllarda medyanın da ilgisini çeken bir toplu eğlence görünümündedir.

Kırım Türkleri arasında eskiden beri süregelen uygulamaya göre Hıdrellez'den sonra gelen ilk Cuma günü "Tepreç" günü olarak kararlaştırılmıştı. Hıdrellez Cuma gününe rastlarsa, bu çok iyi bir durum olarak değerlendirilmektedir. Buna "Kıdırlez Cuması" adı verilmektedir.

"Tepreç" kelimesinin anlamı hakkında iki farklı görüş¹⁴⁵ öne sürülse de bu iki anlamın da birbirine yakın olduğu görülmektedir. Birinci görüşe göre tepreç; canlanmak, hareketlenmek manasına gelen depreşmek (tepreşmek) fiilinden türemiştir. Baharla beraber tabiatın canlanmasını ifade eden ve bunun insanlar tarafından sevinçle karşılanmasını anlatan bir isimdir. İkinci görüşe göre Arapça'da, kırlara çıkarak gezinti yapmak, ferahlamak, eğlenmek anlamına gelen "teferrüc" kelimesi, Kırım Türkleri şivesine "tepreç" şeklinde girmiş ve yerleşmiştir. Bu anlamıyla tepreç, yine baharı ve bunun coşkusu çağrıştırmaktadır.

Günümüzde Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği şubelerinin organizasyonu ile Mayıs veya Haziran ayı içinde Türkiye'nin pek çok yerinde binlerce kişinin katıldığı Tepreç Şenlikleri düzenlenmektedir. Baharın en güzel günlerinden birinde yeşillikler ve türlü renkte hoş kokulu çiçekler arasında gezip dolaşmak eğlenmek insanların severek geldikleri bir şenliğe dönüşmektedir. Tepreç, her katılan için temiz havada eğlence, gezi ve özellikle şehirlerde yaşayanlar açısından bir hafta sonu piknik yapma işlevi de görmektedir.

Tepreç şenlikleri Kırım'da öteden beri gerçekleştirilen köklü bir gelenektir. Tepreğin Kırım tatarları açısından ortak kimlik ve kültürü korumada önemli rol oynadığı görülmektedir. Yılın sadece bir günü yapılmakta ise de tepreç, yoğun hazırlıklarıyla ve gördüğü ilgiyle önemli bir etkinliktir. Derneklerin gerçekleştirdiği en önemli faaliyetlerdendir. Özenle hazırlanılan ve sabırsızlıkla beklenen bir buluşmadır. Kırım'da bugün için tepreç, sürgünden sonra ana yurduna geri dönmüş ve birbirinden uzakta kalmış aileler ve akrabaların "buluşma zamanı"¹⁴⁶ olarak öne çıktığı gibi Türkiye'de de, farklı yerlerde yaşayan tatarların bir araya gelerek geleneklerini yaşattıkları bir gündür.

¹⁴⁵ Bkz. Sedat Gülmez, "Tatarlar Bin Yıldır 'Tepreç'iyor", Aksiyon, sayı: 549, 13.06.2005. (www.aksiyon.com.tr web sayfasından alınmıştır.20/03/2006)

¹⁴⁶ Bkz. Kemal Tayfur, **Büyük Dönüş: Kırım Tatarları**, Atlas, sayı:115, Ekim 2002, s.90 vd.

Ülkemizde düzenlenen tepreçlerin en kapsamlısı İstanbul Çatalca'da yapılmaktadır. Kırım Türkleri Yardımlaşma Derneği İstanbul Şubesince organize edilen şenliğe binlerce kişi katılmaktadır. Sadece İstanbul'dan değil birçok ilden de katılımın görüldüğü tepreç şenliğine siyasetçiler ve sivil toplum örgütleri de ilgi göstermektedir. Sabahın erken saatlerinden itibaren uzaktan veya yakından gelerek tepreç alanında toplanmaya başlayan kalabalık akşam hava kararana kadar burada kalmaktadır.

Tepreç şenlikleri Kur'an-ı Kerim okunması ve ardından yapılan "tepreç duası" ile başlar. Bu dua, Müslüman Kırım tatarlarının geçmişten beri yapa geldikleri bir törendir. Ardından güne dair konuşmalar yapılır, şiirler okunur. Kırım Halk Oyunları ekibi tarafından folklor gösterisi yapılır. Gençler arasında güreş müsabakaları, çeşitli yarışmalar düzenlenir. Ayrıca Kırım mutfağına özgü hamur işi börekler hazırlanarak katılanlara dağıtılır. Aileler gruplar halinde sohbet eder, hoşça vakit geçirirler. Tepreç sosyal bütünleşmeyi sağlayıcı, ortak kültürel yapının korunmasına yardımcı olan ve grup üyeleri arasında dayanışmayı sağlayan bir olaydır. 2005 yılı Haziran ayında İstanbul Çatalca'da yapılan tepreçi izleyen bir gazeteci, gözlemlerini şöyle anlatmaktadır:

"Bin yıl önce Kırım topraklarında başlayan 'tepreç' kutlamaları günümüzde de devam ediyor. Dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi Türkiye'deki Kırım Tatarları da, baharın gelişini tepreç şenlikleriyle kutluyor. Hepsinin özlemi kendi topraklarında özgürce geleneklerini devam ettirebilmek. Ne kızgın güneş ne de bunaltıcı hava çimlerin üstünde güreşenleri etkilemiyor. Müsabaka başlayalı kırk dakika olmasına rağmen pehlivanlarda yorgunluk emaresi yok. Yirmili yaşlardaki iki delikanlının kuşak güreşi, etrafa toplanan binlerce kişinin heyecanlı bakışları altında devam ediyor. Birinin sırtı yere gelince güreş sona erecek; ancak Kırım Tatarları'nın bahar eğlencesi 'Tepreç' bitecek gibi değil... İstanbul Çatalca'daki eski askeriye çamlığı son on yıldır Kırım Tatarları'nın bahar eğlencesine ev sahipliği yapıyor. Sabahın erken saatlerinde geline mesire alanını dolduran 5 bini aşkın insan, kah gülüyor, kah oyunlar oynuyor; ama hepsi birden tabiatın yeniden canlanmasını sevinçle karşılıyor.

Tatarlar, günün ilk ışıklarıyla birlikte Çatalca'ya ulaşıyor. Yaklaşık 5 bin kişi alanda toplanınca tepreç hazırlıkları hız kazanıyor. Her yıl olduğu gibi öncelik, tepreç duasını yapacak hocaların ve Kur'an-ı Kerim tilavet edecek hafızların.

Sonra da yemek faslına geçiliyor. Kuyruk yağının eritilip geri kalanının da hamurla karıştırılarak fırında pişirilmesiyle yapılan Kalakay Tıgırtması, tepreğin olmazsa

*olmazlarından. Hazırlanan kalakaylar, Kırım'dan getirilen anavatan toprağı üzerinde yuvarlanıyor; eğer kalakay düz düşerse o yılın bereketli; ters düşerse sıkıntılı geçeceğine işaret ediyor. Bu yılki tepreğin kalakayları Kırım'dan özel olarak gönderildi. Başta Kırım Tatar Meclisi Başkanı Mustafa Cemil Kırımoglu olmak üzere bazı üst düzey yöneticilerin yolladığı 5 hediyeden biri de kalakay. Bu sene Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş'ın elinden yuvarlandı. Düz düşerek yüzlerin gülmesine sebep olan kalakay, inanca göre 2005'in bereketli geçeceğine işaret ediyor. Hayırlara yorumlanan kalakay tıgırtması'nın ardından 'kuşak güreşleri' başlıyor.'*¹⁴⁷

Araştırma konumuz olan Konya bölgesi tatarları için de tepreğin anlamı aynıdır. Kırım Türkleri Derneği Konya Şubesinde organize edilen tepreç, genellikle Sarayönü ilçesine 7 km. mesafedeki Konar Köyünün yanında bulunan yeşillik alanda yapılmaktadır. Şenliğe Konya merkezinde ikamet eden tatarlar yoğun ilgi göstermektedir. Ayrıca çevre köylerden de katılım görülmektedir. Tepreç için o günün sabahında dernek önünden otobüslerle hareket edilir. Etkinliğe Sarayönü ilçesinin resmi erkani ve yerel basın da ilgi göstermektedir.

Konya'da bulunduğumuz süre zarfında bizzat katıldığımız ve 26 Mayıs 2002 tarihinde düzenlenen tepreç şenlikleri de Konar köyünde yapıldı. Sabah erken saatlerde dernek binası önünde toplananlar otobüslerle tepreç alanına hareket etti. Yaklaşık bir saatlik yolculuğun ardından Konar köyüne geldiğimizde ilk dikkat çeken şey yolun üstüne asılmış büyük bir Kırım Bayrağı (Gökbayrak) oldu. Tepreç alanı olarak köyün iki yakası arasında kalan ağaçlık ve yeşil saha belirlenmiş. Konya merkezden ve çevre tatar köylerinden gelenlerle beraber yaklaşık 700-800 kişi alanı doldurdu. Eskişehir Derneği üyeleri ve halk oyunları ekibi de gelmişti. Protokol için hazırlanan özel bölümde Vali vekili, İlçe kaymakamı ve Belediye Başkanı ile diğer misafirler yerini aldıktan sonra İstiklal Marşı ile program başladı. Ardından Kur'an-ı Kerim okunarak tepreç duası yapıldı. Gençlerin katıldığı kuşak güreşleri heyecanla ve ilgiyle izlendi. Bu güreşlerde kurallar biraz farklıydı. Güreşçiler birbirlerinin belindeki kuşağı iki eliyle tutarak güreşmek zorundadır. Herhangi biri kuşağı bırakırsa yenilmiş sayılmaktadır. Güreşin sona ermesi için taraflardan birinin yere düşmesi yeterlidir. İlgiyle izlenen diğer bir yarışma da kadınlar arasında yapılan yemek ve börek yarışmasıdır. En lezzetli böreğin veya yemeğin seçimi heyecanla beklenen bir durumdur. Burada yeri gelmişken belirtelim; Tatarlar arasında genelde hamur işi gıdalar börekler yaygın olarak görülen yemek kültürü öğeleridir. Öğle

¹⁴⁷ Sedat Gülmez, a.g.m., Aksiyon Dergisi, sayı:549, 13.06.2005.

saatlerinde Tepreç için Eskişehir'den gelen iki folklor ekibi Kırım halk oyunlarından örnekler sundu. Ekipler genelde kız erkek on kişiden oluşmakta olup yöresel kıyafetlerle akordion ağırlıklı Kırım Halk müziği eşliğinde folklor gösterisi yaptılar. Kızların başlarında işlemeli fes, erkeklerde ise kalpak bulunmaktaydı. Folklor gösterisinin ardından ekip üyeleri, aralarında manilerle atışma (cınlaşma) yaparak izleyenleri eğlendirdiler. Katılanların tamamının tepreçi bir bayram coşkusuyla karşıladığı görülmüştür. Onlar için tepreç günü, birlik ve bütünlük için önemlidir.

2.2.6. Dini Törenler

İnsanların dini duygu, düşünce ve inanışlarının sosyal hayata yansımaları olarak ortaya çıkan mevlid ve hatim okutma gibi dini törenler bayramlarda, kandil gecelerinde sıklıkla yapılan işlerdendir. Sadece dini günlerde değil hayatın çeşitli aşamalarının gerçekleştiği zamanlarda da bu tür törenler yapılmaktadır. Doğum ve ölüm olaylarının ardından en çok görülen tören, mevlid ve hatimdir. Aynı şekilde nişan düğün gibi merasimlerin içinde de bu törenlere yer verilir. Genel olarak insanların toplu olarak gerçekleştirdikleri çoğu merasim veya olayın içinde dini karakterli bir eylem de vardır.

Kutsal sayıldığına inanılan veya dini anlamda bir değer atfedilen mekanların ziyaret edilmesi de yaygın bir tutumdur. Önemli görülen günlerde türbe gibi yerler ziyaret edilerek dua edilir. Kabristan ziyaretleri ise özellikle arefe günlerinin vazgeçilmez olayıdır. İkinci vaktinden sonra genç yaşlı herkes yakınlarının mezarına dua etmeye koşar.

Cenaze törenleri köyün bütün halkının katılımıyla yapılır. Köyde bulunduğumuz bir sırada, bir duvarın çökmesi sonucu elli yaşlarında bir adamın vefat ettiği haberi gelmişti. Bu vesileyle cenaze törenine katıldık. Köyde o anda imam bulunmadığından komşu köylerden imamlar çağrıldı, cenaze yıkanarak hazırlandı. Namazının kılınmasının ardından yaklaşık bir km mesafede bulunan mezarlığa kadar köy halkı yolda iki sıra halinde dizildi. Cenaze bu şekilde omuzdan omuza taşınarak mezarlığa götürüldü. Defin sırasında orda bulunanlar okunan Kur'an-ı Kerim'i dinlediler. Dikkat çekici bir husus; cenaze haberinin duyulmasıyla Konya'da bulunan akraba ve köylülerin neredeyse tamamı gelmişti. Mezarlıktan döndükten sonra köy meydanında yine K.Kerim okundu ve dua edildi.

Araştırmanın buraya kadar olan kısmında, Konya'da bulunan Kırım Tatar köylerinden biri olan ve örneklem olarak seçilen Yağlıbayat Köyü hakkında genel bilgiler verilmiştir. Çalışmanın bundan sonraki bölümünde köy ve şehirde yaşayanlara karışık olarak uygulanan anket sorularından elde edilen bulgulara yer verilecektir.

2.3. ARAŞTIRMAYA KATILANLARIN KİŞİSEL ÖZELLİKLERİ

Araştırmaya katılanlara yöneltilen kişisel nitelikli soruların temel amacı, örneklem grubunun sosyal ve kişisel karakteristikleri hakkında bilgi elde etmektir.

Örneklem grubuna ait kişisel bilgiler, **cinsiyet, medeni durum, yaş, eğitim düzeyi, meslek, sosyo-ekonomik statü** gibi bağımsız değişkenlerden oluşmaktadır. Bu tür bilgiler araştırmaya katılanların araştırma konusu ile ilgili dini ve sosyal nitelikli tutum, davranış ve kanaatlerini ortaya koymak için temel hareket noktasını oluşturmaktadır.

2.3.1. Cinsiyete Göre Dağılım

Tablo 1: Cinsiyet Dağılımı

	Sayı	%	Toplam
Erkek	116	49,8	49,8
Kadın	117	50,2	50,2
Toplam	233	100,0	100,0

Cinsiyet değişkenine göre frekans dağılımına bakıldığında cinsiyet farklılığının yarı yarıya olduğu görülmektedir. Araştırmaya 116 erkek 117 kadın katılmıştır. Buna göre araştırmaya katılanların cinsiyetlerinin frekans dağılımlarına göre birbirlerine yakın oranda temsil edildiği söylenebilir.

2.3.2. Medeni Durum

Tablo 2 : Medeni Duruma Göre Dağılım

	Sayı	%	Toplam
Evli	154	66,1	66,1
Bekar	66	28,3	28,3
Dul	13	5,6	5,6
Toplam	233	100,0	100,0

Araştırmaya katılanların medeni hal dağılımına bakıldığında çoğunluğun (yaklaşık 2/3'ü) evli olduğu görülmektedir. Katılanların üçte ikisi evlilerden oluşmakta olup 154 kişidir. Geriye kalanların 66'sı bekar, 13'ü ise duldur.

2.3.3. Yaş Düzeyleri

Tablo 3: Yaş Düzeyine Göre Dağılım

	Sayı	%	Toplam
15-25	33	14,2	14,2
26-35	57	24,5	24,5
36-45	65	27,9	27,9
46-55	49	21,0	21,0
65 ve yukarı	29	12,4	12,4
Toplam	233	100,0	100,0

Yaş değişkenine göre araştırmaya katılanların sayısal dağılımı 15-25 yaş arası 33, 26-35 arası 57, 36-45 arası 65, 46-55 arası 49 ve 55 üstü yaştakilerin de 29 şeklinde gerçekleşmiştir. Buna göre araştırmaya katılanların çoğunlukla orta yaş (26-55 arası) grubuna dahil olduğunu söyleyebiliriz. Katılanların yaklaşık % 50'sini 25-45 yaşları arasındakiler oluşturmaktadır.

2.3.4. Eğitim Düzeyleri

Tablo 4: Eğitim Düzeyi

	Sayı	%	Toplam
Okuma-yazma bilmiyor	9	3,9	3,9
İlköğretim mezunu	43	18,5	18,5
Lise ve dengi mezunu	128	54,9	54,9
Yükseköğretim mezunu	53	22,7	22,7
Toplam	233	100,0	100,0

Eğitim düzeylerini gösteren frekans dağılımına baktığımızda araştırmaya katılanların yarıdan fazlasının lise ve dengi okul mezunu olduğu, okuma yazma bilmeyenlerin oranının çok düşük olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılanların yine yaklaşık beşte birinin yüksek öğretim mezunu oldukları görülmektedir ki bu önemli bir rakamdır. Genel olarak eğitim seviyesinin yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Bunda geleneksel yapıdan modern yapıya geçiş, değişme ve kentleşme sürecinin etkili olduğu söylenebilir. Özellikle kentleşme süreciyle beraber, eğitim seviyesinin yükselmesi bir zorunluluk halini almaktadır. Ayrıca göçler sonucunda yeni yerleşilen çevreye sosyo-ekonomik anlamda uyum sağlayabilmek için eğitime yöneliş kaçınılmaz bir süreç olması düşünülebilir.

2.3.5. Meslek Grupları

Tablo 5: Meslek Gruplarına Göre Dağılım

	Sayı	%	Toplam
Çiftçi	25	10,7	10,7
Tüccar	23	9,9	9,9
İşçi-memur	100	42,9	42,9
Emekli	48	20,6	20,6
Öğrenci	27	11,6	11,6
Başka (Belirtiniz)	10	4,3	4,3
Toplam	233	100,0	100,0

Araştırmaya katılanların meslek durumlarına göre dağılımlarına bakıldığında yine yarıya yakınının (% 42.9) işçi-memur olduğu görülmektedir. Meslek sahibi olma veya daha iyi koşullarda yaşama isteği köyden kente göçü tetiklemekte ve bunun sonucu ücretli kesimin oluşması kentleşmeye yol açan faktörlerden biri olarak ortaya çıkmaktadır. Dağılıma göre çiftçi, tüccar ve öğrenci olanların oranları birbirine yakın durumdadır.

2.3.6. Sosyo-Ekonomik Düzeylerine Göre Dağılım

Tablo 6: Gelir Düzeyine Göre Dağılım

	Sayı	%	Toplam
Düşük	8	3,4	3,4
Orta	117	50,2	50,2
Ortanın üstü	80	34,3	34,3
Zengin	28	12,0	12,0
Toplam	233	100,0	100,0

Araştırmaya katılanların gelir düzeyi dağılımına bakıldığında yaklaşık yarısının orta düzey gelir grubunda olduğu, ortanın üstü ve zengin durumda olanlar da dahil edildiğinde büyük çoğunluğun (215 kişi) orta ve üstü sosyo-ekonomik düzeyde bulunduğu görülmektedir. Düşük gelir grubundan olan sadece 8 kişidir. Anlaşılan bir asır önce gelen göçmenler asgari yaşam standartlarıyla yaşamak durumunda kalsalar da bugün bu durum sosyo-ekonomik gelişmeye bağlı olarak değişmiştir.

2.4. AİLE YAPISI VE AKRABALIK İLİŞKİLERİ

2.4.1. Aile Üyeleriyle Birlikte Yaşama Düzeyi

Tablo 7: Aile Üyeleriyle Birlikte Yaşama Durumuna Göre Dağılım

	Sayı	%	Toplam
Anne-baba	37	15,9	15,9
Eş ve çocuklar	100	42,9	42,9
Anne, baba, eş, çocuk ve kardeşler	40	17,2	17,2
Anne, baba, dede, nine ve diğer aile bireyleri	56	24,0	24,0
Toplam	233	100,0	100,0

Araştırmaya katılanların mevcut aile yapılarını gösteren ve birlikte yaşadıkları aile üyelerini ifade eden frekans dağılımı incelendiğinde eş ve çocuklarla beraber yaşama oranının % 42 olduğu görülmektedir. Bu durum örneklem grubu arasında çekirdek aile tipinin yaygın olduğunu göstermektedir. Köyden kente göç süreci ve kentleşme aile yapısını etkilemekte ve geniş aileden çekirdek aileye doğru dönüşüme neden olmaktadır. Tabloda geniş aile yapısına işaret eden oran da, toplamda % 41.2'dir. Buna göre geniş aile yapısının da henüz varlığını sürdürdüğünü görmekteyiz. Köyde geleneksel yapının varlığını koruması ve sosyal hayatın daha çok bu doğrultuda devam etmesi, bunda etkilidir. Ancak değişme ve kentleşmenin etkisiyle bu oranın giderek çekirdek aile lehine değişebileceği söylenebilir.

2.4.2. Konya ve Çevresinde Akraba Mevcudiyeti

Tablo 8: Konya ve Çevresinde Akraba Bulunup Bulunmamasına Göre Dağılım

	Sayı	%	Toplam
Var	135	57,9	57,9
Yok	98	42,1	42,1
Toplam	233	100,0	100,0

Araştırmaya katılanların çoğunluğunun Konya İlinde akrabasının bulunduğu görülmektedir. Bu durum doğaldır. Göç sürecinde Kırım Tatarları genelde gruplar halinde gelerek iskan edilmişlerdir. Göçe katılanların arasında akrabalık bağlarının yaygın olması da beklenen bir durumdur. Akrabam yok diyenlerin oranı ise % 42.1'dir.

2.5. DİNİ BİLGİ

2.5.1. Dini Bilgi Düzeyi

Tablo 9 : Dini bilgi düzeyinin dağılımı

	Sayı	%	Toplam
İyi	114	48,9	48,9
Biraz	100	42,9	42,9
Hiç yok	19	8,2	8,2
Toplam	233	100,0	100,0

Dini bilgi düzeylerinin dağılımına bakıldığında katılımcıların yarıya yakını bilgi düzeyini iyi olarak belirtmiştir. Orta düzeyde olarak ifade edenler de önemli orandadır. Buna göre araştırmaya katılanların önemli bir kısmı dini bilgi düzeyi açısından kendisini yeterli görmektedir.

2.5.2. Dini Konuları Danışma (Dini Bilgi Kaynakları)

Tablo 10: Dini Konularda Danışma Yerlerine Göre Dağılım

	Sayı	%	Toplam
Aileme	76	32,6	32,6
İmama	54	23,2	23,2
Kitaplara	51	21,9	21,9
Müftüye	40	17,2	17,2
Başka (Belirtiniz)	12	5,2	5,2
Toplam	233	100,0	100,0

Araştırmaya katılanların dini konularda danışma mercileri ile ilgili tabloya bakıldığında ailenin çoğunlukla danışma mercii olarak ilk sırada geldiği görülmektedir. Buradan yola çıkarak grup üyeleri nezdinde aile içi eğitimin önemli olarak algılandığı söylenebilir. Ayrıca geleneksel toplum yapısı özelliklerini taşıyan köy yaşamında, sözlü kültür ve eğitim halen mevcudiyetini korumaktadır. Bundan başka sırasıyla imama dini kitaplara ve müftülüklere başvurulmaktadır. Resmi sıfat taşıyan kişi veya mercilere başvuru daha çok ikinci planda tercih edilmektedir. Başka seçeneğini belirtenler genel olarak resmi sıfat taşımayan ama çevrede hoca olarak bilinen kimselere danışmayı tercih etmektedirler. İmama başvurma durumunun, Müftüye veya Müftülüğe başvurmaya göre daha çok görülmesi, imamın daha yakın bilinmesi veya tanınmasıyla açıklanabilir. Müftü genelde resmiyeti temsil etmekte ve daha az tanınmaktadır. Kitaplara başvuranların oranı, imama başvurma oranına yakındır. Eğitim seviyesinin yüksek oluşunun bunda etkili olduğunu söyleyebiliriz.

2.5.3. Dini Kitap Okuma

Tablo 11 : Dini Kitap Okuma ve Tercih Edilen Kitaplara Göre Dağılım

	Sayı	%	Toplam
Kur'an-ı Kerim ve meali	70	30,0	30,0
Hadis kitapları	51	21,9	21,9
İslam tarihi	31	13,3	13,3
İslam ilmihi	39	16,7	16,7
Temel dini kitaplar	42	18,0	18,0
Toplam	233	100,0	100,0

Dini kitap okuma düzeylerini ve okunan kaynakları gösteren tabloya bakıldığında katılımcıların yaklaşık üçte birinin K.Kerim ve meali okudukları görülmektedir. Bunu hadis kitapları, diğer dini kitaplar, ilmihi ve İslam Tarihi ile ilgili eserler takip etmektedir. Burada kitap çeşitleri belirlenirken genellikle evlerde bulunması muhtemel kitaplar içerik açısından düşünülmüş ve genel olarak adlandırma yapılmıştır.

2.5.4. Siyasette Dindarlık Tercihi

Tablo 12 : Siyasi Tercihlerde Dindarlığın Etkili Olup Olmamasına Göre Dağılım

	Sayı	%	Toplam
Evet	86	36,9	36,9
Değişmez	99	42,5	42,5
Hayır	48	20,6	20,6
Toplam	233	100,0	100,0

Siyasi tercihlerde dindarlığın etkili olma durumunun dağılımına bakıldığında dindarlığın tercihini etkilemeyeceğini belirtenler ve bu soruya hayır cevabı verenler beraber düşünüldüğünde, araştırmaya katılanların çoğunluğunun siyasi tercihlerinde dindar olma şartı aramadığı görülmektedir. Başka bir ifadeyle seçimde oy verirken dindarlık ölçütü etkili olmamaktadır. Buna karşılık, katılanların % 36.9'u, tercih edeceği kimselerin dindar olmasının gerekli olduğunu belirtmektedirler. Dindarlık ölçütünün belirleyici olmaması, sekülerleşme sürecinin ve son dönemde din siyaset ilişkilerinde ülkemizde yaşanan gelişmelerin etkisi ile açıklanabilir.

2.6. BOŞ ZAMAN ETKİNLİKLERİ

2.6.1. Televizyon Yayınlarını Tercih Düzeyleri

Tablo 13 : Televizyonda Tercih edilen Programlar

	Sayı	%	Toplam
Müzik, eğlence, magazin	52	22,3	22,3
Yarışma programlarını	77	33,0	33,0
Sinema, belgesel, dizi	46	19,7	19,7
Dini, Haber, Tartışma ve açık oturum	53	22,7	22,7
Başka (Belirtiniz)	5	2,1	2,1
Toplam	233	100,0	100,0

Kitle iletişim araçları arasında en yaygını olan televizyon, bugün uydu yayınları sayesinde her yerde kolayca izlenebilmektedir. Toplum üzerinde son derece etkili olan televizyon yayınları, fazlalığı ve çeşitliliğiyle hemen herkesi kendine çekmektedir. Araştırmaya katılanların ne tür televizyon yayınlarını tercih ettiklerini gösteren tabloya bakıldığında program türlerinin genelde birbirine yakın oranda tercih edildiği görülmektedir. “Müzik eğlence magazin” türü ile “yarışma programları”nın tercih oranları beraber düşünüldüğünde katılanların % 55’i benzer program tercihiinde bulunmuş veya tercihler birbirine yakın denilebilir. Bunun nedeni, son dönemde ekranlarda boy gösteren yarışma programlarının da magazin ve eğlence boyutuyla öne çıkmasıdır. Katılımcıların % 19.7’si sinema, dizi ve belgesel izlediklerini, % 22.7’si de haber programlarını ve dini programları tercih ettiklerini belirtmektedir. Dini içerikli programların az olarak seyredildiği görülmektedir.

2.7. EVLİLİK VE AİLE HAYATI

2.7.1. Evlilik İçin Öngörülen Kriterler

Tablo 14: Evlilikte Tercih Edilen Özellikler

	Sayı	%	Toplam
Dindar ve ahlaklı	50	21,5	21,5
Soylu	61	26,2	26,2
Zengin	30	12,9	12,9
Güzel - Yakışıklı olmas	92	39,5	39,5
Toplam	233	100,0	100,0

“Evleneceğiniz veya çocuklarınızı evlendireceğiniz kişide hangi özellikleri ararsınız” şeklindeki soruya araştırmaya katılanların çoğunluğu (% 39.5), güzel yakışıklı olma tercihi ile karşılık vermişlerdir. Bununla beraber katılanların % 26.2’si soylu olması, %21.5’i de dindar ve ahlaklı olması şeklinde tercihte bulunmuşlardır. Zengin olmalı şeklinde belirtenlerin oranı düşüktür. Buna göre evlilikle ilgili tercihlerde belirleyici olan olgu, fiziki görünüş olarak belirmektedir. Dindarlık, bu konuda güzellik ve soyluluktan sonra tercih edilmekte olup oranı % 21.5’tir. Bu oranın düşüklüğünde kentleşme, sekülerleşme ve sosyal değişme sürecinin önemli etkileri olduğu söylenebilir. Geleneksel toplum özelliğinden modern toplum yapısına doğru görülen değişmeler geleneksel yargı ve tutumları etkilemektedir.

2.7.2. Dini Nikah ile İlgili Tutumlar

Tablo 15: Dini Nikahla İlgili Tutum ve Düşünceler

	Sayı	%	Toplam
Dini nikah mutlaka gerekir	55	23,6	23,6
Resmi nikah yeterlidir	61	26,2	26,2
Dini ve Resmi nikah olmalıdır	65	27,9	27,9
Başka (Belirtiniz)	52	22,3	22,3
Toplam	233	100,0	100,0

Araştırmaya katılanların dini nikah ile ilgili tutumlarını gösteren frekans dağılımına bakıldığında verilen cevapların yaklaşık aynı oranlarda olduğu görülmektedir. Katılanların % 23.6’sı dini nikahın mutlaka yapılması gerektiğini, % 26.2’si de resmi nikahın yeterli olacağını düşünmektedir. Her iki nikahın da yapılması gerektiğini düşünenlerin oranı ise %27.9’dur. Dini nikahın bulunması gerektiğini düşünenler toplamda % 50 civarındadır. Esasen nikahın niteliği aynı olmakla beraber dini nikahla kastedilen, dualarla ve dini tören şeklinde yapılan nikah kıyma merasimidir. Burada nikahın birbirinden farklı iki türü değil sadece şekil ve hukuki değer taşıma farklılığı söz konusudur. Nikahın dini merasim

şeklinde yapılması gerektiğini düşünenlerin çoğunlukta olduğu söylenebilir. Din toplumsal yapıyı etkilemekte ve dini nikah burada dini bir vecibe durumuna bürünmektedir. Bunun yapılmaması durumunda nikahın eksik kalacağı düşüncesi yaygındır.

2.7.3. Ailelerin Dindarlık Düzeyi

Tablo 16: Ailelerin Dindar Olup Olmamasına Göre Dağılım

	Sayı	%	Toplam
Dindar	57	24,5	24,5
Az dindar	121	51,9	51,9
Dindar değil	55	23,6	23,6
Toplam	233	100,0	100,0

Ailelerin dindarlık düzeylerini gösteren frekans dağılımına bakıldığında katılanların % 51.9'unun, kendi ailesinin dindarlık düzeyini "az" olarak ifade ettiği görülmektedir. Dindar değildir diyenler % 23.6, dindar olarak belirtenlerin oranı ise % 24.5'tir. Buna göre ailelerini dindar olarak ifade etme eğiliminin ağır bastığı söylenebilir. Ancak geleneksel yapının çözülmesi ve sekülerleşme sonucunda ailede ve bireyde dindarlık giderek azalmaktadır.

2.7.4. Sözlü Boşamayla İlgili Tutumlar

Tablo 17: Sözlü Boşamanın Geçerliliği

	Sayı	%	Toplam
Geçerlidir	31	13,3	13,3
Mahkeme kararıyla boşanması gerekir	59	25,3	25,3
Sözlü boşama geçerli değildir	122	52,4	52,4
Başka (Belirtiniz)	21	9,0	9,0
Toplam	233	100,0	100,0

Araştırmaya katılanların sözlü boşamanın geçerliliği hakkındaki tutumlarını gösteren tablo incelendiğinde; katılanların çoğunluğu bu tür boşamanın geçerli olmayacağını belirtmiştir. Bu seçeneğe mahkeme ile boşanmanın gerekli olduğu seçeneğini de eklediğimizde Katılanların yaklaşık % 75'inin sözlü boşamanın geçerli olamayacağı kanaatini taşıdıkları görülmektedir. Buna karşılık bu tür boşamanın geçerli olacağını belirtenlerin oranı % 13.3'te kalmaktadır. Tablo 15 ile karşılaştırıldığında, dini nikahın yüksek oranda gerekli olduğu düşüncesine karşılık burada çoğunluk, sözlü boşamanın

geçerli olamayacağını düşünmektedir. Nikahta ortaya çıkan geleneksel tutumlar, boşanma konusunda görülmemektedir. Boşanmanın aileyi sarsan bir olay olması, sözlü boşamanın keyfilik barındırabilme ihtimali, boşanmanın önemli sonuçlar doğurması ve hukuken anlamı olan boşanmanın, mahkemece yapılan boşama olması bu durumda etkili olabilir. Nikahta her iki tarafın rızası vardır ancak boşanmada bir taraf mağdur olabilmektedir. Boşanmada tamamen seküler hukuk ağırlığı vardır.

2.7.5. Miras Bölüşümü Hakkındaki Tutum ve Düşünceler

Tablo 18: Miras Paylaşımı

	Sayı	%	Toplam
Medeni kanuna göre mahkeme kararıyla	65	27,9	27,9
İslam'a göre mirasın paylaşımına göre yapılmalıdır	73	31,3	31,3
Kendi aralarında paylaşarak yapmalılar	58	24,9	24,9
Başka (Belirtiniz)	37	15,9	15,9
Toplam	233	100,0	100,0

Miras paylaşımının nasıl yapılacağına dair tutumları gösteren tablo incelendiğinde mirasın dini hükümlere göre yapılması gerektiğini ifade edenlerin % 31.3 oranında olduğu, yine buna yakın oranda medeni kanun hükümleri ve mahkeme kararına göre paylaşılması gerektiği şeklinde tutumlar görülmektedir. Katılanlardan % 24.9'u paylaşımın kişilerin kendi aralarında anlaşarak yapılması gerektiğini düşünmektedir. Dini nikahla ilgili tutumlarda olduğu gibi burada da geleneksel yapının ağırlığının olduğu söylenebilir.

2.8. KİMLİK ALGISI VE TARİH/GEÇMİŞ BİLİNCİ

2.8.1. Kırım Göçleri Hakkında Bilgi

Tablo 19: Göçler Hakkında Bilgi Sahibi Olup Olmama Durumuna Göre Dağılım

	Sayı	%	Toplam
Biliyorum	94	40,3	40,3
Fikrim yok	104	44,6	44,6
Bilmiyorum	35	15,0	15,0
Toplam	233	100,0	100,0

Türkiye’ye göçler sonucunda gelerek yerleşmiş bulunan tatarların bu durumla ilgili bugünkü bilgi düzeyi önem arz etmektedir. İnsanların kendi geçmişleriyle ilgili bilgi sahibi olması beklenen bir durumdur. Bu itibarla göç ile gelenlerin ikinci ve üçüncü kuşak nesli olan örneklemimize sorulan bu soru ile Kırım’dan yapılan göçlerin ne kadar bilindiğinin öğrenilmesi amaçlanmıştır. Burada göçler hakkında bilgiden kastedilen ayrıntılı bilgi değil, kişilerin göçler hakkında genel anlamda ne bildiklerini ve buna dair bir tutumlarını tespit edebilmektir. Bilginin azlığı veya çokluğu değil, kendisi önemli olduğundan, soru genel kalıpla sorulmuştur.

Araştırmaya katılanların % 40,3’ü göçler hakkında bilgi sahibi olduğunu, % 15’i ise bilgisinin bulunmadığını ifade etmiştir. Geriye kalan çoğunluk ise fikir beyan etmemiştir. Yaptığımız gözlem ve mülakatlardan ortaya çıkan durum gösteriyor ki göçler hakkında genelde bilgi edinilmektedir. Özellikle köyde yaşayanların kendi köylerinin kuruluşu hakkında az çok bilgi sahibi oldukları söylenebilir.

Göçlerle ilgili bilgiler daha çok sözlü aktarıma dayalı olarak edinilmektedir. Tarih kitaplarından okuyarak veya araştırarak bilgi sahibi olma durumu neredeyse yoktur. Bu durumun, genel olarak okuma alışkanlığının azlığından ve şimdiki kuşak temsilcilerinin bununla pek ilgilenmemelerinden kaynaklandığı söylenebilir. Ancak dernek türü sosyal birlikler sayesinde bu konuda mesafe alınmaya başlandığı görülmektedir.

2.8.2. Günlük Konuşmada Tatarca’yı Kullanma Düzeyi

Tablo 20: Günlük Konuşmada Kullanılan Dil

	Sayı	%	Toplam
Tatarca	33	14,2	14,2
Türkçe	167	71,7	71,7
Her ikisi	33	14,2	14,2
Toplam	233	100,0	100,0

Türkçe’nin farklı bir şivesi olan Tatarca, Kırım tatarları arasında konuşma dili olarak yaygındır. Araştırmaya katılanların günlük konuşma dili olarak Tatarca’yı kullanma düzeylerini gösteren tabloya bakıldığında tatarca konuşmayı tercih edenlerin oranının toplamda % 28 civarında olduğu görülmektedir. Geriye kalanlar ise Türkçe’yi kullanmaktadırlar. Genelde ikisi beraber kullanılır. Tatarca, günlük konuşulan Türkçe’ye oldukça yaklaşmış olup çoğu zaman küçük ek farklarıyla kullanılmaktadır. Tatarcayı

genelde orta ve üst yaştakiler daha çok tercih etmekte, gençler ise daha az konuşmaktadırlar. Tatarca, ayırıcı bir kimlik ögesi olarak algılanır.

2.8.3. Konya’da Bulunan Kırım Köyleri Hakkında Bilgi Düzeyi

Tablo 21: Konya’da Bulunan Tatar Köyleri Hakkında Bilgi

	Sayı	%	Toplam
Biliyorum	151	64,8	64,8
Fikrim yok	43	18,5	18,5
Bilmiyorum	39	16,7	16,7
Toplam	233	100,0	100,0

Göçmenler için önemli bir iskan merkezi olan Konya ve çevresinde birçok Tatar köyü bulunmaktadır. Bu köylerin kuruluşu yaklaşık bir asırlık geçmişe sahiptir. Bu itibarla göç olayını yaşamış ve ortak bir geçmişe sahip olan insanların birbirleriyle olan ilişkileri önem arz etmektedir.

Araştırmaya katılanların çevrede bulunan Kırım Tatar köyleri hakkında bilgi düzeylerini gösteren tabloya bakıldığında büyük çoğunluğun bu köyler ile ilgili bilgi sahibi oldukları görülmektedir. Bilgi sahibi olmadığını söyleyenlerin oranı ise % 16.7’dir. % 18.5 oranında ise fikir beyanında bulunulmamıştır. Kırım Tatarları kendi bölgelerinde bulunan diğer tatar yerleşmelerini bilmektedirler. En azından aynı geçmişten gelen halklar olarak birbirinden haberdar olmaları beklenebilir. Zaten Konya il sınırları dahilinde toplam on kadar tatar köyü mevcut olup bu köylerin birbiriyle tanışık olması doğaldır. Bu durum ortak kimliğe sahip çıkma anlamı da taşımaktadır.

2.8.4. Kırım Türkleri Yardımlaşma Derneği ile İlişkiler

Tablo 22: Dernekle bağlantılı olma durumu

	Sayı	%	Toplam
Giderim	134	57,5	57,5
Nadir giderim	74	31,8	31,8
Gitmem	25	10,7	10,7
Toplam	233	100,0	100,0

Kırım Tatarları arasında dernekleşme şeklinde bir araya gelme ve ortak kültür ve kimliği korumada bundan yararlanma durumu yaygındır. Türkiye genelinde birçok ilde bulunan dernekler Ankara'da bulunan genel merkeze bağlı olarak faaliyette bulunurlar. Konya'da bulunan dernek şubesi bunlardan biridir. Konya ve çevresinde yerleşmiş bulunan tatarlar bu dernek aracılığıyla bir araya gelirler ve çeşitli etkinlikler gerçekleştirirler. Örnek olarak dernek şubesince 1944 sürgününün yıldönümünde Konya'da panel ve konferanslar düzenlenmektedir. Yine tepreç şenlikleri organizasyonu da dernek tarafından yapılmaktadır.

Araştırmaya katılanların dernekle ilişkilerini gösteren tabloya bakıldığında çoğunluğun dernekle ilgisinin bulunduğu görülmektedir. Sadece % 10 oranında katılımcı derneğe gitmediğini belirtmiştir. Burada, derneğe gidip gitmeme sorusu dernek faaliyetlerini takip etme ve bunlara katılma şeklinde anlaşılmaktadır. Dernekleşmenin Tatarlarca benimsendiği ve ilgi gördüğü söylenebilir. Çevrede bulunan tatar köyleri arasında iletişimin sağlanması konusunda da derneğin önemli rol oynadığı görülmektedir.

Derneklerin kuruluş amaçları doğrultusunda belli faaliyetleri bulunmaktadır. Bunlar genelde Tatar kimliğinin yaşatılmasına yönelik toplu etkinlikler şeklinde gerçekleştirilir. Örnek olarak aşağıda Yağlıbayat Köyü Yardımlaşma Derneğinin gerçekleştirdiği faaliyetler sıralanmıştır:¹⁴⁸

- 1-Köyde ağaçlandırma çalışmaları.
- 2-Köy bademliğinin budanması gövde ilacı atılması.
- 3-Köy lambalarının eksiklerinin tamamlanması.
- 4-Kurban derilerinin ve hububatın toplanarak pilav kayıt malzemesi alınması.
- 5-Köy genelinde sağlık taraması.
- 6-Köy ilk öğretim okulu kütüphanesine kitap toplanması.
- 7-Köy rehberi çıkarılması.
- 8-Köy ilk öğretim okuluna kırtasiye yardımı.
- 9-İftar yemeği.
- 10-Tepreç şöleni
- 11-Ramazanda gıda yardımı.
- 12-Anadolu polikliniğiyle sözleşme yapılması.
- 13-Her sene yapılan tepreşimizde halkımıza ve misafirlere pilav ikram edilmesi.
- 14-Çocuklarımızın sünnet ettirilmesi.

¹⁴⁸ <http://www.yagder.com/faaliyet.htm> (30.09.2006)

- 15-Köylümüzün kan guruplarının tespit edilmesi.
- 16-Hasta, düğün ve taziye ziyaretlerinin yapılması.
- 17-Köyümüzdeki ihtiyaç sahiplerine maddi yardım yapılması.

2.8.5. Dernek Yayınlarını Takip Etme Düzeyi

Tablo 23: Dernek Yayınlarının Takip Edilme Durumu

	Sayı	%	Toplam
Düzenli olarak	127	54,5	54,5
Arasıra	90	38,6	38,6
Takip etmem	16	6,9	6,9
Toplam	233	100,0	100,0

Dernek yayınlarından maksat periyodik olarak yayınlanan bülten, dergi gibi materyaller ile çeşitli kitapçıklardır. Dernek şubelerinin kendi yayınları bulunmakla beraber daha çok Ankara’da bulunan Kırım Türkleri Kültür Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Genel Merkezinin yayınları şubelerce dağıtılmaktadır. Bu yayınlar dernek tüzüğünde belirtilen amaçlar doğrultusunda çıkarılmaktadır.¹⁴⁹ Yayınların ana konusu Kırım ve tatarların tarihi veya kültürüdür. Daha çok Kırım’dan ve Milli Kurultaydan haberler ve resimlere yer verilmektedir. Bir önceki tabloya benzer şekilde araştırmaya katılanların çoğunluğu dernek yayınlarını takip etmektedir. Düzenli olarak ve ara sıra takip edenler birlikte düşünülürse büyük çoğunluğun dernek yayınlarıyla ilgilenmekte olduğu görülmektedir.

2.8.6. Kırım’a Gitme İsteği

Tablo 24: Kırım’a Gitme İsteğine Göre Dağılım

	Sayı	%	Toplam
Her zaman	129	55,4	55,4
Fikrim yok	65	27,9	27,9
Hiçbir zaman	39	16,7	16,7
Toplam	233	100,0	100,0

¹⁴⁹ Dernek tüzüğünün ilgili kısımları çalışmanın sonunda ekler bölümünde yer alacaktır.

Kırım’a gitme isteğini gösteren tabloya bakıldığında katılanların çoğunun gitmek istediği, çok azının ise bunu düşünmediği görülmektedir. Bir bakıma ana yurt olan Kırım’a gitme isteğinin fazla olması normaldir. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki bu gitme isteği turistik bir gezi niyetinden öte geçmemektedir.

2.8.7. Gaspıralı İsmail Bey Hakkındaki Bilgi Düzeyi

Tablo 25: Gaspıralı İsmail Bey Hakkında Bilgi Sahibi Olma Durumu

	Sayı	%	Toplam
Biliyorum	148	63,5	63,5
Fikrim yok	72	30,9	30,9
Bilmiyorum	13	5,6	5,6
Toplam	233	100,0	100,0

Araştırmaya katılanlara Gaspıralı İsmail Bey ile ilgili böyle bir sorunun yöneltilmesi, Gaspıralı’nın son dönemde Kırım’da yetişmiş ve bütün Türk Dünyasında tanınmış önemli bir aydın olması nedeniyledir. Bugün Kırım’dan bahsedilen her yerde Gaspıralı adı da geçmektedir. Araştırmaya katılanlara yöneltilen bu soru ile Kırım ve Türk Dünyası için önemli bir şahsiyeti ne kadar tanıdıklarının ortaya konulması amaçlanmıştır. Katılanların büyük çoğunluğu Gaspıralı hakkında bilgi sahibi olduklarını belirtmişlerdir. Bu durumun yukarıda da belirtilen dernek ve yayınların takip edilmesiyle de bağlantılı olduğu söylenebilir. Tablo 19’da olduğu gibi burada da bilginin az veya çokluğu değil, var olup olmaması dikkate alınmıştır.

2.8.8. Kırım’da Yaşama İsteği

Tablo 26: Kırım’da Yaşamayı İsteyip İstememe Durumu

	Sayı	%	Toplam
Evet	118	50,6	50,6
Hayır	115	49,4	49,4
Toplam	233	100,0	100,0

“Kırım’da yaşamak ister miydiniz” şeklinde bir soruya verilecek cevap realiteyi değil daha çok temenniyi ifade edecektir. Araştırmaya katılanların Kırım’da yaşama isteğini gösteren tabloya bakıldığında “Kırım’da yaşamak isterim” diyenlerin oranı ile istemeyenlerin oranı eşit sayılabilir. Kırım’da yaşama isteği, ataların yurdu olması ve sürekli olarak zihinlerde bir Kırım gerçeği bulunmasına bağlanabilir. Ancak göçlerin

üzerinden bir asırlık zaman geçmiş ve göç edenlerin ardından Anadolu’da yeni bir yurt oluşturulmuştur. Göçmenlerin torunları bu yeni yurtlarında hayatlarını sürdürmekte ve Kırım’a dönmeyi pek düşünmemektedirler. Kaldı ki Kırım’da yaşama isteğinin gerçekleşmesi, sosyo-kültürel ekonomik ve siyasi nedenlere bağlı olarak pek mümkün gözükmemektedir. Yaşam standartlarını oluşturmak için gerekli çevre ve ortam artık mevcut değildir.

2.8.9. Kırım Gelenekleri ile İlgili Görüşler

Tablo 27: Kırım Geleneklerinin Yaşamıyla İlgili Düşüncelerin Dağılımı

	Sayı	%	Toplam
Evet	68	29,2	29,2
Kısmen	76	32,6	32,6
Hayır	89	38,2	38,2
Toplam	233	100,0	100,0

Araştırmaya katılanlara “Kırım Tatar Geleneklerinin Yaşadığını Düşünüyor musunuz” şeklinde yöneltilen soruya % 29.2 oranında evet cevabı verilmiştir. Buna karşılık geleneklerin yaşamadığını düşünenler çoğunluktadır. Geleneklerin kısmen yaşadığını düşünenlerin oranı da % 32.6’dır. Geleneklerin varlığını sürdürmesini etkileyen bir çok faktörden söz edilebilir. Değişme olgusu, kentleşme ve bunların getirdiği sonuçlar adetleri ve bunların algılanışını etkilemektedir.

2.9. DİNİ-SOSYAL ETKİNLİKLER

2.9.1. Konya’daki Türbeleri Ziyaret Etme

Tablo 28: Konya’da Bulunan Türbeleri Ziyaret Etme Durumu

	Sayı	%	Toplam
Her zaman	107	45,9	45,9
Bazen	77	33,0	33,0
Hiçbir zaman	49	21,0	21,0
Toplam	233	100,0	100,0

Araştırmaya katılanların yarıya yakını türbe ziyareti yaptığını belirtmektedir. Türbe ziyaretini bazen yaptığını söyleyenlerle beraber düşünüldüğünde türbe ziyaretinin tatarlar arasında sıklıkla görülen bir tutum olduğu söylenebilir.

2.9.2. Sıkıntı Anında Yapılan Dini Etkinlikler

Tablo 29: Sıkıntı Anında Yapılan Davranış ve Tutumlar

	Sayı	%	Toplam
Namaz kılmak	52	22,3	22,3
Kuran okumak	26	11,2	11,2
Dua etmek	75	32,2	32,2
Türbeleri ziyaret etmek	65	27,9	27,9
Adak adamak	12	5,2	5,2
Başka (Belirtiniz)	3	1,3	1,3
Toplam	233	100,0	100,0

Sıkıntı anında yapılan dini karakterli davranışları gösteren tabloya bakıldığında araştırmaya katılanların sıkıntı anında en çok dua etmeyi tercih ettikleri (% 32.2) görülmektedir. Bundan başka sırasıyla türbe ziyareti (% 27.9), namaz kılmak (% 22.3), Kur'an okumak (% 11.2), ve adak adamak (% 5.2) görülmektedir.

2.10. İNANÇ İLE İLGİLİ BULGULAR

Araştırmanın bundan sonraki kısmında inanç, ibadet, bazı inanışlar ve Kırım göçleri ile ilgili bilgi düzeyi, değişkenler arası ilişkiler çerçevesinde ele alınacaktır. Değişken olarak; cinsiyet, yaş ve eğitim düzeyi değerlendirmeye alınmış, diğer değişkenlerin, çalışmanın amacına yönelik anlamlı veriler içermediği düşünülerek bunlar değerlendirilmeye alınmamıştır. Ayrıca değerlendirmeye alınan değişkenlerle ilgili tablolar birlikte ele alınacaktır.

2.10.1. Allah İnancı ile İlgili Tutumlar

Tablo 30: Allah'a İnanç İle Cinsiyet İlişkisi

			Allah inancı				Toplam
			Her şeyi yoktan var eden ve gücü yeten Allah'ın var ve bir olduğuna inanıyorum	Allah'ın varlığına inanıyorum ama kavrayamadığım noktalar var	Allah her şeyi yaratmıştır ama dünyanın işlerine karışmaz	Ailem ve çevrem inandığı için ben de inanıyorum	
Cinsiyet	Erkek	Sayı	30	31	42	13	116
		%	12,9%	13,3%	18,0%	5,6%	49,8%
	Kadın	Sayı	40	30	30	17	117
		%	17,2%	12,9%	12,9%	7,3%	50,2%
Toplam		Sayı	70	61	72	30	233
		%	30,0%	26,2%	30,9%	12,9%	100,0%

Value: 3,974

df: 3

P: 0,002

Tablo 31: Allah'a İnanç İle Yaş İlişkisi

			Allah inancı				Toplam
			Her şeyi yoktan var eden ve gücü yeten Allah'ın var ve bir	Allah'ın varlığına inanıyorum ama kavrayamadığım noktalar v	Allah her şeyi yaratmıştır ama dünyanın işlerine karışmaz	Ailem ve çevrem inandığı için ben de inanıyorum	
Yaş	15-25	Sayı	9	6	12	6	33
		%	3,9%	2,6%	5,2%	2,6%	14,2%
	26-35	Sayı	15	22	13	7	57
		%	6,4%	9,4%	5,6%	3,0%	24,5%
	36-45	Sayı	20	18	19	8	65
		%	8,6%	7,7%	8,2%	3,4%	27,9%
	46-55	Sayı	13	9	19	8	49
		%	5,6%	3,9%	8,2%	3,4%	21,0%
	65 ve yukarısı	Sayı	13	6	9	1	29
		%	5,6%	2,6%	3,9%	,4%	12,4%
Toplam		Sayı	70	61	72	30	233
		%	30,0%	26,2%	30,9%	12,9%	100,0%

Value: 14,144

df: 12

P: 0,002

Tablo 32: Allah'a İnanç İle Eğitim İlişkisi

		Allah İnancı				Toplam
		Her şeyi yoktan var eden ve gücü yeten Allah'ın var ve bir	Allah'ın varlığına inanıyorum ama kavrayamadığım noktalar var	Allah her şeyi yaratmıştır ama dünyanın işlerine karışmaz	Ailem ve çevrem inandığı için ben de inanıyorum	
Eğitim	Okuma-yazma bilmiy	Sayı 3	4	1	1	9
	%	1,3%	1,7%	,4%	,4%	3,9%
	İlköğretim mezunu	Sayı 15	9	16	3	43
	%	6,4%	3,9%	6,9%	1,3%	18,5%
	Lise ve dengi mezun	Sayı 37	36	35	20	128
	%	15,9%	15,5%	15,0%	8,6%	54,9%
	Yükseköğretim mezun	Sayı 15	12	20	6	53
	%	6,4%	5,2%	8,6%	2,6%	22,7%
Toplam	Sayı	70	61	72	30	233
	%	30,0%	26,2%	30,9%	12,9%	100,0%

Value: 7,569

df: 9

P: 0,005

Yukarıdaki tablolarda farklı değişkenlere göre Allah'a inanma durumu görülmektedir. Cinsiyete göre bakıldığında Allah inancının erkek ve kadınlar arasında yaklaşık olarak eşit şekilde var olduğu, kadınların kesin inanma oranının fazla olduğu, inanmakla beraber bazı problemlerinin bulunduğunu ifade edenlerin ise eşit oranda olduğu görülmektedir. Allah'a inanma konusunda cinsiyet değişkenine bağlı olarak bir farklılaşma ortaya çıkmamıştır.

Yaş değişkeni ile Allah'a inanç arasındaki ilişkilerde, yaş ilerledikçe kesin inanma oranını arttığı, orta ve üst yaşlarda ise biraz azalma olduğu görülmektedir. İnanma ile beraber çözülemeyen sorunları bulunduğunu ifade edenler çoğunlukla orta yaş grubu üyeleridir. Aynı şekilde Allah'ın yaratıcı olduğunu ancak dünya işlerine karışmayacağını belirtenler genellikle orta ve alt yaş grubundadır. Yaşlılarda ise bu oran çok düşüktür. Bu durum, genç yaştakiler ve orta yaş grubunda bulunanların daha seküler bir eğitim ve anlayışla yetişmelerine bağlanabilir.

Eğitim düzeyi ile ilgili verilere bakıldığında kesin inanç ile problemli inanma oranlarının eğitim seviyesinin yükselmesine bağlı olarak arttığı görülmektedir. Dünya işlerine karışmayan bir yaratıcı inancı da aynı şekilde eğitim düzeyinin artmasıyla beraber yükselmektedir. Yüksek Öğretim mezunu olanların yaklaşık yarısının bu inancı taşıdıkları görülmektedir. İnancı aile ve çevre etkisine bağlayanların oranı düşüktür.

2.10.2. Hz. Muhammed'in Peygamberliğine İnanma

Tablo 33: Hz. Muhammed'in Peygamberliğine İnanç ve Cinsiyet

			Aşağıdakilerden Hangisi Hz. Muhammet ile ilgili Görüşlerinize Uygundur?				Toplam
			Allah'ın kulu ve peygamberidir	Önemli bir tarihi şahsiyettir	Her zaman örnek kimsedir	Hakkında fazla bilgim yok	
Cinsiyet	Erkek	Sayı	55	38	21	2	116
		%	23,6%	16,3%	9,0%	,9%	49,8%
	Kadın	Sayı	50	49	15	3	117
		%	21,5%	21,0%	6,4%	1,3%	50,2%
Toplam		Sayı	105	87	36	5	233
		%	45,1%	37,3%	15,5%	2,1%	100,0%

Value: 2,825

df: 3

P: 0,004

Hz. Muhammed'in peygamberliğine inanma ile ilgili tutumlarda cinsiyet değişkenine göre farklılaşma görülmemektedir. "Allah'ın kulu ve peygamberidir" diyenler erkek ve kadınlar arasında çoğunluğu oluşturmaktadır. Bununla beraber peygamberi, tarihi bir şahsiyet olarak tanıyanlar da önemli bir oranı oluşturmaktadır. Peygamberler hakkındaki bilgi yetersizliği veya sadece sözlü kaynaklardan öğrenmiş olma gibi nedenlere bağlı olarak bu inanışların ortaya çıktığı söylenebilir. Yaş değişkenine bakıldığında ise yaş ilerledikçe peygamber inancının arttığı, genel olarak peygamberlik ile ilgili kesin inanma oranının yüksek olduğu görülmektedir. Verilere genel olarak bakıldığında araştırmaya katılanların büyük çoğunluğunun (yaklaşık % 95) Hz. Muhammed'i bir şekilde tanıdığı anlaşılmaktadır. Benzer sonuçlar eğitim düzeyi incelendiğinde de görülmektedir.

Tablo 34: Hz. Muhammed'in Peygamberliğine İnanç ve Yaş İlişkisi

			Aşağıdakilerden Hangisi Hz. Muhammet ile ilgili Görüşlerinize Uygundur?				Toplam
			Hz. Muhammet Allah'ın kulu ve peygamber olduğuna inanıyorum	Hz. Muhammet önemli bir tarihi şahsiyettir	Hz. Muhammet her zaman örnek alınacak kimsedir	Hakkında fazla bilgim yok	
Yaş	15-25	Sayı	21	7	2	3	33
		%	9,0%	3,0%	,9%	1,3%	14,2%
	26-35	Sayı	24	27	6		57
		%	10,3%	11,6%	2,6%		24,5%
	36-45	Sayı	23	23	17	2	65
		%	9,9%	9,9%	7,3%	,9%	27,9%
	46-55	Sayı	18	20	11		49
		%	7,7%	8,6%	4,7%		21,0%
	65 ve yukarısı	Sayı	19	10			29
		%	8,2%	4,3%			12,4%
Toplam		Sayı	105	87	36	5	233
		%	45,1%	37,3%	15,5%	2,1%	100,0%

Value: 35,765

df: 12

P:0,000

Tablo 35: Hz. Muhammed’in Peygamberliğine İnanç ve Eğitim İlişkisi

		Aşağıdakilerden Hangisi Hz. Muhammet ile İlgili Görüşlerinize Uygundur?				Toplam
		Hz. Muhammet Allah'ın kulu ve peygamber olduğuna kesin olduğ	Hz. Muhammet önemli bir tarihi şahsiyettir	Hz. Muhammet her zaman örnek alınacak kimsedir	Hakkında fazla bilgin yok	
Eğitim	Okuma-yazma bilmiyi Sayı	7	2			9
	%	3,0%	,9%			3,9%
	İlköğretim mezunu Sayı	23	15	5		43
	%	9,9%	6,4%	2,1%		18,5%
	Lise ve dengi mezunu Sayı	54	51	21	2	128
	%	23,2%	21,9%	9,0%	,9%	54,9%
	Yükseköğretim meznu Sayı	21	19	10	3	53
	%	9,0%	8,2%	4,3%	1,3%	22,7%
Toplam Sayı		105	87	36	5	233
		45,1%	37,3%	15,5%	2,1%	100,0%

Value: 10,908

df: 9

P: 0,002

2.10.3. Ahiret İnancı

Ahiret inancı iman esasları arasında en çok üzerinde durulan ve kader tartışmalarıyla öne çıkan bir olgudur. Araştırmaya katılanlara “insanın dünyada yaptığı herşeyden sorumlu olduğu ve ahirette bundan hesaba çekileceği” yargısına katılıyor musunuz şeklinde soru yöneltilerek ahirete inanma durumu ölçülmek istenmiştir. Tablolardaki verilere bakıldığında kadınların ahirete inanma oranlarının erkeklerden fazla olduğu görülmektedir. Bu konuda fikri olmadığını beyan edenlerin oranı birbirine yakındır. Ahirete inanmanın çoğunluk teşkil etmediği görülmekte olup bu durum konunun karmaşıklığı ve seküler düşünce tarzının yayılması ile açıklanabilir.

Yaş değişkenine göre ahirete inanmanın yaş artışıyla doğru orantılı olarak arttığı, hesaba inanmama oranının ise ileri yaşlarda düştüğü görülmektedir. Yaşlıların ölümü ve sonrasını daha çok dert edindikleri bir gerçektir. Bu konuda fikir beyan etmeyenlerin ise genelde orta yaş grubunda oldukları görülmektedir.

Ahirete inanma ile eğitim düzeyi ilişkisine bakıldığında ise yukarıdakine benzer bir tablo ortaya çıkmakta olup, eğitim düzeyindeki artışla beraber inanma oranında da bir artış görülmektedir. Ancak inanmama eğiliminin de aynı şekilde eğitim düzeyiyle beraber artış gösterdiği de anlaşılmaktadır.

Tablo 36: Ahiret İnancı ile Cinsiyet İlişkisi

			İnsan Bu Dünyada Yaptığı Herşeyden Sorumludur ve Ahirette de Bunlardan Hesap Verecek İnancına Katılıyor Musunuz?			Toplam
			Katılıyorum	Fikrim yok	Katılmıyorum	
Cinsiyet	Erkek	Sayı	48	47	21	116
		%	20,6%	20,2%	9,0%	49,8%
	Kadın	Sayı	56	48	13	117
		%	24,0%	20,6%	5,6%	50,2%
Toplam		Sayı	104	95	34	233
		%	44,6%	40,8%	14,6%	100,0%

Value: 2,504

df: 2

P: 0,002

Tablo 37: Ahiret İnancı ile Yaş İlişkisi

			İnsan Bu Dünyada Yaptığı Herşeyden Sorumludur			Toplam
			Katılıyorum	Fikrim yok	Katılmıyorum	
Yaş	15-25	Sayı	16	11	6	33
		%	6,9%	4,7%	2,6%	14,2%
	26-35	Sayı	18	29	10	57
		%	7,7%	12,4%	4,3%	24,5%
	36-45	Sayı	26	29	10	65
		%	11,2%	12,4%	4,3%	27,9%
	46-55	Sayı	29	17	3	49
		%	12,4%	7,3%	1,3%	21,0%
	65 ve yukarısı	Sayı	15	9	5	29
		%	6,4%	3,9%	2,1%	12,4%
Toplam		Sayı	104	95	34	233
		%	44,6%	40,8%	14,6%	100,0%

Value: 11,687

df: 8

P:0,001

Tablo 38: Ahiret İnancı ile Eğitim İlişkisi

			İnsan Bu Dünyada Yaptığı Herşeyden Sorumludur			Toplam
			Katılıyorum	Fikrim yok	Katılmıyorum	
Eğitim	Okuma-yazma bilmiyor	Sayı	4	2	3	9
		%	1,7%	,9%	1,3%	3,9%
	İlköğretim mezunu	Sayı	24	13	6	43
		%	10,3%	5,6%	2,6%	18,5%
	Lise ve dengi mezunu	Sayı	56	57	15	128
		%	24,0%	24,5%	6,4%	54,9%
	Yükseköğretim mezunu	Sayı	20	23	10	53
		%	8,6%	9,9%	4,3%	22,7%
Toplam		Sayı	104	95	34	233
		%	44,6%	40,8%	14,6%	100,0%

Value: 7,822

df: 6

P: 0,002

2.11. İBADET İLE İLGİLİ BULGULAR

İbadetler bir dinin mensupları açısından o dine olan bağlılığın göstergesi olarak algılanır. İbadet, kişilerin yaşamakta olduğu dini tecrübenin ifade şekillerinden biridir. Bu itibarla ibadetsiz din olmadığı gibi ibadetsiz dini hayattan da söz edilemez. Aşağıda örneklemin İslam'ın temel ibadetleri olan namaz, hac, zekat ve oruçla ilgili tutum ve düşünceleri incelenecektir.

2.11.1. Namaz İbadeti ile İlgili Tutumlar

Tablo 39: Namaz ve Cinsiyet İlişkisi

		Aşağıdakilerden Hangisi Namazla İlgili Düşüncenize Uygundur?					Toplam
		Allah'ın emri ve kulluk görevidir	Kılınması gerektiğini biliyorum ama kılamıyorum	Zor ve yorucu	Adet ve gelenektir	Kılınması gerektiğine inanmıyorum	
Cinsiyet Erkek	Sayı	21	22	42	27	4	116
	%	9,0%	9,4%	18,0%	11,6%	1,7%	49,8%
Kadın	Sayı	17	23	52	20	5	117
	%	7,3%	9,9%	22,3%	8,6%	2,1%	50,2%
Toplam	Sayı	38	45	94	47	9	233
	%	16,3%	19,3%	40,3%	20,2%	3,9%	100,0%

Value: 2,657

df: 4

P: 0, 005

İslam'da en önemli ibadet olan namaz kılma ile ilgili tutumlar farklı değişkenlere göre incelendiğinde cinsiyet açısından pek farklılaşma olmadığı, erkek ve kadınlardan çoğunluğunun namazı zor ve yorucu buldukları, erkeklerde bu oranın daha fazla olduğu görülmektedir. Namazın bir kulluk görevi olduğunu belirtenler ile kılınması gerektiğine inanalar beraber düşünüldüğünde namazın yapılması gerekli bir dini görev olduğunu düşünenler erkek ve kadınlarda birbirine yakın oranlardadır. Araştırmaya katılanların % 20,2'si namazın gelenek olduğunu düşünmektedir.

Tablo 40: Namaz ve Yaş İlişkisi

			Aşağıdakilerden Hangisi Namazla İlgili Görüşlerinize Uygundur?					
			Allah'ın emri ve kulluk görevidir	Kılınması gerektiğini biliyorum ama kılamıyorum	Zor ve yorucu	Adet ve gelenektir	Kılınması gerektiğine inanmıyorum	Toplam
Yaş	15-25	Sayı	7	4	12	5	5	33
		%	3,0%	1,7%	5,2%	2,1%	2,1%	14,2%
	26-35	Sayı	11	7	21	18		57
		%	4,7%	3,0%	9,0%	7,7%		24,5%
	36-45	Sayı	10	15	26	12	2	65
		%	4,3%	6,4%	11,2%	5,2%	,9%	27,9%
	46-55	Sayı	6	11	23	7	2	49
		%	2,6%	4,7%	9,9%	3,0%	,9%	21,0%
	65 ve yukarı	Sayı	4	8	12	5		29
		%	1,7%	3,4%	5,2%	2,1%		12,4%
Toplam		Sayı	38	45	94	47	9	233
		%	16,3%	19,3%	40,3%	20,2%	3,9%	100,0%

Value: 25,848 df: 16 P:0,005

Yaş açısından bakıldığında namazın kulluk görevi olduğunu düşünenlerin oranı yaş ile ters orantılı görünmektedir. Yaş arttıkça namazın kulluk görevi olduğunu düşünenlerin oranı azalmaktadır. Bunun sebebi üst yaş grubu üyelerinin geçmişte yeterli bir dini eğitim alamamaları olabilir. Bütün yaş gruplarında çoğunluğu namazın zor olduğunu düşünenler oluşturmaktadır.

Tablo 41: Namaz ve Eğitim İlişkisi

			Aşağıdakilerden Hangisi Namaz Hakkındaki Görüşlerinize Uygundur?					
			Allah'ın emri ve kulluk görevidir	Kılınması gerektiğini biliyorum ama kılamıyorum	Zor ve yorucu	Adet ve gelenektir	Kılınması gerektiğine inanmıyorum	Toplam
Eğitim	Okuma-yazma bilmi	Sayı	1	3	4	1		9
		%	,4%	1,3%	1,7%	,4%		3,9%
	İlköğretim mezunu	Sayı	10	5	14	11	3	43
		%	4,3%	2,1%	6,0%	4,7%	1,3%	18,5%
	Lise ve dengi mezur	Sayı	17	25	56	27	3	128
		%	7,3%	10,7%	24,0%	11,6%	1,3%	54,9%
	Yükseköğretim mez	Sayı	10	12	20	8	3	53
		%	4,3%	5,2%	8,6%	3,4%	1,3%	22,7%
Toplam		Sayı	38	45	94	47	9	233
		%	16,3%	19,3%	40,3%	20,2%	3,9%	100,0%

Value: 10,390 df: 12 P: 0,005

Eğitim seviyesi ile namaz kılma ilişkisine bakıldığında ise namazın görev olduğunu düşünenlerin oranı eğitim seviyesiyle doğru orantılı olarak artmakta ancak yüksek öğretim mezunlarının çoğunluğu namazı zor ve yorucu bulmaktadır. Verilere genel olarak bakıldığında namaz ibadetinin kabul gördüğü ancak yerine getirme oranının düşük olduğu söylenebilir.

2.11.2. Hac ile İlgili Tutumlar

İslam'ın beş esasından biri olan ve belli bir maddi imkan sahibi olmayı gerektiren hac ibadeti, özel şartlara bağlı olduğundan herkesin yerine getirmesi gereken bir ibadet değildir. Bunun için öncelikle belli bir maddi imkana sahip olmak gereklidir. Ülkemizde hac ibadetiyle ilgili dikkat çekici bir husus , bu ibadeti yerine getirmek üzere gidenlerin yaş ortalamasının yüksek oluşudur. Ancak bu durum dini bilgi kaynaklarının ve hac ile ilgili düşüncelerin değişmesiyle beraber giderek farklılaşabilir. Haccın namaz ve oruç ibadetlerine göre sosyal yönü daha belirgindir.¹⁵⁰ Hacca gitmek, öncesi ve sonrasıyla kişilerde önemli etkiler meydana getiren özel bir eylemdir.

Hac ile ilgili tutumlarda cinsiyet açısından belli bir farklılaşma mevcuttur. Hacca en az bir defa gidenlerin oranı erkeklerde daha fazladır. Bu durum erkeklerin kadınlara göre daha rahat gidebilme imkanı bulmaları ve buna karşılık kadınların tek başlarına gitmelerinin daha zor olmasıyla açıklanabilir. Kadınlardan hacca gitmeye gerek olmadığını düşünenlerin oranı ise erkeklerden fazladır. Yaşa göre bakıldığında hacca gitme oranının orta yaşlarda daha fazla olduğu, bununla beraber genç yaş grubu diyebileceğimiz 15-25 arası yaş grubunun yaklaşık üçte birinin hacca gittiği görülmektedir. Genel olarak bakıldığında, gidenlerle birlikte haccı zenginlerin yapması gereken bir ibadet olarak ifade edenler beraber düşünüldüğünde, hac ibadetini benimseyenlerin oranı oldukça fazladır. Katılanların % 18.5'i hacca gitmenin gerekli olmadığını düşünmektedir.

Tablo 42: Hac İbadeti ile Cinsiyet İlişkisi

			Aşağıdakilerden Hangisi Hac ile İlgili Görüşünüze Uygundur?				Toplam
			Bir defa gittim	Birden fazla gittim	Zenginlerin yapması gereken ibadettir	Gidilmesi gerektiğine inanmıyorum	
Cinsiyet	Erkek	Sayı	21	32	51	12	116
		%	9,0%	13,7%	21,9%	5,2%	49,8%
	Kadın	Sayı	6	31	49	31	117
		%	2,6%	13,3%	21,0%	13,3%	50,2%
Toplam		Sayı	27	63	100	43	233
		%	11,6%	27,0%	42,9%	18,5%	100,0%

Value: 16, 781

df: 3

P: 0, 001

¹⁵⁰ Hac İbadetiyle ilgili ülkemizde uygulamalı olarak yapılan bir çalışmada, haccın sosyo-kültürel boyutu ele alınmış, öncesi ve sonrasıyla hac olayı incelenmiştir. Bildiğimiz kadarıyla bu çalışma şu ana kadar alanında tektir. Bkz: Mehmet Bayyigit, **Sosyo-Kültürel Yönleriyle Türkiye’de Hac Olayı**, Türkiye Diyanet Vakfı Yay. Ank. 1998.

Tablo 43: Hac İbadeti ile Yaş İlişkisi

			Aşağıdakilerden Hangisi Hac İle İlgili Görüşlerinize Uygundur?				Toplam
			Bir defa gittim	Birden fazla gittim	Zenginlerin yapması gereken ibadettir	Gidilmesi gerektiğine inanmıyorum	
Yaş	15-25	Sayı	5	7	14	7	33
		%	2,1%	3,0%	6,0%	3,0%	14,2%
	26-35	Sayı	3	20	28	6	57
		%	1,3%	8,6%	12,0%	2,6%	24,5%
	36-45	Sayı	11	16	28	10	65
		%	4,7%	6,9%	12,0%	4,3%	27,9%
	46-55	Sayı	3	15	17	14	49
		%	1,3%	6,4%	7,3%	6,0%	21,0%
	65 ve yukarı	Sayı	5	5	13	6	29
		%	2,1%	2,1%	5,6%	2,6%	12,4%
Toplam		Sayı	27	63	100	43	233
		%	11,6%	27,0%	42,9%	18,5%	100,0%

Value: 15,687

df: 12

P: 0,002

Tablo 44: Hac İbadeti ile Eğitim İlişkisi

			Aşağıdakilerden Hangisi Hac İle İlgili Görüşlerinize Uygundur?				Toplam
			Bir defa gittim	Birden fazla gittim	Zenginlerin yapması gereken ibadettir	Gidilmesi gerektiğine inanmıyorum	
Eğitim	Okuma-yazma bilmi	Sayı	2	2	3	2	9
		%	,9%	,9%	1,3%	,9%	3,9%
	İlköğretim mezunu	Sayı	9	9	20	5	43
		%	3,9%	3,9%	8,6%	2,1%	18,5%
	Lise ve dengi mezur	Sayı	7	34	57	30	128
		%	3,0%	14,6%	24,5%	12,9%	54,9%
	Yükseköğretim mezu	Sayı	9	18	20	6	53
		%	3,9%	7,7%	8,6%	2,6%	22,7%
Toplam		Sayı	27	63	100	43	233
		%	11,6%	27,0%	42,9%	18,5%	100,0%

Value: 16,274

df: 9

P: 0,005

2.11.3. Zekat ile İlgili Tutumlar

Zekat ibadeti, hacda olduğu gibi belli bir maddi imkana sahip olmayı gerektirir. Bu nedenle herkesi ilgilendirmeyen bir ibadettir. Bununla ilgili tablolar incelendiğinde, cinsiyet değişkenine göre zekat ile ilgili tutumlarda farklılaşma olmadığı görülmektedir. Farklı tutumlar birbirine yakın oranlarda görülmektedir. Zekatın zengin için ibadet olduğunu düşünenler ile gerekli olmadığını düşünenler yakın oranlardadır. Katılanların % 51'i zekatın gerekli ve önemli olduğunu düşünürken, % 21,5'i vergilerin zekat yerine geçeceğini düşünmektedir. Yaş ve eğitim değişkenine bakıldığında yaş artışıyla zekatın

ibadet olduğunu düşünenlerin oranının düştüğü, eğitim düzeyinin artmasıyla ise bu oranın yükseldiği görülmektedir.

Tablo 45: Zekat ve Cinsiyet İlişkisi

			Aşağıdakilerden Hangisi Zekatla İlgili Düşüncenize Uygundur?				Toplam
			Zenginlerin yerine getirdiği ibadettir	Zekat, sosyal dayanışma ve yardımlaşma için önemlidir	Devletin aldığı vergilerde zekat yerine geçer	Zekat vermeye gerek yok	
Cinsiyet	Erkek	Sayı	36	22	26	32	116
		%	15,5%	9,4%	11,2%	13,7%	49,8%
	Kadın	Sayı	36	25	24	32	117
		%	15,5%	10,7%	10,3%	13,7%	50,2%
Toplam		Sayı	72	47	50	64	233
		%	30,9%	20,2%	21,5%	27,5%	100,0%

Value: 0,267

df: 3

P: 0.005

Tablo 46: Zekat ve Yaş İlişkisi

			Aşağıdakilerden Hangisi Zekatla İlgili Görüşlerinize Uygundur?				Toplam
			Zengin olanların yerine getirdiği ibadettir	Zekat, sosyal dayanışma ve yardımlaşma için önemlidir	Devletin aldığı vergilerde zekat yerine geçer	Zekat vermeye gerek yok	
Yaş	15-25	Sayı	18	6	6	3	33
		%	7,7%	2,6%	2,6%	1,3%	14,2%
	26-35	Sayı	14	13	7	23	57
		%	6,0%	5,6%	3,0%	9,9%	24,5%
	36-45	Sayı	14	14	20	17	65
		%	6,0%	6,0%	8,6%	7,3%	27,9%
	46-55	Sayı	18	12	12	7	49
		%	7,7%	5,2%	5,2%	3,0%	21,0%
	65 ve yukarısı	Sayı	8	2	5	14	29
		%	3,4%	,9%	2,1%	6,0%	12,4%
Toplam	Sayı	72	47	50	64	233	
	%	30,9%	20,2%	21,5%	27,5%	100,0%	

Value: 33,198

df: 12

P:0,001

Tablo 47: Zekat ve Eğitim İlişkisi

		Aşağıdakilerden Hangisi Zekatla İlgili Görüşlerinize Uygundur?				Toplam
		Zengin olanların yerine getirdiği ibadettir	Zekat, sosyal dayanışma ve yardımlaşma için önemlidir	Devletin aldığı vergilerde zekat yerine geçer	Zekat vermeye gerek yok	
Eğitim	Okuma-yazma bilmiyc Sayı	4	1	2	2	9
	%	1,7%	,4%	,9%	,9%	3,9%
	İlköğretim mezunu Sayı	11	7	9	16	43
	%	4,7%	3,0%	3,9%	6,9%	18,5%
	Lise ve dengi mezunu Sayı	44	24	27	33	128
	%	18,9%	10,3%	11,6%	14,2%	54,9%
	Yükseköğretim mezur Sayı	13	15	12	13	53
	%	5,6%	6,4%	5,2%	5,6%	22,7%
Toplam	Sayı	72	47	50	64	233
	%	30,9%	20,2%	21,5%	27,5%	100,0%

Value: 6,604

df: 9

P: 0,005

2.11.4. Oruç İbadetiyle İlgili Tutumlar

Oruç tutmak ibadetler arasında en çok yerine getirilenidir. Değişkenlere göre tablolar incelendiğinde oruçla ilgili tutumlarda farklılaşma olmadığı görülmektedir. Araştırmaya katılanların büyük çoğunluğu oruç ibadetini yerine getirmektedir. Oruç tutmadığını belirtenlerin oranı % 6.9'dur.

Tablo 48: Oruç ve Cinsiyet İlişkisi

			Aşağıdakilerden Hangisi Oruçla İlgili Düşüncenize Uygundur?				Toplam
			Ramazan orucu tutarım	Ramazan orucunun bir kısmını tutarım	Ramazan orucu ve diğer oruçları da tutarım	Ramazan orucu tutmam	
Cinsiyet	Erkek	Count	46	40	24	6	116
		% of Total	19,7%	17,2%	10,3%	2,6%	49,8%
	Kadın	Count	45	29	33	10	117
		% of Total	19,3%	12,4%	14,2%	4,3%	50,2%
Toplam		Count	91	69	57	16	233
		% of Total	39,1%	29,6%	24,5%	6,9%	100,0%

Value: 4, 181

df: 3

P:0,002

Tablo 49: Oruç ve Yaş İlişkisi

			Aşağıdakilerden Hangisi Oruçla İlgili Görüşlerinize Uygundur				Toplam
			Ramazan orucu tutarım	Ramazan orucunun bir kısmını tutarım	Ramazan orucu ve diğer oruçları da tutarım	Ramazan orucu tutmam	
Yaş	15-25	Sayı	20	2	9	2	33
		%	8,6%	,9%	3,9%	,9%	14,2%
	26-35	Sayı	22	19	14	2	57
		%	9,4%	8,2%	6,0%	,9%	24,5%
	36-45	Sayı	20	24	15	6	65
		%	8,6%	10,3%	6,4%	2,6%	27,9%
	46-55	Sayı	18	20	7	4	49
		%	7,7%	8,6%	3,0%	1,7%	21,0%
	65 ve yukarı	Sayı	11	4	12	2	29
		%	4,7%	1,7%	5,2%	,9%	12,4%
Toplam		Sayı	91	69	57	16	233
		%	39,1%	29,6%	24,5%	6,9%	100,0%

Value: 24,536

df: 12

P:0,001

Tablo 50: Oruç ve Eğitim İlişkisi

			Aşağıdakilerden Hangisi Oruç İle İlgili Görüşlerinize Uygundur?				Toplam
			Ramazan orucu tutarım	Ramazan orucunun bir kısmını tutarım	Ramazan orucu ve diğer oruçları da tutarım	Ramazan orucu tutmam	
Eğitim	Okuma-yazma bilmiyor	Sayı	5		4		9
		%	2,1%		1,7%		3,9%
	İlköğretim mezunu	Sayı	15	9	13	6	43
		%	6,4%	3,9%	5,6%	2,6%	18,5%
	Lise ve dengi mezunu	Sayı	51	45	27	5	128
		%	21,9%	19,3%	11,6%	2,1%	54,9%
	Yükseköğretim mezunu	Sayı	20	15	13	5	53
		%	8,6%	6,4%	5,6%	2,1%	22,7%
Toplam		Sayı	91	69	57	16	233
		%	39,1%	29,6%	24,5%	6,9%	100,0%

Value: 14,535

df: 9

P: 0,001

2.11.5. Kuran Okuma Bilgi ve Becerisi

Tablo 51: Kur'an Okuma ve Cinsiyet İlişkisi

			Kur'an Okuyabiliyor Musunuz?			Toplam
			Biliyorum	Biraz	Bilmiyorum	
Cinsiyet	Erkek	Sayı	27	46	43	116
		%	11,6%	19,7%	18,5%	49,8%
	Kadın	Sayı	15	48	54	117
		%	6,4%	20,6%	23,2%	50,2%
Toplam	Sayı	42	94	97	233	
	%	18,0%	40,3%	41,6%	100,0%	

Value: 4,714

df: 2

P: 0,005

Tablo 52: Kur'an Okuma ve Yaş İlişkisi

			Kuran Okuma			Toplam
			Okuyabiliy orum	Biraz	Okuyamıy orum	
Yaş	15-25	Sayı	8	7	18	33
		%	3,4%	3,0%	7,7%	14,2%
	26-35	Sayı	7	31	19	57
		%	3,0%	13,3%	8,2%	24,5%
	36-45	Sayı	10	21	34	65
		%	4,3%	9,0%	14,6%	27,9%
	46-55	Sayı	10	22	17	49
		%	4,3%	9,4%	7,3%	21,0%
	65 ve yukarısı	Sayı	7	13	9	29
		%	3,0%	5,6%	3,9%	12,4%
Toplam		Sayı	42	94	97	233
		%	18,0%	40,3%	41,6%	100,0%

Value: 15,368

df: 8

P: 0,005

Tablo 53: Kur'an Okuma ve Eğitim İlişkisi

			Kuran Okuma			Toplam
			Okuyabiliy orum	Biraz	Okuyamıy orum	
Eğitim	Okuma-yazma bilmiyor	Sayı	5	3	1	9
		%	2,1%	1,3%	,4%	3,9%
	İlköğretim mezunu	Sayı	8	17	18	43
		%	3,4%	7,3%	7,7%	18,5%
	Lise ve dengi mezunu	Sayı	18	58	52	128
		%	7,7%	24,9%	22,3%	54,9%
	Yükseköğretim mezunu	Sayı	11	16	26	53
		%	4,7%	6,9%	11,2%	22,7%
Toplam		Sayı	42	94	97	233
		%	18,0%	40,3%	41,6%	100,0%

Value: 13,377

df: 6

P: 0,003

Kur'an okumak çoğu kez ibadet olarak bilinmektedir. Diğer ibadetlerden, yapılma amacı açısından farklı da olsa Kur'an okumayı bilmek genelde istenilen bir durumdur. Kur'an okuma bilgi ve becerisini gösteren tablolar incelendiğinde erkeklerden okumayı bilenlerin oranının kadınlardan fazla olduğu, biraz okuyabilenlerin oranının ise eşit olduğu görülmektedir. Buna karşılık çoğunluk Kur'an okumasını bilmemektedir. Kur'an öğrenmenin özel gayret gerektirmesi ve toplumda mevcut sekülerleşme süreci bunda etkilidir. Orta yaş grubu üyelerinin genellikle biraz okuyabildikleri, gençlerde okuma oranı düşükken yaşlılarda biraz daha arttığı görülmektedir.

Eğitim düzeyi ile Kur'an okuma ilişkisine bakıldığında eğitim seviyesi yükseldikçe Kur'an okuyabilme oranının düştüğü görülmektedir. Rasyonel ve seküler bir eğitim sürecini yaşayan bireylerde böyle bir tutumun ortaya çıkması beklenebilir. Genel olarak

bakıldığında Kur'an okuma oranının (biraz okuyabilenlerle beraber) yüksek olduğu görülmektedir.

2.12. METAFİZİKSEL İNANIŞLAR

2.12.1. Çeşitli Varlık ve Olgulara İnanma

İnsanların bilinmeyen ve genellikle gelecekle ilgili bulunan olgular ile algı ve bilgi ötesi varlıklara karşı her zaman merak ve ilgisi mevcuttur. Aşağıdaki tablolarda araştırmaya katılanların bu tür ilgi ve inanışlarıyla ilgili veriler bulunmaktadır.

Tablo 54: Cinsiyet ve İnanışlar

			Aşağıdakilerden Hangisine İnanıyorsunuz?				Toplam
			Cin, peri, şeytan	Cin çarpması	Fal, büyü	Muska	
Cinsiyet	Erkek	Sayı	6	34	46	30	116
		%	2,6%	14,6%	19,7%	12,9%	49,8%
	Kadın	Sayı	13	40	35	29	117
		%	5,6%	17,2%	15,0%	12,4%	50,2%
Toplam		Sayı	19	74	81	59	233
		%	8,2%	31,8%	34,8%	25,3%	100,0%

Value: 4,572

df: 3

P:0,002

Tablo 55: Yaş ve İnanışlar

			Aşağıdakilerden Hangisine İnanıyorsunuz?				Toplam
			Cin, peri	Cin çarpması	Fal, büyü	Muska	
Yaş	15-25	Sayı	8	12	11	2	33
		%	3,4%	5,2%	4,7%	,9%	14,2%
	26-35	Sayı		15	22	20	57
		%		6,4%	9,4%	8,6%	24,5%
	36-45	Sayı	7	20	19	19	65
		%	3,0%	8,6%	8,2%	8,2%	27,9%
	46-55	Sayı	1	16	20	12	49
		%	,4%	6,9%	8,6%	5,2%	21,0%
	65 ve yukarısı	Sayı	3	11	9	6	29
		%	1,3%	4,7%	3,9%	2,6%	12,4%
Toplam		Sayı	19	74	81	59	233
		%	8,2%	31,8%	34,8%	25,3%	100,0%

Value: 28,314

df: 12

P:0.005

Tablo 56: Eğitim ve İnanışlar

			Aşağıdakilerden Hangisine İnanıyorsunuz?				Toplam
			Cin, peri	Cin çarpması	Fal, büyü	Muska	
Eğitim	Okuma-yazma bilmiyor	Sayı	1	2	4	2	9
		%	,4%	,9%	1,7%	,9%	3,9%
	İlköğretim mezunu	Sayı	5	13	18	7	43
		%	2,1%	5,6%	7,7%	3,0%	18,5%
	Lise ve dengi mezunu	Sayı	4	43	46	35	128
		%	1,7%	18,5%	19,7%	15,0%	54,9%
	Yükseköğretim mezunu	Sayı	9	16	13	15	53
		%	3,9%	6,9%	5,6%	6,4%	22,7%
Toplam		Sayı	19	74	81	59	233
		%	8,2%	31,8%	34,8%	25,3%	100,0%

Value: 14,562

df: 9

P: 0,001

Cinsiyet değişkenine göre bakıldığında cin peri gibi varlıklara inanma oranının kadınlarda daha yüksek olduğu, fal ve büyü ile ilgili tutumlarda erkek ve kadınların yakın oranlarda oldukları görülmektedir. İlginçtir ki fal ve büyüye inanma oranı erkeklerde daha fazladır.

Yaş değişkenine bakıldığında tutumların genelde orta yaş gruplarında yoğunlaştığı, fala ve cin çarpmasına inanma ile muska yaptırma oranlarının orta yaşlarda arttığı görülmektedir. Bununla beraber üst yaş grubunda da bu tutumlar önemli oranda görülmektedir. Bu tür inanış ve tutumlarda eğitim seviyesine bağlı önemli bir farklılaşma görülmemekte, her eğitim grubunda bu tutum ve inanışların mevcut olduğu anlaşılmaktadır.

2.12.2. Alın Yazısı İnanıcı ile İlgili Tutumlar

Tablo 57: Alın Yazısı İnanıcı ile Cinsiyet İlişkisi

			Bir İnsan Ne Kadar Uğraşırsa Uğraşsın Alın Yazısını Değiştiremez İncancına Katılıyor Musunuz?			Toplam
			Katılıyorum	Fikrim yok	Katılmıyorum	
Cinsiyet	Erkek	Sayı	39	40	37	116
		%	16,7%	17,2%	15,9%	49,8%
	Kadın	Sayı	43	37	37	117
		%	18,5%	15,9%	15,9%	50,2%
Toplam		Sayı	82	77	74	233
		%	35,2%	33,0%	31,8%	100,0%

Value: 0,308

df: 2

P: 0,857

Tablo 58: Alın Yazısı İnanıcı ile Yaş İlişkisi

			İnsan Alın Yazısını Değiştiremez			Toplam
			Katılıyorum	Fikrim yok	Katılmıyorum	
Yaş	15-25	Sayı	14	9	10	33
		%	6,0%	3,9%	4,3%	14,2%
	26-35	Sayı	16	22	19	57
		%	6,9%	9,4%	8,2%	24,5%
	36-45	Sayı	25	19	21	65
		%	10,7%	8,2%	9,0%	27,9%
	46-55	Sayı	20	17	12	49
		%	8,6%	7,3%	5,2%	21,0%
	65 ve yukarısı	Sayı	7	10	12	29
		%	3,0%	4,3%	5,2%	12,4%
Toplam		Sayı	82	77	74	233
		%	35,2%	33,0%	31,8%	100,0%

Value: 5,899

df: 8

P: 0,005

Tablo 59: Alın Yazısı İnancı ile Eğitim İlişkisi

			İnsan Alın Yazısını Değiştiremez			Toplam
			Katılıyorum	Fikrim yok	Katılmıyorum	
Eğitim	Okuma-yazma bilmiyor	Sayı		4	5	9
		%		1,7%	2,1%	3,9%
	İlköğretim mezunu	Sayı	16	13	14	43
		%	6,9%	5,6%	6,0%	18,5%
	Lise ve dengi mezunu	Sayı	46	48	34	128
		%	19,7%	20,6%	14,6%	54,9%
	Yükseköğretim mezunu	Sayı	20	12	21	53
		%	8,6%	5,2%	9,0%	22,7%
	Toplam	Sayı	82	77	74	233
		%	35,2%	33,0%	31,8%	100,0%

Value: 10,029

df: 6

P: 0,001

Kadere inanma ve alın yazısının değişmeyeceği inancı birbirine paraleldir. “Her insanın değişmez bir yazgısı vardır ve bu sabittir” şeklinde ifade edilen alın yazısı düşüncesi ile tutumlar incelendiğinde insanın alın yazısının değişmeyeceğini belirtenlerin oranı kadınlarda daha yüksektir. Bu düşünceye katılmadığını belirtenlerin oranı erkek ve kadınlarda aynı oranlarda olup genel itibarıyla yaklaşık üçte bir oranındadır. Yine bu oranda “fikrim yok” cevabı verilmiştir. Yaş durumuna göre bakıldığında 15-25 arası yaş grubu üyelerinin çoğunluğunun alın yazısının değişmeyeceğine inandıkları görülmektedir. Orta yaş gruplarında alın yazısının değişmesi ve değişmemesi hakkında yakın oranlarda cevaplar verildiği görülmektedir. Üst yaş grubu (65 ve üstü) üyelerinin çoğunluğu alın yazısına inanmamaktadır.

2.13. KIRIM GÖÇLERİ HAKKINDAKİ BİLGİ DÜZEYİ

Tablo 60: Göç hakkında Bilgi Düzeyi ile Cinsiyet İlişkisi

			Konya'ya Kırımdan Yapılan Göçler Hakkında Bilginiz Var Mı?			Toplam
			Biliyorum	Fikrim yok	Bilmiyorum	
Cinsiyet	Erkek	Sayı	40	58	18	116
		%	17,2%	24,9%	7,7%	49,8%
	Kadın	Sayı	54	46	17	117
		%	23,2%	19,7%	7,3%	50,2%
Toplam		Sayı	94	104	35	233
		%	40,3%	44,6%	15,0%	100,0%

Value: 3, 494

df: 2

P: 0,001

Tablo 61: Göç hakkında Bilgi Düzeyi ile Yaş İlişkisi

			Kırımdan Yapılan Göçler Hakkındaki Bilgi			Toplam
			Biliyorum	Fikrim yok	Bilmiyorum	
Yaş	15-25	Sayı	13	8	12	33
		%	5,6%	3,4%	5,2%	14,2%
	26-35	Sayı	23	31	3	57
		%	9,9%	13,3%	1,3%	24,5%
	36-45	Sayı	29	30	6	65
		%	12,4%	12,9%	2,6%	27,9%
	46-55	Sayı	20	15	14	49
		%	8,6%	6,4%	6,0%	21,0%
	65 ve yukarısı	Sayı	9	20		29
		%	3,9%	8,6%		12,4%
Toplam		Sayı	94	104	35	233
		%	40,3%	44,6%	15,0%	100,0%

Value: 36,670

df: 8

P: 0,000

Tablo 62: Göç hakkında Bilgi Düzeyi ile Eğitim İlişkisi

			Kırımdan Yapılan Göçler Hakkında Bilgi			Toplam
			Biliyorum	Fikrim yok	Bilmiyorum	
Eğitim	Okuma-yazma bilmiyo	Sayı	3	5	1	9
		%	1,3%	2,1%	,4%	3,9%
	İlköğretim mezunu	Sayı	25	15	3	43
		%	10,7%	6,4%	1,3%	18,5%
	Lise ve dengi mezunu	Sayı	49	57	22	128
		%	21,0%	24,5%	9,4%	54,9%
	Yükseköğretim mezun	Sayı	17	27	9	53
		%	7,3%	11,6%	3,9%	22,7%
Toplam		Sayı	94	104	35	233
		%	40,3%	44,6%	15,0%	100,0%

Value: 8,627

df: 6

P: 0,001

Kırım'dan göç etmek suretiyle Anadolu'ya gelip yerleşen bir topluluk olarak Tatarların göçler veya en azından kendi atalarının yerleşmeleri hakkında bilgi sahibi olmaları beklenen bir durumdur. Çünkü hiçbir toplum kendi geçmişinden bağıni koparamaz.. Araştırmaya katılanlara bu konuyla ilgili olarak kendi bölgelerine yapılan göçler hakkında bilgi sahibi olup olmadıkları sorulmuştur. Burada bilginin ne düzeyde

olduğu, hangi kaynaktan alındığı ve ayrıntılarından ziyade göç hakkında bir ilgi ve merakın olup olmadığı ölçölmek istenmiştir. Verilere genel olarak bakıldığında % 40 oranında bilgi sahibi olunduğu görölmektedir. Ancak bu orandan daha fazla fikrim yok cevabı verildiğı görölmektedir. Bunun nedeni göçler hakkında hiç bilgi olmaması değil daha çok kulaktan dolma ve eksik bilgi sahibi olmak olabilir.

Cinsiyet değişkeni ile göç bilgisi arasındaki ilişki incelendiğinde kadınların daha fazla bilgi sahibi oldukları görölmektedir. Bu durum geçmişten beri sözlü anlatıma kadınların daha yakın olmalarına bağlanabilir.

Yaş durumuna bakıldığında göçlerle ilgili bilginin yaşı artmasıyla arttığı ancak ileri yaşlarda bu oranın düştüğü görölmektedir. Halbuki yaşlıların göçler hakkında daha fazla bilgi sahibi olmaları beklenir. Burada ortaya çıkan sonuç, sorunun tam anlaşılabilmesi veya bilgidan kastedilen şeyin tam anlaşılabilmesinden kaynaklanabilir.

Eğitim seviyesi ile göç bilgisi arasındaki ilişkiye bakıldığında ise bilginin var diyenlerin oranının eğitim seviyesine bağlı olarak arttığı lise ve dengi okul mezunlarında bu oranın en yüksek olduğu görölmektedir. Bu konuda fikir beyan etmeyenlerin oranı da eğitim seviyesiyle birlikte artmaktadır. Sonuç olarak göçler hakkında araştırmaya dayalı bilginin çok az olduğunu, buna karşılık sözlü aktarıma dayanan eksik bilginin var olduğunu söyleyebiliriz.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Ülkemizin nüfus yapısının şekillenmesinde XIX. asırda karşılaşılan yoğun göçlerin önemli etkileri olmuştur. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde, imparatorluk toprakları elden çıkmaya başladığında bu bölge halkları karşılaştıkları yeni durumdan dolayı birçok sebebe bağlı olarak göç etmeye başlamışlardır. Özellikle XIX. asırda yoğun olmak üzere Balkanlardan, Kafkaslardan ve Kırım'dan Anadolu'ya doğru büyük kitlesel göçler gerçekleşmiştir. Yakın dönemde de küçük çaplı da olsa Balkan ülkelerinden yapılan göçlerin devam ettiği görülmektedir.

Yakın tarihi bu şekilde büyük kitle göçlerine sahne olan Türkiye, bir bakıma “göçmen sığınağı bir ülke” durumundadır. Göçmenler siyasi ve kültürel birçok nedene bağlı olarak bu topraklara gelmek istemişler ve bu durum mevcut demografik yapıyı derinden etkilemiştir. Gelen göçmenlerin kabul edilmesi, çoğunlukla bir zorunluluk şeklinde olmuş, öncelikle göçmenlerin içinde bulundukları olumsuz şartlardan kurtarılması amaçlanmıştır. Yurtlarını bırakarak gelen insanların kabul edilmesi her şeyden önce insani bir görev olarak algılanmıştır. İçinde bulunduğu bütün olumsuz şartlara rağmen Osmanlı Devleti, göçmenlerin kabulü, iskan edilmesi ve geçimlerinin temin edilmesi için yoğun çaba göstermiştir. Gelen kitlelerin çoğu, sahip oldukları her türlü serveti kendi yurtlarında bırakmak zorunda kaldığından yoksul olarak gelmiştir. Osmanlı Yönetimi bunlara ev ve barınak yaparak, arazi vererek kendi yaşam standartlarını kurmalarında yardımcı olmuştur.

Bu çalışmada Kırım'dan yapılan göçler dolayımında Kırım Tatarlarının ülkemizdeki yerleşme ve dağılımları ele alınmış ve bugünkü sosyal ve dini hayatı örneklem çerçevesinde incelenmiştir. Kırım göçleri, Kırım'ın Ruslar tarafından işgal edilmesiyle başlamış ve yaklaşık bir buçuk asır devam etmiştir. Kırım Tatarlarının karşılaştığı göç olayı nitelik itibarıyla *güdümlü göç* olarak gerçekleşmiştir. Karşılaşılan baskı ve sıkıntılar karşısında Kırım Türkleri kendilerine en uygun buldukları Osmanlı topraklarına göç etmişlerdir.

Göçmenlerin iskanında geniş araziye sahip iller tercih edilmiş, bu sayede hem bu topraklar işler hale getirilmiş hem de göçmenler için geçim kaynağı oluşturulmuştur. Göçmenlerin yerleştirildiği başlıca iller Eskişehir, Konya, İstanbul ve Adana olmuştur.

Günümüzde Kırım tatarları farklı illerimizde dağınık halde yaşamaktadırlar. En çok bulundukları il Eskişehir'dir. Genel olarak dernek çatısı altında bir araya gelmektedirler. Merkezi Ankara'da bulunan Kırım Türkleri Yardımlaşma ve Dayanışma derneğinin 22 ayrı

şubesi bulunmaktadır. Dernekler kamu yararına kurulmuş dernek statüsünde olup farklı yerlerde bulunan tatarlar için birliği sağlayıcı ve kültürel yapıyı koruyucu işlev görmektedir. Ayrıca dernekler tarafından yayınlanan bülten veya periyodik yayınlar da bu amaca hizmet etmektedir.

Bu çalışmada Konya bölgesinde yerleşmiş bulunan tatarlar ele alınmıştır. Konya il sınırları dahilinde bulunan on tatar köyü arasında en büyük köy olan Yağlıbayat Köyü temel olmak üzere il merkezinde ikamet eden bir grup tatar, örneklem olarak belirlenmiş, bu çerçevede tatarların sosyal hayatı gelenekleri ve dini hayatı, sosyal bilimsel bakış açısıyla incelenmiştir. Bu amaçla köyün kuruluşu, demografik yapısı, mesken durumları, coğrafi konumu ve iklim özellikleri ele alınmış, köydeki sosyal yapı ve ilişkiler ile bu ilişkilerin ortaya çıkardığı tutum ve inanışlar incelenmiştir. Ayrıca inanç ibadet ve tutumlarıyla, grubun dini hayatı ele alınmıştır.

Dini yaşayış açısından bakıldığında homojen bir yapı gözükmemektedir. Tatarlar Müslüman-Türk geçmişten gelen tarihsel kökleriyle Sünni-Hanefi yoruma bağlıdır. İnanç alanındaki bütünlük, ibadetlerin yerine getirilmesi konusunda görülmemektedir. İbadetler genel olarak kabul görmekle beraber düzenli yapılma oranı düşüktür. Dini hayat toplumun karşı karşıya olduğu değişme sürecinden etkilenmektedir.

Toplumumuzun yaşadığı modernleşme ve uzun soluklu değişme süreci tatarların sosyo-kültürel yapılarını da etkilemekte, gelenekler, inanış ve tutumlar farklılaşmakta ve dönüşmektedir. Ayrıca bu süreçte en dikkat çekici husus, tatarların bildikleri veya yaşadıkları geleneklerinin kaybolması veya dönüşmesidir. Genç nüfus arasında geleneklere bağlılık giderek zayıflamaktadır. Bununla beraber sosyo-ekonomik nedenlere bağlı olarak köyden kente göç olgusu halen devam etmektedir. Bunun sonucunda kentleşmenin getirdiği algı, düşünüş ve yaşam tarzı yaygınlaşmakta, bu da mevcut sosyal yapı ve ilişkileri etkilemektedir.

Köyden kente göçler, sosyo-ekonomik nedenlere bağlı olarak giderek artmaktadır. Özellikle genç nüfus, eğitim ve iş bulma gibi amaçlarla kente göç etmektedir.

Konya ve çevresinde yaşamakta olan tatarlar arasında akrabalık bağı yaygındır. Köylerde geniş aile tipi yaygındır. Ancak kentleşme süreci bu yapıyı etkilemekte ve aileler çekirdek aileye dönüşmektedir.

Tatarlar kendi aralarında konuşma dili olarak Türkçe'nin bir şivesi olan Tatarca'yı da kullanmaktadır. Bu durum orta ve üst yaş grubunda daha yaygındır. Genç nüfus ise Tatarca'yı pek kullanmamaktadır.

Tatar köylerinin çevre köylerle ilişkileri, geçmişe nazaran gelişmiş durumdadır. Daha önce, asgari düzeyde bulunan ilişkilerin, karşılıklı kız alıp vermeye bile engel teşkil eder durumda olduğu, ancak bugün için durumun daha iyi olduğu belirtilmektedir. Köyde yaşayanlar arasında birincil ilişkiler ve cemaat anlayışı göze çarparken bu durum kenttekiler arasında pek yoktur.

Kırım Tatarları arasında geçmişten günümüze süregelen bir takım gelenekler mevcuttur. Bu geleneklerin bir kısmı bilinmekte, bir kısmı da halen yaşanmaktadır. Esasen tatarlar, geçen bir asırlık zamanda ülkemizin yerleşik demografik unsurları olarak hakim kültürle tanışmış ve buna entegre olmuşlardır. Aynı şekilde toplumumuzun yaşadığı değişme sürecinden etkilenmişlerdir. Bunun yanında kendilerine özgü sayılabilecek geçmişten gelen adet ve tutumları da mevcuttur. Bunlar arasında en yaygın ve kapsamlı olan gelenek tepreç şenlikleridir. Bir yönüyle bahar şenliği niteliğindeki tepreç, tamamen tatarlara özgüdür. Yılda bir kez bir araya gelme vesilesi olan bu etkinlik, dua ve eğlencenin, neşe ve hüznün, birlik duygusunun bir arada yaşandığı bir atmosfer meydana getirmektedir. Kırım Tatarları için baharın gelmesi, tepreç yapmak anlamı taşımaktadır. Tepreç canlanmayı, hareketlenmeyi ifade eder. Dernekler kanalıyla hemen herkes Mayıs ayı içerisinde yapılacak tepreçe hazırlanır. Bunun yapılmaması büyük bir eksiklik olarak algılanmaktadır. Yerel veya ulusal basının bu şenliğe ilgi gösterdiği ve bu ilginin giderek arttığı görülmektedir.

Geçmişte göç olgusunu yaşamış bir topluluk olarak tatarlar, artık muhacir kitlesi durumunda değil, ülke nüfusunun yerleşik unsurlarındandır.

Bu çalışmada geçmekte olan "tatar" kavramı, bir etnik grup adı olarak kullanılmamıştır. Tarihsel süreçte ortaya çıkan ve değişik şekillerde kullanılan tatar kelimesi, bir etnik köken anlamı taşımaktan ziyade, belli bir Türk boyu için başkaları (özellikle Ruslar) tarafından kullanılan bir adlandırmadır. Rusya tarafından genel olarak topraklarında yaşayan bütün Müslüman Türk halkları bu isimle ifade edilmiştir. Bugün tatar ifadesi Kırım kökenli Türkler ve Rusya'da yaşayan bazı halklar için kullanılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA

A.Battal-Taymas, **Türk Dünyasında Usulücedid Hareketi**, Türk Kültürü, sayı:18, Nisan 1964, s.119-125.

AKGÜL Mehmet, **Türkiye’de Din ve Değişim-Bir Erol Güngör Çözümlemesi**, Ötüken Yay., İst. 2002.

AKİNER Shirin, **Sovyet Müslümanları**, İnsan yay., İstanbul 1995, s. 51 vd.

AKKAYAN Taylan, **Göç ve Değişme**, İ.Ü.Ed. Fak. Yay., İst.1979.

ANDREWS Peter A. , **Ethnic Groups in the Republic of Turkey**, Wiesbaden, 1989, s.305-309.

AZİZ Aysel, **Araştırma Yöntemleri-Teknikleri ve İletişim**, İletişim Araştırmaları Derneği Yay., Ank.,1990.

BALA Mirza, “**Kırım**” md., M.E.B.İ.A., c.VI, M.E.B. Bas., İstanbul 1967, ss. 741-746.

BAYYİĞİT Mehmet, **Türkiye’de Hac Olayı**, T.D.V. Yay., Ank. 1998.

BİLGİSEVEN Amiran Kurtkan, **Sosyal İlimler Metodolojisi**, Filiz Kitabevi, 3.bs., İst. 1989.

Cevdet Paşa, **Kırım ve Kafkas Tarihçesi**, Ebu’z-ziya Matbaası, İst. 1307.

DELİORMAN Altan, **İsmail Gaspıralı ve Tercüman Gazetesi**, Türk Kültürü, sayı:69, Temmuz 1968, s.653-657.

DEMİR Ömer-ACAR Mustafa, **Sosyal Bilimler Sözlüğü**, Vadi Yay., 1997.

DEVLET Nadir, **XX. Yüzyılda Tatarlarda Milli Kimlik Sorunu**, Tatarların Kökeni - Romanya'da ve Türk Dünyasındaki Yeri Sempozyumu, Köstence 1994.

DÖNMEZER Sulhi, **Toplumbilim**, Beta Yay., 11.bsk., İst. 1994.

EKREM M. Ali, **Kırım ve Nogay Türklerinin Osmanlı Devrinde Dobruca’ya ve Tüm Rumeliye Geçmeleri ve Yerleşmeleri**, VIII. Türk Tarih Kongresi, T.T.K. Bsm., Ankara 1983, s.1599-1606.

EKREM M. Ali, **Kırım Türkleri’nde Göç Destanları ve Türküleri**, I. Uluslar arası Türk Halk Edebiyatı Semineri (7-9 Mayıs 1983), Yunus Emre Kültür Sanat Vakfı Yay., Eskişehir 1987, ss. 73-78.

- Emel Dergisi**, S.200,205,207,208.(1994-1995). Şafak Matbaacılık, Ankara.
- ER İzzet, **Din Sosyolojisi (Makaleler)**, Akçağ Yay., I. Bs., Ank. 1998.
- ERKAN Süleyman, **Kırım ve Kafkasya Göçleri**, Karadeniz T.Ü. Yay., Trabzon 1996.
- GÖKSAN Ayhan, **Gaspıralı İsmail Bey ve Usûlüceditçiliği**, Türk Kültürü, sayı:18, Nisan 1964, Türk Kültürünü Araş. Ens. Yay., s.126-129.
- GÖKSAN Ayhan, **Gaspıralı İsmail Bey**, Türk Kültürü, sayı:23, Eylül 1964, Türk Kültürünü Araş. Ens. Yay., , s.23-30.
- GÖZAYDIN Ethem Feyzi, **Kırım Türklerinin Yerleşme ve Göçleri**, Vakıf Matbaası, İstanbul,1948.
- GÜLMEZ Sedat, “**Tatarlar Bin Yıldır ‘Tepreç’iyor**”, Aksiyon, S. 549.
- GÜNAY Ünver, **Din Sosyolojisi**, İnsan yay., İst. 1998.
- GÜNGÖR Erol, **İslam’ın Bugünkü Meseleleri** , Ötüken Yay., XI. bs., İst. 1997.
- HANÇERLİOĞLU Orhan, **Toplumbilim Sözlüğü**, Remzi Kitabevi, İst.1996.
- HODGSON Marshall G.S., **İslam’ın Serüveni**, II, İz yayıncılık, İst.1993.
- HORVATH Bela, **Anadolu 1913**, Tarih Vakfı Yurt Yay., 2. bs., İst. 1997.
- İbn Haldun, **Mukaddime**, c.I, Çev. Z. Kadiri Ugan, M.E.B. Yay., İst. 1997.
- İNALCIK Halil, “**Giray**” md. T.D.V.İ.A., c.XIV, İstanbul 1996.
- İNALCIK Halil, “**Kırım Hanlığı**” md. M.E.B.İ.A., c.VI s.746-756.(Ayrıca bkz. Türk Dünyası El Kitabı, Ayyıldız mat., Ank.1976, s.943-954)
- İNALCIK Halil, “**Kırım/Kırım Hanlığı**” md. T.D.V.İ.A.. c.XXV. Ank. 2002.
- İNALCIK Halil, **Kırım Hanlığı’nın Osmanlı Himayesine Girmesi Meselesi**, III. Türk Tarih Kongresi, T.T.K. Bsm., İstanbul 1943, s.478-489.
- İNALCIK Halil, **Kırım Türk Yurdunun Yok Edilişi**, Türk Kültürü, T.K.A.E. yay., sayı:21, Temmuz 1964, ss. 61-68.
- İRGİ Nidai, **Bugünkü Müslüman Kırım Tatarlarının Dini Yaşayışı**, (Basılmamış Lisans Tezi) Kayseri 1996.

KARASAR Niyazi, **Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler**, Matbaş Matbaacılık, Ankara 1982.

KERİMULLİN Ebrar, **Tatarlar: İsmimiz ve Kimliğimiz**, (çev. Zeynep Sarıışık) İrfan Kültür Eğitim Merk. Yay., İzmir 1998.

Kırım md., (Heyet) T.D.V.İ.A. c.XXV, Ankara 2002.

KIRIMAL Edige, **Kırım'da Topyekün Tehcir ve Katliam**, Türk Kültürü, sayı:21, Temmuz 1964, ss. 69-78.

Kırım-Bülten, S.36-43, (2000-2001). Kırım Türkleri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Aylık Yayını, Ankara.

KIRIMER Cafer Seydahmet, **İsmail Bey Gasperenski**, Türk Yurdu, c.V sayı:36, Aralık 1930, ss.48-55.

KIRIMLI Hakan, "**Gaspıralı İsmail Bey**" md. T.D.V.İ.A., c.XIII, s.392-395.

KIRIMLI Hakan, "**Kırım/Rus İdaresi Dönemi**" md., T.D.V.İ.A., c.XXV. Ank. 2002.

KIRIMLI Hakan, **İsmail Bey Gaspıralı**, Kırım Türkleri Yard. ve Day. Derneği Yay., Ank. 2001.

KIRIMLI Hakan, **Kırım Tatarları Kırım'a Dönerlerken**, Yeni Forum, Aralık 1992 s.49 vd.

KIRIMLI Hakan, **Kırım Tatarlarında Milli Kimlik ve Milli Hareketler**, T.T.K. Yay., Ankara 1996.

KIRIMLI Hakan- AKTAŞ Ünsal, **Kırım Bibliyografyası (1923-1986)**, Şafak Mat., Ankara, trs.

KONGAR Emre, **Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği**, Remzi Kitabevi, 7. bs., İst. 1999.

KÖKTAŞ M.Emin, **Türkiye'de Dini Hayat**, İşaret Yay., I. Bsk., İstanbul 1993.

KURAT Akdes Nimet, **Altın Ordu Devleti**, T.D.E.K., Ayyıldız Matbaası, Ankara 1976, ss. 926-932.

KURAT Akdes Nimet, **Kırım Hanlığı-IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri** T.T.K. Bsm., Ankara 1972., ss. 203-310.

- KURTKAN Amiran, **Köy Sosyolojisi**, İ.Ü.İ.F. Yay., İst.1968.
- MAKSUD Mehmet, **Tatarlar Kimdir?**, Emel, S.214 / Ocak - Şubat 1996.
- Müslüman Halklar Ansiklopedisi-III, **“Tatarlar”**md. Editör:Richard V. Weeks, İst.1991, s.147 vd.
- ÖGEL Bahattin, **“Tatar”** md., M.E.B.İ.A., c.XII/1, M.E.B.bsm., İst.1974, ss. 50-56.
- PAKSOY H. B. **Türk Tarihi, Toplumların Mayası, Uygarlık**, Mazhar Zorlu Holding Kültür Sanat Yayını, İzmir 1997.
- SARAY Mehmet, **“Altın Orda”** md. T.D.V.İ.A., c.II., İst.1989.
- SAYDAM Abdullah, **Kırım ve Kafkas Göçleri**, T.T.K. Yay., Ankara 1997.
- SEZEN Yümni, **İslamın Sosyolojik Yorumu**, Birleşik Yayıncılık, İst. 2000.
- TAYFUR Kemal, **Büyük Dönüş:Kırım Tatarları**, Atlas, S.115, Ekim 2002, s.90 vd.
- TEMİR Ahmet, **Türk-Moğol İmparatorluğu ve Devamı**, T.D.E.K., Ayyıldız Mat. Ankara 1976, ss. 913-916.
- TURHAN Mümtaz, **Kültür Değişmeleri**, M.Ü. İ.F.V. Yay., İst.1997.
- Türk Ansiklopedisi, **“Kırım”** md., c.XXII, M.E. B. bsm., Ankara 1981, ss. 52-58.
- Türk Ansiklopedisi, **“Tatar”** md. c.XXX, M.E. B. bsm., Ankara 1981, ss. 495-496.
- ÜLKÜSAL Müstecib, **Dobruca ve Türkler**, T.K.A.E. Yay., Ankara 1966.
- ÜLKÜSAL Müstecib, **Kırım Türkleri**, T.D.E.K. Ank. 1976, s.1140-1153.
- <http://www.yerelnet.org.tr/iller/koy.php?koyid=252660>. (10.05.2006)
- <http://www.vatankirim.net> (20.04.2006)

EK 1: DERNEK TÜZÜĞÜ

KIRIM TÜRKLERİ KÜLTÜR ve YARDIMLAŞMA DERNEĞİ TÜZÜĞÜ

Kuruluş:1955

Madde 1:DERNEĞİN ADI

Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği.

Madde 2:DERNEĞİN MERKEZİ Genel Merkez Ankara'dadır

Madde 3: MEVZUU ve GAYESİ: Büyük Türk camiasının ayrılmaz bir parçası olan Kırım Türkleri'nden, Türkiye'ye iltica ve hicret etmiş olanlar ve olacaklar arasında maddi ve manevi yardımlaşmayı temin etmek, ihtiyacı olan üyelerine müzaheret ve yardımda bulunmak ve Kırım Türklerinin kültürünü, folklorunu, ananevi ve tarihi karakteri ile tanıtmak ve yaymak.

A-Kırım Türklerinin tarihini, musiki, sanat, folklor ve edebiyatını derlemek, işlemek, yaymak ve bu amaçla çalışan yayın organlarını her vesile ile üyelerine tanıtmak,

B-Kütüphane tesis etmek,

C-Kültürel toplantılar, müsamereler ve toplantılar tertip etmek,

D-Kırım Türk folklorunu derleme, notalama, metinlerini tespit etmek ve plak, bant, video, film v.s.'ye aldirmek,

E-Tespit edilen Kırım mahalli halk oyunlarının oynanmasını temin etmek, sahneye uygulamak, icabedenleri modernize etmek ve geliştirmek,

F-Tespit edilen Kırım halk türkülerinin söylenmesini ve yayılmasını temin etmek,

G-Tespit edilen halkoyunlarının ve türkülerinin genç nesillere öğretilmesi.

H-Gerek Türkiye içinde ve gerekse dış memleketlerde Kırım Türklerinin kültürünü ve folklorunu tanıtmak için toplu geziler yapmak.

I-Türkiye içinde ve dışında tertiplenecek folklor müsabakalarına ve festivallere katılmak,

K-Kırım Türk folklorunu derleme, yayma ve tanıtılmasında geçen yazar, sanatkar, oyuncu ve diğer şahısların zaruri masraflarını karşılamak ve bu sahada temayüz etmiş şahsiyetlerini teşvik maksadı ile imkanımız nispetinde mükafatlandırmak,

L-Dernek gaye ve mevzuuna uygun şekilde faaliyetler düzenlemek, ihtiyaç sahiplerine imkanlar nispetinde müzaheret ve yardımlarda bulunmak,

Madde 4:

A-Dernek, amacına ulaşmak ve önemini belirtmek üzere her türlü basın ve yayından (gazete, dergi, radyo, televizyon, sinema) istifade eder.

B-Kitap, dergi, broşür çıkarabilir.

C-Dernek, Yönetim Kurulu'nun kararı ile üyelerine hizmet vermek üzere lokal açabilir ve işletebilir.

D-Dernek amacını gerçekleştirmek üzere çeşitli kurum ve kuruluşlarla birlikte faaliyet yapabilir, aynı amaca matuf vakıf kurabilir, her türlü malvarlığını bağışta bulunabilir veya bu vakıf ve kuruluşlardan bağış kabul edebilir

Madde 5: DERNEK HER TÜRLÜ SİYASETLE UĞRAŞMAZ.

EK 2: ANKET FORMU

1-Cinsiyetiniz

() Kadın () Erkek

2-Yaşınız

() 15-25 arası () 26-35 arası () 36-45 arası () 46-55 arası

() 56-65 arası () 65 ve üstü

3-Medeni Durumunuz

() Evli () Bekar () Dul

4-Mesleğiniz

() Çiftçi () Tüccar () İşçi-Memur () Emekli () Başka(Belirtiniz).....

5-Eğitim Durumunuz

() Okuma-yazma bilmiyor

() İlkokul mezunu

() Ortaokul mezunu

() Lise ve dengi okul mezunu

() Fakülte veya Yüksekokul mezunu

() Diğer (Belirtiniz).....

6-Ailenizin sosyo-ekonomik düzeyi

() Fakir () Orta halli () Orta hallinin üstünde () Zengin

7-Kimlerle beraber yaşıyorsunuz?

() Anne ve babamla

() Eşim ve çocuklarımla

() Anne baba, eşim, çocuklarım ve diğer kardeşlerimle

() Anne, baba, dede, nine ve diğer aile üyeleriyle

8-Konya il Merkezinde veya çevre köylerde akrabanız var mı? Varsa belirtiniz.

() Var..... () Yok

9-Dini bilgileriniz ne düzeydedir?

- ☐ Yeterli derecede bilgim var.
- ☐ Biraz bilgi sahibiyim.
- ☐ Pek bilgim yok.
- ☐ Hiç bilgim yok.
- ☐ Başka (Belirtiniz).....

10-Dini konularda bilgi almak için ilk olarak nereye başvurursunuz?

- ☐ Aileme ☐ Köy imamına ☐ Dini kitaplara
- ☐ Müftülüklere ☐ Diğerleri.....

11-Evinizde din ile ilgili hangi tür kitaplar bulunmaktadır?

- ☐ Kuran-ı Kerim ve meali ☐ İslam ilmi hali
- ☐ İslam tarihi ile ilgili kitaplar ☐ Hadislerle ilgili kitaplar
- ☐ Evimde dini kitap yok

12-Siyasi tercihlerinizde dindarlık ölçüsü etkili midir?

- ☐ Evet ☐ Hayır ☐ Fark etmez

13-Televizyonda en çok hangi tür programları izlersiniz?

- ☐ Müzik, eğlence, magazin
- ☐ Yarışma programları
- ☐ Sinema dizi filmler ve Belgeseller
- ☐ Sohbet, haber ve açık oturum programları
- ☐ Dini ve ahlaki programlar
- ☐ Pek tv seyretmem

AİLE

14-Bir erkek eşini sözlü beyanda bulunarak boşadığını söylese bu boşama sizce geçerli midir?

- ☐ Geçerlidir. Karısı boş sayılır.
- ☐ Mahkemeye başvurmadan yapılan boşama geçersizdir.
- ☐ Sözlü boşamanın hiçbir hükmü yoktur.
- ☐ Dinen boşama geçerli sayılacağı için kadın boş olur.

() Başka (Belirtiniz).....

15-Ailenizin dini yaşayışı sizce hangi düzeydedir?

() Çok dindar () Dindar () Az dindar () Dine karşı ilgisiz

16-Ölen bir kimsenin bıraktığı mirası varisler nasıl paylaşmalıdır?

() Medeni Kanuna göre ve mahkeme kararıyla paylaşmalılar.

() İslam'a göre mirasın paylaşımını yetkili makamlardan öğrenerek buna göre paylaşmalılar.

() Kendi aralarında anlaşarak paylaşmalılar.

() Diğerleri.(Belirtiniz).....

17-Sizce evlenecek olan kişiler resmi nikah dışında dini nikah da yaptırmalı mı?

() Evet. Dini nikah mutlaka gerekir.

() Hayır. Resmi nikah yeterlidir.

() İkisini de yaptırmalıdır.

() Başka (Belirtiniz).....

18- Çocuğunuzu evlendirecek veya evlenecek olsanız istediğiniz kişide ilk önce hangi özellikleri ararsınız?

() Dindar ve ahlaklı olmasını

() Soylu bir aileye mensup olmasını

() Zengin olmasını

() Güzel/Yakışıklı olmasını

() Başka (Belirtiniz).....

İNANÇ

19-Allah inancı ile ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi sizin düşüncenize uygundur?

() Her şeyi yoktan var eden,her şeye gücü yeten Allah'ın var ve bir olduğuna kesin olarak inanıyorum.

() Allah'ın varlığına inanıyorum ancak anlayamadığım şeyler var.

() Allah her şeyi yaratmıştır ama dünyanın işleyişine karışmaz.

() Ailem ve çevrem inandığı için bende inanıyorum.

() Diğer (Belirtiniz).....

20-Hz. Muhammed (a.s) ile ilgili inancınızı aşağıdakilerden hangisi en uygun biçimde anlatır?

() Hz. Muhammed'in Allah'ın kulu ve son peygamber olduğuna kesin olarak inanıyorum.

() Hz. Muhammed önemli bir tarihi şahsiyettir.

() Hakkında fazla bilgim yok.

21-“İnsan bu dünyada yaptığı her şeyden sorumludur ve ahirette hepsinden hesaba çekilecektir.”ifadesine katılıyor musunuz?

() Katılıyorum () Fikrim Yok () Katılmıyorum

22-“Bir insan ne kadar uğraşırsa uğraşsın alın yazısını değiştiremez” kanaatine katılıyor musunuz?

() Katılıyorum () Fikrim Yok () Katılmıyorum

23-Kuran-ı Kerim okumayı biliyor musunuz?

() Evet () Hayır () Biraz

24-Aşağıdakilerden hangilerine inanıyorsunuz?

() Nazar () Melekler () Kader ve Kaza

() Cin, peri,şeytan ()Cin çarpması () Fal, büyü

()Muska () Uğur, uğursuzluk () Diğerleri.....

İBADET

25-Namaz ile ilgili tutumunuz aşağıdakilerden hangisine uygundur?

() Namaz Allah'ın emri ve kişinin kulluk görevidir. Her zaman kılarım.

() Namaz zor ve yorucudur.

() Kılmak gerekir ama kılamıyorum.

() Namaz kılmıyorum.

26-Oruç ile ilgili tutumunuz nasıldır?

- ☐ Ramazan orucuyla beraber bazı mübarek günlerde oruç tutarım.
☐ Ramazan orucunun tamamını tutarım.
☐ Ramazan orucunun bir kısmını tutarım. ☐ Hiç oruç tutmuyorum.

27-Zekat konusundaki düşünceniz aşağıdakilerden hangisine uygundur?

- ☐ Dine göre zengin olanların yerine getirmesi gereken bir ibadettir
☐ Zekata gerek yoktur.Devletin aldığı vergiler zekat yerine geçer.
☐ Bir ibadet olarak değil de sosyal dayanışma ve muhtaçlara yardım için önemlidir.
☐ Zekata gerek yok.

28-Hac ile ilgili durumunuz nasıldır?

- ☐ Bir defa gittim.
☐ Birden fazla gittim.
☐ Gitmedim. Zenginlerin gitmesi gerekir.
☐ Gitmedim. Gitme gereği duymuyorum.

29-Sıkıntılı bir durum ile karşılaştığınız da aşağıdakilerden hangilerini yaparsınız?

- ☐ Namaz kılmak,dua etmek,Kuran okumak
☐ Muska yazdırmak
☐ Adak adamak
☐ Türbe ve yatırları ziyaret etmek
☐ Hocaya okutmak
☐ Büyü yaptırmak
☐ Başka (Belirtiniz)

30-Konya ve çevresindeki türbeleri ziyaret eder misiniz? Cevabınız evet ise niçin?

- ☐ Her zaman ☐ Ara sıra ☐ Hiç

SOSYAL-TARİH

31-Köyünüzün kuruluşu ve Kırım'dan yapılan göçler hakkında bilginiz var mı?

- ☐ Evet ☐ Kısmen ☐ Hayır

32-Günlük konuşmalarınızda genellikle hangi dili kullanıyorsunuz?

() Türkçe () Tatarca () Fark etmez ikisi de Türkçe'dir

33-Kırım Türkleri Kültür Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği Konya şubesi ile ilişkiniz var mı?

() Evet dernek üyesiyim.
() Bazen uğrarım.
() Çok nadir giderim.
() Gitmem. Buna gerek duymuyorum.

34-Derneğin yayınlarını (aylık bülten vs.) takip eder misiniz?

() Evet, her zaman takip ederim.
() Bazen
() Hayır, ilgilenmiyorum.

35-Konya çevresindeki Kırım Tatar köylerini tanıyor musunuz? İlişkileriniz nasıldır?

() Biliyorum. Sık sık giderim.
() Biliyorum akrabalarım var.
() Bazılarını biliyorum.
() Arasıra bazı köylülerle görüşürüz.
() Çok azını biliyorum.

36-İmkan bulursanız Kırım'a gitmek ister miydiniz?

() Evet () Hayır, gerek duymuyorum.

38-Gaspıralı İsmail Bey hakkında bilginiz var mı?

() Evet () Hayır () Kısmen

39-Şu anda Kırım'da yaşamak ister misiniz?

() Evet () Hayır

40-Kırım Türklerine ait geleneklerin halen yaşadığını düşünüyor musunuz?

() Evet () Hayır () Kısmen

EK 3: FOTOĞRAFLAR

Resim 1. Yağlıbayat Köyü

Resim 2. Yağlıbayat Köyü

Resim 3. Yağlıbayat Köyü Camii

Resim 4. Yağlıbayat Köyü Tepreci

Resim 5.Tepreç izlenimleri- Konar Köyü (Sarayönü/KONYA)

Resim 6.Tepreç alanı- Konar Köyü

Resim 7. Tepreç izlenimleri, Çatalca/İstanbul, 05.06.2005

Resim 8. Tepreç Duası, Çatalca/İstanbul

